

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
ANA BİLİM DALI

**İLKÖĞRETİM 4. VE 5. SINIF ÖĞRENCİLERİNDE ALLAH,
MELEK, CENNET VE CEHENNEM KAVRAMLARINI
ANLAMA DÜZEYİ**

(Ahmetli Gazi İlköğretim Okulu Örneği)

Fazilet KAHRAMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Mustafa Sami BAYBAL

KONYA-2012

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Adı Soyadı	FAZİLET KAHRAMAN
Numarası	095247001012
Ana Bilim / Bilim Dalı	İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	DOÇ.DR. MUSTAFA SAMİ BAYBAL
Tezin Adı	İLKÖĞRETİM 4.VE 5.SINIF ÖĞRENCİLERİNDE ALLAH, MELEK, CENNET VE CEHENNEM KAVRAMLARINI ANLAMA DÜZEYİ (AHMETLİ GAZİ İLKÖĞRETİM OKULU ÖRNEĞİ)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan İLKÖĞRETİM 4.VE 5.SINIF ÖĞRENCİLERİNDE ALLAH, MELEK, CENNET VE CEHENNEM KAVRAMLARINI ANLAMA DÜZEYİ (AHMETLİ GAZİ İLKÖĞRETİM OKULU ÖRNEĞİ) başlıklı bu çalışma 29/08/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı:
DOÇ.DR.

Danışman ve Üyeler
MUSTAFA SAMİ BAYBAL

İmza

PROF DR.

MUSTAFA TAVUKÇUOĞLU

DOÇ.DR.

MUHİTTİN OKUMUŞLAR

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı	FAZİLET KAHRAMAN
Numarası	095247001012
Ana Bilim / Bilim Dalı	İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
Tezin Adı	İLKÖĞRETİM 4.VE 5.SINIF ÖĞRENCİLERİNDE ALLAH, MELEK, CENNET VE CEHENNEM KAVRAMLARINI ANLAMA DÜZEYİ (AHMETLİ GAZİ İLKÖĞRETİM OKULU ÖRNEĞİ)

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	FAZİLET KAHRAMAN
	Numarası	095247001012
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. MUSTAFA SAMİ BAYBAL
Tezin Adı	İLKÖĞRETİM 4.VE 5.SINIF ÖĞRENCİLERİNDE ALLAH, MELEK, CENNET VE CEHENNEM KAVRAMLARINI ANLAMA DÜZEYİ (AHMETLİ GAZİ İLKÖĞRETİM OKULU ÖRNEĞİ)	

ÖZET

İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinde Allah, melek, cennet ve ceheennem kavramlarını anlama düzeyi araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmayla somut işlem döneminde olan öğrencilerin soyut kavramları nasıl tasavvur ettiklerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kavramsal çerçeve başlığıyla konuyla alakalı kavramların tahlilini yaptık. Birinci bölümün devamında zihinsel gelişim ve somut işlem dönemi özellikleri içine alan gelişim dönemleri hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde araştırmanın metodolojisi adı altında konunun amacı, modeli, yöntemi, sınırlılıkları, araştırmaya katılanların nitelikleri, verilerin toplanması ve analizleri hakkında bilgi verdik. Bulgular ve yorumları içeren üçüncü bölümde öğrencilere sorduğumuz sorular ve cevaplar yer almaktadır.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	FAZİLET KAHRAMAN
	Numarası	095247001012
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. MUSTAFA SAMİ BAYBAL
Tezin İngilizce Adı	Primary 4 and 5 grade students Allah, angels, heaven and hell, the level of understanding the concepts. (Ahmetli Gazi Primary School Case)	

SUMMARY

Primary 4 and 5 grade students Allah, angels, heaven and hell, the subject of our research is the level of understanding the concepts. The concrete operational stage of this study is to determine that the students imagine how abstract concepts.

The research consists of three chapters. Analysis of relevant concepts have made the title of the first chapter of the conceptual framework. The first chapter is the continuation of the period of mental development and characteristics of the concrete into the process we have information about the developmental stages. The aim of the second part of the subject in the name of research methodology, model, method, limitations, qualifications of those surveyed, data collection and analysis, we have information about. A third section reviews the findings and ask the students questions and answers are included.

ÖNSÖZ

Çocuklar, çok küçük yaşlardan itibaren aileden başlayarak dinî kavramlarla karşılaşır. Allah kavramı bunların başında gelir: “Allah yardımcın olsun”, “Allah korusun”, “Allah’a emanet ol”, “Allah sabır versin” gibi dua cümlelerine okuldaki din dersleriyle birlikte yeni anlamlar yüklenmektedir. Çocuklar karşılaştıkları bu kavramlarla ilgili sorular sorarlar. Sordukları sorular karşısında bazen doğru, bazen yetersiz, bazen de yanlış cevaplar alırlar. Aldıkları cevaplar karşısında kelimeleri anlamlandırarak, kendi zihin şemalarında yeni manalar oluştururlar.

Din eğitimi, çocuğun zihinsel ve kişisel gelişim dönemleri dikkate alınarak verilir. Her dönem de çocuğun kendi döneminin özelliklerini sergileyebilmesi için planlı bir din öğretimi ve modeli uygulanır.

Somut işlem döneminde olan 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin dinin soyut kavramlarından olan “Allah, melek, cennet ve cehennem” gibi kavramları nasıl tasavvur ettiklerinden yola çıkarak söz konusu olan çalışmamızı hazırladık.

Çalışmamızın birinci bölümde “Allah, melek, cennet ve cehennem” kavramlarının tahlilleri üzerinde durduk. Kavramların tahlilini yaparken çoğunlukla dinî kavramları, terimleri içeren sözlüklerinden faydalandık. Birinci bölümün devamında 4. ve 5. sınıf öğrencileri içine alan zihinsel gelişim ve gelişim dönemi özellikleri hakkında bilgi verdik. Çalışmamızın ikinci bölümünde araştırmanın metodolojisi başlığıyla araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayım ve sayıltıları, sınırlılıkları, araştırmanın modeli, yöntemi, evren ve örnekleme üzerinde durarak çalışmaya katılan öğrencilerin nitelikleri ile toplanan verilerin analizleri ile ilgili çalışmalarla ikinci bölümü sonlandırdık. Üçüncü bölümde, öğrencilere sorduğumuz sorular ve cevaplara yer verdik. Çalışmanın sonunda ise araştırmanın sonuçlarına değinerek, araştırma hakkında çeşitli önerilerde bulunduk.

Çalışma süreci boyunca değerli tavsiyelerini esirgemeyen değerli hocam sayın Doç. Dr. Mustafa Sami BAYBAL’a, yönlendirici önerileriyle katkıda bulunan değerli hocam sayın Doç. Dr. Muhittin OKUMUŞLAR’a teşekkürü bir borç bilirim.

Fazilet KAHRAMAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.KAVRAMLAR

1.1. ALLAH.....	2
1.2. MELEK.....	3
1.3. CENNET.....	4
1.4. CEHENNEM.....	6
2. ZİHİNSEL GELİŞİM.....	7
3. GELİŞİM DÖNEMLERİ.....	11
3.1. Son Çocukluk Dönemi (6-12 yaş).....	12
3.2. Somut İşlemler Dönemi.....	13

İKİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	15
2.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	17
3.VARSAYIM VE SAYILTILAR.....	17
4.SINIRLILIKLAR.....	17
5.ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	18
6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	20
7. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	21
8.ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ.....	21
9.VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	22
10.İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR VE YORUMLARI

1. ALLAH KAVRAMI.....	23
1.1. Allah denilince aklına neler geliyor?.....	23
1.2. Allah sence neye benziyor?.....	26

1.3. Allah'ı görebilir miyiz? Neden?.....	29
1.4. Allah nerede yaşar?.....	32
1.5. Allah kimlerle birlikte yaşıyor ya da kalıyor?.....	34
1.6. Allah'ı seviyor musun? Ne kadar? Neden?.....	36
1.7. Allah bize kızar mı? Kızarsa kızgınlığını nasıl belli eder?.....	38
1.8. Allah ile ilgili bilgileri kimden öğrendin?.....	41
2. MELEK KAVRAMI	43
2.1. Sence melekler neye benziyor?.....	43
2.2. Melekler ne iş yaparlar?.....	46
2.3. Herkesin bir meleği var mı? Varsa ne iş yaparlar?.....	49
2.4. Melekleri görebilir miyiz? Neden?.....	51
2.5. Meleklerle ilgili bilgileri nereden öğrendin?.....	53
3. CENNET KAVRAMI	55
3.1. Sence cennet nedir?.....	55
3.2. Sana göre cennet nasıl bir yer?.....	58
3.3. Cennet nerededir ya da nerede olacaktır?.....	60
3.4. Cennete kimler gidebilir?.....	62
3.5. Cennete gitmek için neler yapmalıyız?.....	64
3.6. Cennetle ilgili bilgileri nereden öğrendin?.....	66
4. CEHENNEM KAVRAMI	68
4.1. Cehennem nedir?.....	68
4.2. Cehennem Nasıl bir yerdir?.....	71
4.3. Cehenneme kimler gider?.....	73
4.4. Cehennem nerededir?.....	75
4.5. Cehennemle ilgili bilgileri kimden, nereden öğrendin?.....	77
SONUÇ	80
ÖNERİLER	82
BİBLİYOGRAFYA	84

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen madde

Ank. : Ankara

c. : Cilt

c.c. : Celle Celalûhû

çev. : Çeviren

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

h. no. : Hadis numarası

İ.Ö.O. : İlköğretim okulu

İSAM : İslam Araştırmaları Merkezi

İst. : İstanbul

KPSS : Kamu Personeli Seçme Sınavı

Meb. : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

s.a.v. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

SÜİFD: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

sy. : Sayı

Terc. : Tercüme eden

TV. : Televizyon

vs. : Ve saire

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

İnsanın var olduğundan beri merak duyduğu ve merakını doyurma arzusu içinde olduğu din, kişinin her yönüyle gelişimine , hayatında müspet değişikliklerin yapılmasına zemin hazırlar. En kutsal bir donanıma ve nizama sahip olan, yaratılmışların en şerefli ve akıl sahibi olan insan, din ile ayrılmaz bir bütün içerisinde yaşamalıdır. Bundan dolayıdır ki insan, hayatın temeline yerleştiği dine yönelik eğitimini zamanında , planlı ve sağlam bir biçimde almalıdır.

Dini eğitim, hayatın her safhasında ve her yaşta kişiye yönelik uygulanır. Çocuk, dini eğitimini öncelikle ailesinden alır. Bu eğitimde aile bireylerinin özellikle de anne ve babanın model olması çocuğun dini gelişimin de önem arz etmektedir. Dini eğitimde ailenin model olma vazifesinden başka dini değerlerin öğretilmesi sorumluluğunu da üstlenmesi kritik öneme sahiptir. Her çocuğun duyduğu “Allah” kavramına yönelik doyurucu, doğru cevapların verilmesi çocuğun ilk gelişim dönemlerinden diğer gelişim dönemlerine ulaşırken belirleyici konum üstlenmektedir.

Din eğitimi sorumluluğunu belli bir kesime ya da kısıtlı bir süreye yüklemek son derece yanlıştır. Çünkü hayatın her safhasında yaşam devam ettiği sürece inancımız noktasında din eğitimine ihtiyaç duyarız. Okullarda yapılan dini eğitim planlı-programlı yapılmasına rağmen tek başına kişinin dini gelişiminde yeterli değildir.

10-12 yaş gurubu 4.5 sınıf öğrencilerinin “ Allah,cennet,cehennem,melek “ gibi soyut kavramları anlamaları aile ve çevresinden duydukları ile sınırlıdır.Bu yaş gurubu öğrencilerin buldukları zihinsel gelişim düzeyi, soyut kavramları anlamalarına yetecek düzeyde değildir.Somut işlemler dönemindeki öğrencilere yönelik din eğitimi çalışması olarak bir sonraki dönem olan soyut işlemler dönemine yönelik hazırlık maksatlı eğitim olmalıdır.Soyut kavramları anlama düzeyleri ile bu döneme geçiş hakkında ön bilgi edinilebilir ve böylece aile ,okul,çevre el birliği çocuğun dini eğitiminde güçlü bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu gerçeklerden yola çıkarak somut düşünen ve soyut düşünmeye geçecek olan çocukların “Allah, melek, cennet ve cehennem” gibi soyut kavramlara verdikleri cevaplar aslında pek çok gerçeğin göstergesidir. Görülmektedir ki çocuğuna dini eğitim noktasında iyi model olmuş bir aile, dini öğretim sorumluluğunu yerine getirir ve böyle dini eğitimi bir model ve öğretim olarak uygulayan ailedeki çocuklar her gelişim dönemine hazır olarak girerler tersi durumdaki çocuklar ise her dönemde bir önceki dönemin dini eğitim ve kişisel gelişim eksikliğini yaşarlar.

1.BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. KAVRAMLAR

1.1. ALLAH

Allah; Yüce Yaratıcının özel ismidir.¹

Esmâ-i Hüsnâ'nın içerdiği tüm isimlerin anlamlarını kendisinde toplayan, gerçek ve mutlak olan tek ilaha işaret eden özel isimdir.²

Kainatı yaratan ve idare eden en yüce varlıktır.³

De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. (Hiçbir şeye muhtaç olmayan, aksine her şey kendisine muhtaç olan). O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur.⁴

Dünyayı ve dünyadakilerin hepsini yaratan, yok iken var eden, besleyip büyüten O, can veren O, akıl veren O, öldüren O, her şey O'ndan, ne varsa O'nun. Allah haydır, diridir. Hayat O'ndan gelir.⁵

İlah kelimesinden türemiş olan Allah kelimesi “tapınılan, yüceliğinin karşısında hayrete düşülen, gönülden bağlanılıp sığınılan” mânâlarını içermektedir. Bu arada İlah'ın hak mabud için olduğu kadar batıl tanrılar için de kullanıldığı unutulmamalıdır. Diğer bir anlayışa göre ise “gizlenmek, duyu idrakinin üstünde olmak” anlamındaki “İyh” kökünden türeyen Allah kelimesi “duyu idrakinin ötesinde bulunan” anlamına gelir.⁶

Kur'an'da Allah, her yönden takdîse layık olan zafî bir varlıktır. Bu zat, şeref, namus, hürriyet, tabiat kanunları gibi bazılarınca mukaddes addedilen mücerred manalar cinsinden değildir. Zaten bunlar mübhem olarak yayılmış tasavvurlardan ibarettir. Zihnin haricinde, kendi kendine kâim, müstakil bir varlığa sahip değildirler, birer araz ve isimden ibaret şeylerdir. Uluhiyet mefhumu bu türlü mukaddes addedilen manevî nesnelere, sırf fikir ve tasavvur cinsi şeylerden değildir.

¹ İsmail Karagöz, “Allah” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet Yay. Ank. 2001, s. 23.

² Ahmet Nedim Serinsu, “Allah”, *Dini Terimler Sözlüğü*, Meb Yay. Ank.2009, s.17.

³ Abdülkadir Özcan, “Allah” DİA, İst.1989, II, 471.

⁴ İhlas Suresi 112/ 1-4

⁵ Ahmet Hamdi Akseki, *Din Dersleri*, Doğan Güneş Yay. İst. 1970, s. 143.

⁶ Bekir Topaloğlu, *Allah İnancı*, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İst. 2006, s.11.

Allah-ü Teala Kur'an-ı Kerim'de kendisini bize tanıtır. Allah "Arş üzerine istiva etmiştir."⁷, "Allah'ın iki eli de açıktır."⁸, "Nerede olsanız Allah'ın vechi oradadır."⁹, "Celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi bâkîdir."¹⁰, Gözlerimizin önünde ve vahyimizle gemiyi yap."¹¹ vb. ayetleriyle de Rabb Teala kendisini tanıtmaktadır.¹² Her yer O'nun varlığının eserleri ve delilleri ile doludur. Havada, karada, denizde bir çok harikalar vardır. "O, istediğiniz şeylerin hepsinden size verdi. Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Şüphesiz insan çok zalimdir, çok nankördür."¹³ Havasıyla, suyuyla, dağları ve denizleriyle, çölü ve yeşiliyle, ova ve ormanlarıyla, nehirleri ve çaylarıyla; buralarda yaşayan çeşit çeşit hayvanlar, böcekleri, kuşları ve kurtlarıyla, yine buralarda biten çiçekleri, bitkileri, çeşidi, rengi, lezzeti, tadı ve taravetiyle hesaba gelmeyecek kadar bizlere sunulan sebze, meyve yiyecekleri ile verilen bu nimetler hesaba gelmeyecek kadar çok ve çeşitlidir.¹⁴ Hikmet sahibi olan Allah, kulları için eşsiz ve sayısız nimetleri yaratmıştır. Böylece kudretini insanlara göstererek, insanların Allah'a olan şükürlerini yerine getirmelerini istemiştir.

1.2. MELEK

Melek kelimesi "haberci, güçlü, kuvvetli, tasarrufta bulunan, yöneten" manalarına gelmektedir.¹⁵

İslamî ilimler terminolojisinde nurdan yaratılmış, yemeyen, içmeyen, erkeklik ve dişiliği olmayan, uyumayan, gençliği ve ihtiyarlığı bulunmayan ve günah işlemeyen, ağırlığı olmayan, latif, Ruhanî ve nuranî varlıklardır.¹⁶

Yine İslam inancında melek; farklı sûretlere girebilen ve duyularla algılanamayan,¹⁷ doğmayan ve doğurmayan, Allah'ın emirlerine tam olarak itaat eden, nûrânî varlıklar şeklinde tarif edilmiştir.¹⁸

Allah'ın emrinde olan cinsiyeti olmayan varlıktır.¹⁹

⁷ Ara'f, 7/54.

⁸ Maide, 5/64.

⁹ Bakara, 2/115.

¹⁰ Rahman, 55/27.

¹¹ Hud, 11/37.

¹² Veli Ulutürk, *Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor?*, Silm Ofset Matbaa, İzmir 1985, s.282-284.

¹³ İbrahim, 14/ 34

¹⁴ Abdullah Uçar, *Evrenin Sırları ve Allah*, Adım Matbaası, Konya, 2010, s. 174

¹⁵ Zübeyir Bulut, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7.Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*, İlke yay. Ank. 2011, s. 45.

¹⁶ Karagöz, a.g.e. "Melek" s. 421.

¹⁷ M.Sait Özervarlı, "Melek", DİA, Ank.2004, XXIX, 40.

¹⁸ Serinsu, a.g.e. "Melek", s.229.

Hz. Adem'in yaratılışından önce mevcut buldukları ve Allah'ın hitabına mazhar olup bizzat O'nunla konuştukları anlaşılmaktadır.(Bakara 2/30-34; Hicr 15/28-29). Ayrıca meleklerin yiyip içmedikleri (Hud 11/69-70; Zariyat 51/24-28). Görevleri icabı iri cüsseli ve güçlü olabildikleri (Necm 53/5; Tahrim 66/6; Tekvir 81/20) belirtilmiş, bu güçlerini temsil eden ellere (En'am 6/93) ve birden fazla kanada (Fatır 35/1) sahip oldukları bildirilmiştir. Kur'an'da ayrıca müşriklerin meleklerle dişilik izafe edişleri ve Allah'ın kızları oldukları yolundaki iddiaları reddedilmiş (Saffat 37/149-150; Zuhuf 43/19), akaid literatüründe de onlarda cinsiyet olgusu ve ayırımının bulunmadığı vurgulanmıştır.²⁰

Allah tarafından kendilerine verilen görevleri eksiksiz yerine getirmekle yükümlü olan meleklerin günah işlemedikleri ve masum oldukları yönünde ayetler de bulunmaktadır. "Onlar onurlandırılmış kullar olarak söz ve davranışta Allah'ı aşmaz ve sadece O'nun emirleriyle hareket ederler."²¹

Allah'ın rızasına uygun, dürüst ve ahlâklı hayat sürmeye kendisini adanmış olan mümin, kainatta bu idealleri temsil eden ve en üst mertebede yaşayan görünmez varlıkların bulunmasından manevî destek alır. Buna karşılık insanları kötülüğe teşvik eden ve şerri yaymak isteyen şeytandan da uzak durup onun yolundan gitmemeye çalışır.

1.3. CENNET

'Cennet', örtmek, gizlemek anlamına gelen 'cenn' kökünden türemiş bir isimdir.²²

Öldükten sonra iyilerin gideceğine inanılan yerdir.²³

Sözlükte "bitki ve ağaçlarla örtülü yer ve bahçe" anlamına gelen cennet, dinî literatürde, iman edip sâlih amel işleyenlere, âhirette vaad edilen nimet ve mükafât yurdu olarak geçmektedir.²⁴

Bütün dînî inanışlara göre müminlerin ölümden veya kıyametin kopmasından sonra sonsuz mutluluk içinde yaşayacakları yerdir.²⁵

¹⁹ Orhan Hançerlioğlu, "Melek" *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İst. 1984, s.243.

²⁰ Özervarlı, a.g.m. 40.

²¹ Enbiya, 21/ 26-27.

²² Hüseyin K. Ece, "Cennet", *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan yay. İst. 2006, s.99.

²³ Hançerlioğlu, "Cennet", a.g.e. s. 55.

²⁴ Karagöz, "Cennet", a.g.e., s. 96.

²⁵ M. Süreyya Şahin, "Cennet" DİA, İst. 1993, VII, 374.

Çok güzel ve ferahlık veren yer, meyvelik, ağaçların, suların ve gölgelerin bol olduğu yer.²⁶

Cennette, bakanlara hoş görünen, içenlere zevk veren nehirler ve sular, süzme baldan ırmaklar (Muhammed, 47/15), tatlı su pınarları (İnsan, 76/18), sarhoş etmeyen, içenlere zevk veren ve bembeyaz bir kaynaktan çıkan içkiler (Saffat, 37/45-47), çeşitli meyveler, hurmalar, nar ağaçları (Rahman, 55/60), bağlar (78/32), sedir ağaçları ve salkımlı muz ağaçları (Vakıa, 56/28-29), ince ve kalın ipek elbiseler (Kehf, 18/31; İnsan, 76/21), altın süsler (Kehf, 18/21, Hac, 22/23; Fatır, 35/33), güzel meskenler, hiçbir yorgunluk ve zahmet vermeyen (Hicr, 15/47-48), boş ve yalan söz işitilmeyen sonsuz nimet ve güzelliklerin (Nebe, 78/35) bulunduğu Kur'an'da bildirilmektedir.²⁷

İnsanların işledikleri güzel amellerin sevabının, yani karşılığının verileceği bu yere 'Cennet' denmesinin sebebi; görünüş yönünden dünyadaki bahçelere benzemesi, içerisinde bulunan eşi ve benzeri olmayan nimetlerin insan anlayışına gizli olması, insanların onu dünyada iken görmemeleridir.²⁸

Cennet çeşitli hadislerde hem bahçe hem âhiret cenneti anlamında yer almıştır. İslâm literatüründe cenneti ifade etmek üzere kullanılan isimleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1-Cennetü'n Naîm: Mutluluklarla dolu cennet. (İnfıtar, 82/ 13, Mutaffifin 83/ 22, Şuara, 26/ 85.)

2-Cennetü Adn: İkamet edilecek cennet. (Beyyine, 98/ 8, Ra'd, 13/ 23, Nahl, 16/31.)

3-Cennetü Firdevs: Arapça'ya Farsça'dan girmiş olması muhtemel olan firdevs kelimesi, özellikle "içinde üzüm bulunan bağ bahçe" anlamına gelir. Bir ayette cennat kelimesiyle (Kehf, 18/107), bir ayette de "ahiret cenneti" manasına tek başına (Mü'minun 23/11) kullanılmıştır. Firdevs cennetin tamamını ifade eden bir isim olabileceği gibi onun ortası, en yüksek ve en değerli bölgenin özel adı da olabilir.

4-Cennetü'l Meva: Sığımlıp barınılacak yer.(Secde, 32/ 19, Necm, 53/ 15.)

5-Hüsna: İyilik yapanlara Allah tarafından daha büyük bir iyilikle karşılık verileceğini, ayrıca buna bir de ilave yapılacağını ifade eden ayetteki (Yunus 10/ 26) Hüsna (daha güzel, daha iyi, en güzel, en iyi) kelimesinin cennet anlamına geldiği müfessirlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir.

²⁶ Serinsu, a.g.e. "Cennet", s.48.

²⁷ Karagöz, a.g.m. s. 96.

²⁸ Ece, a.g.m. s. 99.

6-Darü's Selam: “Maddi ve manevi afetlerden, hoşa gitmeyen şeylerden korunmuş olma” manasındaki ‘selam’ ile “ev, yurt” anlamındaki ‘dar’ kelimesinden oluşan bu terkip iki ayette cennetin adı olarak zikredilmiştir. (En’am, 6/127, Yunus, 10/25.)
7- Daru’l Mukame: Asıl durulacak yer, ebedi ikamet edilecek yurt. (Fatır, 35/ 35.)
8- Daru’l Huld: Ebediyet (Fussilet, 41/28.) “Ev, konak, şehir, ülke” anlamına gelen ‘dâr’ kelimesi Kur’an-ı Kerim’de “Daru’l Ahire (ahiret yurdu) anlamında da kullanılmıştır.²⁹

Dünya hayatında müminlerin Allah’a itaat ve bağlılıkları aynı derecede olmadığından, mükâfat dereceleri de farklı uygulanacaktır. Cennete girmenin temel şartı olan iman, Allah ile kul arasında mevcut sevgi bağının kuldaki yansımasından ibaret olup hiçbir şekilde yokluğu düşünülemez. Canların istediği, gönüllerin arzuladığı her şeyin hazır bulunduğu cenneti kazanabilmek için insan gereğini yapmalı ve Allah’ı razı etmelidir.

1.4. CEHENNEM

Ahiret inancına sahip olan ve bu bilinçle yaşayan her insan için korku ve azap dolu, istenmeyen bir yer olan cehennem kavramı çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Ateş, ateş çukuru, derin hendek.³⁰

İnkârcıların ve günahkârların ahirette cezalandırılacakları yerdir.³¹

Dünya hayatında iman etmeyenlerin sürekli olarak, iman ettiği halde salih amel işlemeyen kimselerin de günahları ölçüsünde, cezalandırılmak üzere kalacakları ceza ve azap yeridir.³²

İslâm inancında cehennem, aynı zamanda bir işkence yeridir. Kötüler orada işkence görerek cezalandırılırlar.³³

Kur’an-ı Kerim’de cehennem için kullanılan isimlerden yedisi önem kazanmıştır. Bunlar: Cehennem (derin kuyu), nâr (ateş), cahîm (alevleri kat kat yükselen ateş), hâviye

²⁹ Topaloğlu, a.g.m. s. 376-377.

³⁰ Serinsu, a.g.e. “Cehennem”, s. 46.

³¹ Ömer Faruk Harman, “Cehennem”, DİA, İst. 1993, VII, 225.

³² Karagöz, a.g.e. “Cehennem”, s. 87.

³³ Hançerlioğlu, a.g.e. “Cehennem” s. 51.

(düşenlerin çoğunun bir daha geri dönmediği uçurum, yer), saîr (çılgın ateş), lezâ (dumansız ve katıksız alev), sakar (ateş), hutame (obur ve kızgın ateş).³⁴

Kur'an'da cehennem için kullanılan başka kelime ve terkipler de mevcuttur. Bunlar: “Azabü'l-harîk” terkibi içinde yer alan harîk kelimesi, ‘yakıcı, yangın’ veya ‘ateş’ manasını ifade etmektedir. Bir ayette “erkek ve kadın müminleri sırf iman etmeleri sebebiyle işkenceye tabi tutup da tövbe etmeyenler için cehennem azabı ve yangın azabı vardır” (Burûc 85/10) denilmekte ve cehennemdeki cezalandırmanın ateşle olacağı belirtilmektedir. On iki ayette geçen hamîm, “kaynar su” anlamında olup cehennemdeki azap türlerinden biri olmak üzere cehennemliklere içirileceği ve başlarından aşağı döküleceği beyan edilir. Yine semum (temas ettiği şeyi zehir gibi etkileyip dokularına işleyen sıcak rüzgar), siccin (hapishane, derin çukur), dârü'l bevar (helak yurdu), sûü'd dâr(kötü yurt) anlamlarında da kullanıldığı görülmüştür.³⁵

Dünyada işlenen günahlara karşılık ahirette uygulanacak cezanın yeri anlamındaki cehenneme sadece layık olanlar, orayı hak edenler girecektir. Allah-ü Teala ayetleriyle insanlara yapması ve yapmaması gereken şeyleri söylemiş, emir ve yasaklarına uymayanları da cezalandıracağını açıkça belirtmiştir. İman kişinin davranışlarını, düşünme ve duygularını geliştirir, eğitir. İman-amel ilişkisi birbirine bağlıdır. İnsan imanı ölçüsünde amelini yönlendirir.

Cehennemin azabının şiddetli ve ebedi olduğunu düşünen insan, şeytanın kendisini kandırmasına izin vermeden Allah'ı hoşnut etmeye çalışır. Cehennemin azabından ve dehşetinden kurtulmak için Allah'ın emirlerini yerine getirir, yasaklarından uzak durur.

³⁴ Karagöz, a.g.m. s. 87.

³⁵ Bekir Topaloğlu, “Cehennem” DİA. İst.1993, VII, 227.

2. ZİHİNSEL GELİŞİM

Okulun belli başlı hedeflerinden biri çocuğun zihnî kabiliyetlerini geliştirmek ve bu kabiliyetlerin iyi bir şekilde kullanılmasına yardım etmektir. Öğretmenler, öğrencilerin zihnî kabiliyetlerini hangi düzeyde olduğunu, çok iyi bilmelidir.

Sağlam bir beyin ve sinir sistemi olmadan zekanın inkişafı bahis mevzu olamaz. Buna rağmen, tamamen istisnaî olarak, hasta, sakat ve iyi gelişmemiş bir vücuda sahip olan bazı yüksek zekâlı insanlara rastlamak mümkünse de bu durum enderdir. Genel olarak bütün çocuklarda zekanın gelişmesinde sinir sistemi kadar beden yapısının, kemiklerin, kasların, iç salgı bezlerinin çok mühim rol oynadıkları sabit olmuştur.

Zihnin gelişmesi, doğrudan doğruya göz, kulak, dil, burun, deri gibi duyu organlarının iyi işlemesine bağlıdır. Bu organlardan birisinin doğuştan itibaren iyi işlememesi büyük bir tesir göstermeyebilir; fakat birden fazla duyu organında arıza olursa zekanın gelişmesi ağırlaşır.³⁶

Çocuk içinde yaşadığı dünyada duyu organlarıyla algıladıklarını bilir. Bundandır ki organlarının iyi işlemesi, zekasının da iyi işlemesi, gelişmesi anlamına gelir. Zekanın gelişmesiyle birlikte çocuk daha etkili öğrenmeye başlayacaktır. Etkili öğrenmenin olabilmesi için kullanılan yöntemin doğru seçilmesi gerekir.

Öğretimde amaçlara doğru ulaşabilmek için, tekniklerin, işlenecek konunun, araç-gereç ve kaynakların bir bütünlük oluşturacak şekilde düzenlenmesi gerekir.³⁷ İyi bir eğitim için iyi bir öğretim, iyi bir öğretim için de iyi bir öğrenmeye ihtiyaç vardır.

Çocukluktaki zihinsel gelişimin, soyut kavramları algılama becerisinden uzak olması, Allah, melek, cennet, cehennem gibi soyut kavramları çocuğun kendi dünyasına göre şekillendirmesi anlamına gelmektedir. Çocukluk döneminde kazanılan yetenek, becerilerimiz, duyu, düşünce ve davranışlarımızın yaşam boyu etkilerini gözlemek mümkündür.³⁸ Çocuklardaki soyut kavramların gelişimini tespit edebilmek için, psiko-sosyal süreçlerin özellikle de bilişsel gelişim sürecini iyi bilmek gerekmektedir.

Çocukların 10-12 yaşlarına doğru öğrendiği bilgi ve tecrübelerle iç dünyasını şekillendirmeye başladığını görürüz. Burada düşünceyle birlikte hayal gücünün önemli katkısı

³⁶ Vedide Baha Pars, *Eğitim Psikolojisi*, Meb. Yay. İst. 1971, s. 45.

³⁷ Aydın, a.g.e. s. 2.

³⁸ Murat Yıldız, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2007, s. 242.

hissedilir. Hayali harekete geçiren gücün düşünce olduğu söylenmekle beraber bu iki kavram birbirinden farklıdır. Düşünce soyut bir içeriğe sahipken hayal dediğimiz tasavvurda somut bir şekillenme söz konusudur. Çocuk öğrendiği malzemeleri zihinde canlandırarak hayatını kurma çabası içine girer. Dönüştürme, soyutlama ve mantıksal düşünme yeteneklerinin gelişmesiyle 12 yaşlarında çocuklar yetişkinler gibi düşünebilme gücüne ulaşabilmektedir.

Zihinsel gelişim süreçleri belirli dönemlere ayrılmış olsa bile bu dönemlerin her çocukta aynı olmadığı görülür. Yaşları aynı olsa dahi her çocuk olayları, kavramları farklı yorumlayabilir. Bu farklılıktaki sebeplerin; fiziksel olgunlaşma, tecrübe ve çevrenin etkisi olduğu söylenmektedir.³⁹ Zihin görevlerine göre bazı alanlara ayrılmaktadır. Bunlar: Dil gelişimi, algısal gelişim, kavramların gelişimi, problem çözmenin gelişimi ve yaratıcılığın gelişmesidir.⁴⁰ Bu alanlara kısaca değinecek olursak şu bilgiler ortaya çıkmıştır.

1-Dil Gelişimi: Kelimelerin, sayıların, sembollerin kazanılmasının, saklanması ve dilin kurallarına uygun olarak kullanılmasının gelişmesine dil gelişimi denir.⁴¹ Dil gelişiminde önce aile sonra ise çevre ve okul etkilidir.

2-Algısal Gelişim: İnsana çevresinden gelen etkilerin, çevrede bulunan varlıkların, çevre olaylarının anlaşılmasının ve anlamlandırılmasının gelişmesine algısal gelişim denir.⁴²

Çocukta algının oluşumu üç evrede gerçekleşir. 1-Belirsiz birleşim(Sentez evresi), 2-Çözümleme(Analiz evresi), 3-Belirli ve tam birleşim. Bu evrelerin özellikleri şöyle açıklanabilir:

Belirsiz birleşim evresi, çocuklukta ve okul çağının ilk yıllarında görülür. Bu evrede çocuk dış dünyayı toptan algılar. Çocuğun iç dünyası da böyledir, zamanla çocuk dış dünyadaki olayları, iç dünyasından ayırabilecek bir düzeye erişir.

Çözümleme evresinde, çocuk dış dünyadaki varlık ve olayları birbirinden ayırır, birbirleri arasındaki ilişkileri ayırt eder. Bu da zamanla gerçekleşir.

Belirli ve tam birleşim evresinde, çocuk dış dünyayı büyükleri gibi algılar. Bu zamanda kişi bir nesnenin belirli bir kısmını görmekle bile, geri kalan kısmını zihninde tanır ve algılar.

³⁹ Fatih Menderes Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, Beyan Yay. İst., 2005, s. 44-45

⁴⁰ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, Ayyıldız Matbaası, Ank.,1971, s. 76.

⁴¹ Başaran, a.g.e. s. 76.

⁴² Başaran.a.g.e. s.77.

Algı gelişimi bakımından okulun yaptığı iş, çocuğun evreler arasındaki geçişini sağlamaktır.⁴³

3-Kavramların Gelişimi: Çocuk, varlıkların adlarını öğrenirken diğer yandan da bunların benzer, birleşik yanlarını görür; seçer ve birleştirir. Böylece çocukta o varlığın kavramı gelişmeye başlar. Örneğin kediden başka hayvan göremeyen bir çocuk hayvan kavramını geliştiremez. Zamanla köpek, inek, eşek gibi hayvanlarla tanışan çocuk, hayvan kavramını geliştirir ve canlandırır. Artık çocukta köpek hayvanların ortak adı değil, hayvanlardan bir tanesinin adıdır.

Çocukta kavramların gelişimi somuttan soyuta doğru gelişim yolu izler. 7-11 yaş arasında, çocuğun, kendisi ve çevresi ile ilgili kavramlarında hızlı bir gelişme görülür. Çocuğun, ilkökul öncesinde geliştirdiği kavramlarındaki bulanıklık, ilkökul çağında daha açık ve seçik hale gelmeye başlar.

Kavramların gelişmesi çocuğun, bir varlık veya olay etrafındaki yaşantılarının çoğalmasına bağlıdır. Okulöncesi yaşantılarının azlığı ve çocuğun gerekli olgunluğa erişememesi onun, okula bulanık kavramlarla gelmesine sebep olur. İlkökul öğretmeni, çocuğun kavramlarını daha belirgin hale getirmek için öğrenim yaşantılarını somut varlık ve olaylara dayandırmalıdır.⁴⁴ Yoksa çocuk herhangi bir kavramdan gereken anlamı çıkaramaz.

4-Problem çözme gelişimi: Karşılaşılan problemlere, geçmiş yaşantılara ve edinilecek yaşantılara dayanılarak, çözüm yollarının bulunmasının gelişmesidir.⁴⁵

5-Yaratıcılığın gelişmesi: Kazanılan kavramlara dayanılarak, yeni düşüncelerin, bulguların ve eserlerin ortaya çıkarılmasının gelişmesidir. Çocuğun yaratıcılığına etki eden ilk yaşantıları daha çok çevresindekileri taklit yeteneğine dayanır. Çocuğun bu taklit yeteneğiyle edindiği yaşantılar hayal gücüyle zenginleştirilerek yaratıcı düşünmesi gerçekleştirilmiş olur.⁴⁶

Bu gelişim dönemlerini zamanında ve uygun bir şekilde gerçekleştiren çocukların ileriki dönemlerde sağlıklı, kişilikli, sorumluluk sahibi, risk alabilen bireyler olması yolunda önemli adımlar atılmış olacaktır.

⁴³ Cavit Binbaşoğlu, *Öğrenme Psikolojisi*, Binbaşoğlu Yay., Ank., 1976, s. 139.

⁴⁴ Başaran, a.g.e. s. 85-86.

⁴⁵ Başaran, a.g.e. s. 87.

⁴⁶ Başaran, a.g.e. s. 89.

3.GELİŞİM DÖNEMLERİ

İnsan, doğumundan ölümüne dek gelişimini belirli dönemler içinde sürdürür. Her evre bir önceki evrenin etkisi altında oluşur, bir sonraki evreyi etkiler. Bu dönemlerin birinden diğerine geçişte belirleyici faktör yalnızca beden gelişimi değildir. Bireyin yaşadığı çevrenin sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarının da etkin rolleri vardır. Ancak her dönem kendi kendine özgü ve belirli bedensel, zihinsel, duygusal ve toplumsal özellikleri taşır. Bireysel ayrıcalıklarla birlikte bu ortak özelliklerin bilinmesi bireyin eğitiminde izlenecek yolu belirler.⁴⁷

Kişinin gelişimini, gelişim çağlarına göre ya da duygu, zihin gibi gelişim alanlarına göre ayırmak, onun daha iyi tanınmasını kolaylaştırmak içindir. Kişi hakkında isabetli kararlara varabilmek için onunla ilgili bilgilere ihtiyacımız vardır. İnsanın kabiliyeti, başarısı, ilgileri, sosyal ve duygusal olgunluğu, sağlığı, becerileri, alışkanlıkları ve nihayet dînî tutumları ile ilgili ne kadar doğru bilgi sahibi olursak kişinin dînî gelişimi hakkında iyi kararlar verebiliriz.⁴⁸

Psikologlar zihin gelişiminin birçok evrelerden geçen süreç olduğunu söylemektedirler. Zihin gelişiminin açıklayan kuramcılar arasında en detaylı açıklamayı Jean Piaget yapmıştır. Jean Piaget çocuğun kendine özgü bir algılama, düşünme ve yorumlama biçimi olduğunu, onun somut düşündüğünü, somut düşünceden soyut düşünceye hangi geçiş basamaklarıyla ulaştığını göstermiştir. Çocukta kavram oluşumunun belli bir sıra izlediğini, bu sıraya uygun düşen eğitim ve öğretimin daha başarılı olacağını belirtmiştir. Ayrıca o, gelişim basamaklarını izleyen eğitim ve öğretimin, gelişim evreleri arasındaki geçişi kolaylaştıracağına da işaret etmiştir.⁴⁹

Havighurst, bireylerin gelişimlerinin dönemler halinde gerçekleştiğini ve her dönemin kazanılması gereken özelliklerinin bulunduğunu belirtmiştir. Havighurst'a göre bireyin yaşamındaki belli bir dönemde ortaya çıkan; başarılması(kazanılması) gereken; başarıyla elde edildiğinde daha sonraki dönemlerde mutluluğa ve çevreye uyuma yol açan; kazanılmadığı durumlarda ise, kişide mutsuzluğa ve zorluklara yol açan, her dönemde yaşanması gereken, gelişim görevleri (ödevleri) bulunmaktadır. Bu dönemler şunlardır: Bebeklik Dönemi (0-2

⁴⁷ Atalay Yörükoğlu, "Ruh Sağlığı, Ahlak Değerleri ve Din Eğitimi", Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri. İlahiyat Vakfı yay. Ank.1981, s. 211.

⁴⁸ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, Diyanet Vakfı yay. Ank.2009, s. 25.

⁴⁹ Hasan Bacanlı, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yay. Ank. 2004, s. 41

yaş), İlk Çocukluk Dönemi(2-6 Yaş), Son Çocukluk Dönemi(6-12 Yaş), Ergenlik Dönemi(12-18 Yaş), Genç Yetişkinlik (18-25 Yaş).⁵⁰

Biz bu çalışmada, son çocukluk, somut işlem dönemi içerisinde mütalaa edilen 10-12 yaşları ele alacağımızdan bu dönemin özellikleri üzerinde duracağız.

3.1.Son Çocukluk Dönemi (6-12 Yaş)

- ✓ Okuma, yazma ve hesaplama ile ilgili üç temel beceriyi geliştirir, zaman kavramlarını tanır.
- ✓ Mantıklı ve somut düşünme becerisi ortaya çıkar.
- ✓ Kendine karşı olumlu tutumlar oluşturur.
- ✓ Cinsiyet rollerini kazanır ve cinsiyet rollerine uygun davranışlar kazanır.
- ✓ Davranışlarının sorumluluğunu alabilir.
- ✓ Kişiler arası ilişkilerini geliştirir, yaşlılarıyla iyi geçinmeyi öğrenir.
- ✓ Önem verdiği yetişkinleri büyük ölçüde model alarak cinsiyetine uygun rolü geliştirir.
- ✓ Sorumluluk almasına ve kendi kararlarını vermesine olanak sağlandığında kişisel bağımsızlığını kazanmaya başlar.
- ✓ Vicdan ve değerler sistemini geliştirir.
- ✓ Somut düşünmeyi öğrenir.
- ✓ Başarma güdüsü artar ve önem kazanır.
- ✓ Gündelik yaşam için gerekli fiziksel özellikleri kazanır.
- ✓ Kendine karşı olumlu tutumlar geliştirir.⁵¹

Kavram öğrenme, gelişimle ve bilişsel gelişimle doğrudan ilişkilidir. Çocukların duydukları dinî kavramlar genellikle soyuttur. J. Piaget'nin çalışmasına göre bilişsel gelişim dört dönemde incelenir. Bu dönemler: Duyusal-Motor Dönemi (0-2 Yaş), İşlem Öncesi

⁵⁰ Hasan Can Oktaylar, *Öğretmen Adayları için KPSS Eğitim Bilimleri Gelişim Psikolojisi*, Yargı Yay. Ank. 2009, s. 27-28.

⁵¹ Oktaylar, a.g.e. s. 27.

Dönem/ Sezgisel Zeka (2-7 Yaş), Somut İşlemler Dönemi (7-11, 12 Yaş) ve Soyut İşlemler Dönemi (12 Yaş ve üzeri)dir. Buna göre 11,12 yaş öncesi çocukların soyut biçimde mantık yürütemedikleri kabul edilmektedir.⁵²

Gelişimin her aşaması bir sonraki aşamanın temelini oluşturur ve bu düzgün akış sayesinde zihnî süreçler gittikçe daha büyük birlik ve uyuma kavuşur. Birinci dönemde çocuk yalnızca ani ve dolaysız uyarılara karşı tepkiler veren ve reflekslerle yönetilen bir yaratıktır. Fakat geçirdiği bu dönemlerin sonunda zihin yapısı somut ve karmaşık olaylara da tepki vermeye yetenekli hale gelir.⁵³

Her dönemin gerektirdiği gelişim görevleri kazanılmadığında, bir sonraki dönemde kazandırılması zor olmaktadır.⁵⁴

3.2.Somut İşlemler Dönemi

İşlem öncesi dönemde kavramları edinen çocuk, 7-12 yaşlar arasını kapsayan somut işlemler döneminde işlem yapabilir hale gelir. Ancak henüz gözünün önünde somut olan işlemleri yapabilir. Bu dönemde problemin çözülmesi somut nesnelere, “burada” ve “şimdi” gibi anlık durumların olmasına bağlıdır.⁵⁵ Somut düşünme evresinde öğrenci, somut bilgileri düzenli ve mantıklı olarak işleyebilir; somut durumların birçok yönünü görebilir; gördüğü nesne ve olaylara ilişkin uslamla yapabilir.⁵⁶ Soyut olan ve elle tutulup gözle görülemeyen işlemler henüz gerçekleştirilemez. Bu dönem sınıflama becerilerinin edinildiği dönemdir. Çocuk çeşitli açılardan çeşitli sınıflamaların yapılabileceğini bu dönemde anlamaya başlar. Hatta birkaç boyutu dikkate alarak sınıflama yapabilir hale gelir.

Bu dönemde düşünce tersinebilirlik özelliği edinir. Yani bu dönemin ilk yıllarında 7 kere 9’un 63 ettiğini bilir, ama 9 kere 7’nin de aynı sonucu vereceği henüz anlayamaz. $A=B$ ’dir, ama henüz $B=A$ değildir. Bu özellik bu dönem içinde kazanılır. Bu özellik sayesinde çocuk işlemleri tersinden de ele alabilir hale gelir. Örneğin buz haline gelen suyun tekrar su haline gelebileceğini de düşünmeye başlar.

İşlem öncesi dönemde ben merkezci olan çocuk bu dönemde ben merkezçiliğinden kurtulur ve Piaget’nin dağılma dediği bir olay gerçekleşir. Çocuk başkalarının da kendilerine göre düşüncelerinin olabileceğini anlamaya başlar. Bu dönem bir anlamda başkalarıyla “başkaları” olarak ilişkinin kurulabildiği dönemdir.

⁵² Jean Piaget, *Çocukta Zihinsel Gelişim*, Terc. Hüsen Portakal, Cem Yay., İst., 2004.

⁵³ Arthur Jersild, *Çocuk Psikolojisi*, Çev.Gülseren Günçe, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971, s.135.

⁵⁴ Oktaylar, a.g.e. s. 27.

⁵⁵ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İst. 1998, s. 115.

⁵⁶ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, Feryal Matbaa, Ank.2000, s. 84.

Bu dönemin en önemli özelliği korunum kavramının kazanılmasıdır. Korunum, değişmezliğin anlaşılmasını gösterir. Örnek için, sıvıların korunumu, sıvının içine konduğu kap değişse bile, eğer her hangi bir ekleme ya da çıkarma yapılmamışsa, sıvının miktarının aynı kalacağını anlaşılmasını ifade eder.

Çocuklar bu dönemde sınıflama ve sıralama konusunda da ustalaşırlar. Önceki dönemde tek faktörlü işlemler yapabilirler, örnek için iki veya üç faktöre göre gruplama yapılması istendiğinde sorunlarla karşılaşır. Örnek olarak oyuncakları şekillerine göre gruplamakta zorluk çekmezler, ama renklerine ve büyüklüklerine göre aynı anda sınıflama yapamazlar. Bu dönemde bu özelliğin kazanıldığı görülür. Öyle görünüyor ki, çocuklar farklı şekillerde sınıflama yapabileceğini kavrarlar. Sıralama ile ilgili olarak, $A < B$, $C > B$ işlemindeki son sıralama ($A < B < C$) bu dönemde sorunsuzca başarılabilir.⁵⁷

Bu konuda J. Piaget'nin çıkardığı sonuçlar şunlardır:

1. Evreler, değişik kültür ortamlarında, değişik yaşlarda görülür.
2. Bir evreden diğer bir evreye geçiş, sıçramalarla değil; yavaş yavaş ve basamak basamak olur. Geçiş dönemlerinde, çocukta her iki evrenin özelliği görülebilir.
3. Her evrede her çocuk, belli zihinsel olgular bakımından, aynı başarıyı gösteremeyebilir.
4. Çocuk, ayrı zihinsel yapılar bakımından da her zaman aynı evrede bulunmayabilir. Örneğin sınıflandırmada 2. evredeyken, sıralamada 1. evrede olabilir. Sınıflandırmada 1. evredeyken, sıralamada 3. evreye ulaşabilir.⁵⁸

Bu dönemde çocuklara verilecek eğitim onların yeni yeni kazanmakta oldukları becerileri uygulamaya yönelik olmalıdır. Çocukların nesnelere çeşitli deneyimler kazanmalarının onların korunum kavramını edinmelerine yardımcı olacağı açıktır.⁵⁹

⁵⁷Bacanlı, a.g.e., s. 66-68.

⁵⁸ Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitim Psikolojisi*, Binbaşıoğlu Yay. Ank. 1982, s.110-111.

⁵⁹ Bacanlı, a.g.e. s.68.

2.BÖLÜM

ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmamız niteliksel bir araştırmadır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir.⁶⁰

Nitel yöntemlerden en sık kullanılanı görüşmedir. Görüşme, insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir yöntemdir. Günlük yaşamda kullandığımız en yaygın iletişim süreci olan konuşma ile veri toplamaya çalışırız. Görüşme yönteminin, bireylerin deneyimlerine, duygularına, görüşlerine, şikayetlerine ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili olduğu görülmektedir.

Nitel araştırmaların en çok karşımıza çıkan yedi özelliği vardır. Bunlar: 1-Doğal ortama duyarlılık, 2- Araştırmacının katılımcı rolü, 3- Bütüncül yaklaşım, 4- Algıların ortaya konması, 5- Araştırma deseninde esneklik, 6- Tümevarımcı analiz, 7- Nitel veri.⁶¹

Belirli bir araştırmanın ne derece nitel olduğuna karar verirken yukarıda tanımlanan özellikler önemli göstergelerdir. Ancak bu özelliklerin hepsinin bir arada yapılan çalışmada bulunması şart değildir.

Doğal ortamlarda incelenen olay, olgu ya da durumlarda sonucun çevresel ve dış faktörlerden etkilenmesi söz konusu olmadığından sosyal bilimlerde güvenilirliğini artırır.

4. ve 5. sınıf öğrencilerinde soyut kavramları algılama düzeylerini incelediğimiz araştırmamızın yapısının nitel araştırmaya uygun olduğu görülmüştür.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinde Allah, melek, cennet ve cehennem kavramlarını anlama düzeyi, bu kavramları anlama düzeylerinin içinde buldukları gelişim dönemi açısından incelenmesi, bu kavramlara ne gibi anlamlar yükledikleri araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

⁶⁰ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay. Ank. 2011, s. 39.

⁶¹ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, a.g.e. s.41.

Öğrencilerin demografik özelliklerinin değişkenliklerine göre analizlerinin yapılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Verdikleri cevaba göre nasıl anladıklarını ölçtüğümüz, niçin anladıklarını ölçmediğimiz çalışmamızın problem cümlesi; “Manisa ili Ahmetli ilçesi Gazi İ.Ö.O.’nun 4.ve 5.sınıf öğrencileri , Allah, melek, cennet, cehennem kavramlarını nasıl tasavvur etmektedir?” şeklinde formüle edilmiştir.

Yukarıdaki temel probleme dayalı olarak araştırmamızda şu sorulara cevap aranmıştır:

ALLAH İLE İLGİLİ SORULAR

1. ALLAH denilince aklına neler geliyor?
2. ALLAH sence neye benziyor?
3. Allah’ı görebilir miyiz? Neden?
4. ALLAH nerede yaşar?
5. ALLAH kimlerle birlikte kalıyor ya da yaşıyor?
6. ALLAH’I seviyor musun? Ne kadar? Neden?
7. ALLAH bize kızar mı? Kızarsa kızgınlığını nasıl belli eder?
8. ALLAH ile ilgili bilgileri nereden öğrendin?

MELEK İLE İLGİLİ SORULAR

2. Sence melekler neye benziyor?
3. Melekler ne iş yaparlar?
4. Herkesin bir meleği var mı? Varsa ne iş yaparlar?
5. Melekleri görebilir miyiz? Neden?
6. Bu bilgileri nereden öğrendin?

CENNET İLE İLGİLİ SORULAR

- 1- Sence cennet nedir?
- 2- Sana göre cennet nasıl bir yer?
- 3- Cennet nerededir ya da nerede olacaktır?
- 4- Cennete kimler gidebilir?
- 5- Cennete gitmek için neler yapmalıyız?
- 6- Cennetle ilgili bilgileri nereden öğrendin?

CEHENNEM İLE İLGİLİ SORULAR

- 1- Cehennem nedir?
- 2- Nasıl bir yerdir?
- 3- Cehenneme kimler gider?
- 4- Cehennem nerededir?
- 5- Bu bilgileri kimden, nereden öğrendin?

4.ve 5. sınıf öğrencilerine uygulanacak olan bu sorularla öğrencilerin ‘Allah, cennet, cehennem, melek’ gibi soyut kavramları nasıl algıladıkları öğrenilmeye çalışılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bilgilerin çocuklara tek, katı kalıplar içinde verilmesi, çocuğun ileride yeni bilgilerine set çekebilme, zihnini köreltip yanlış yöne sapmalarına neden olabilmektedir. Çocuğun, din eğitiminde tek yönlü bakış açısına düşmemesi için dinin çocuğun belli temel kavramları öğretmesi sorumluluğu ile birlikte psikolojik yönüne de değinmek gerekir. Somut işlem döneminde olan çocukların soyut dini kavramları nasıl anladığını belirlemeye çalışmak araştırmamızın amacını ortaya koymaktadır..

Ülkemizde somut işlem döneminde olan çocuğun, soyut kavramları anlama düzeyine ilişkin yapılan çalışmalarda geç kalınmıştır. Amacımız konuyla ilgili yapılan araştırmaların ve teorilerin değerlendirilmesi ve ortaya çıkan bu sonucun da kendi çalışmamızın oluşmasına zemin hazırlamasını sağlamaktır.

Araştırma ile Manisa'nın Ahmetli ilçesinde Gazi İlköğretim Okulu'na giden 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin “Allah, melek, cennet ve cehennem” gibi soyut kavramları nasıl tasavvur ettiklerini ortaya koymak ve bu kavramların öğrencilerin zihinsel ve dini gelişimine olan etkisini gözlemlemeye çalışmak ve bu yapılan çalışmalardan da yola çıkarak; 10-12 yaş gurubu öğrencilerinin konuya bakışı hakkında fikir oluşturabilmek amaçlanmıştır.

Kavramların öğretilmesinde farklı yaklaşımların olmasıyla birlikte insanların, kavramları gözlem ve tanımlama yoluyla da öğrendikleri bir gerçektir. Vygotsy çocukların kavramları tam olarak geç kazandıklarını fakat buna rağmen bu sözcükleri kullanarak yetişkinlerle çok erken yaşlarda iletişim kurduklarını ifade etmektedir.⁶² Çocuklar erken yaşlarda kavramların işlevsel eşdeğerini geliştirmekte ve bu işleri yaparken de düşünce biçimleri yetişkinlerden farklılık arz etmektedir.⁶³ Bu durumda en büyük görev öğretmene düşmektedir. Öğretmen, çocukların zihinsel işlevlerinin var olduğu ya da varacağı seviyeleri çok iyi bilmeli, kullanacağı kavramları, materyalleri ona göre seçmelidir.

Günümüzde etkisini oldukça fazla gösteren televizyon ve internet, çocukların düşüncelerini yanlış yönlendirebilmektedir. Son çocukluk devresi aynı zamanda “öğrenme

⁶² Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Nobel Yay., Ank., 2004, s. 38

⁶³ L.S.Vygotsy, *Düşünce ve Dil*, Terc. S. Koray, Toplumsal Dönüşüm yay. 1998, İst. s. 87-88.

çağı” da olduğundan bu devrede çocuklara bazı dinî kavramları öğretmemiz gerekmektedir.⁶⁴ Bu bağlamda çocuklara verilecek dinî eğitim önem arz etmektedir.

4. ve 5. sınıf öğrencilerinin çoğu soyut işlem dönemine geçemedikleri için soyut kavramları somutlaştırmışlardır. Somut işlem döneminde olan bu yaş grubu öğrencilere soyut kavramlar verilirken, bu kavramların öğrencilerin anlama düzeylerine uygun olup olmadığına bakılmalıdır.

3. VARSAYIM VE SAYILTILAR

Somut işlem dönemindeki öğrencilerden soyut kavramları anlayan öğrenciler bulunmaktadır. Bu dönemdeki çocukların soyut kavramları somutlaştırmalarının sebebi aileleri ve çevrelerinden aldıkları bilgilerdir. Soyut kavramların görsel materyallerle somutlaştırılması varsayımından yola çıkılarak bu çalışma hazırlanmıştır.

Araştırma esnasında kullanılan birebir görüşme yönteminin ve soru-cevap tekniğinin öğrenciler açısından çalışmanın şekillenmesinde uygun olduğu sayılmaktadır.

4.SINIRLILIKLAR

Araştırma, 2011-2012 öğretim yılını içine alan zamanda, Manisa ili Ahmetli ilçesi Gazi İlköğretim Okulu 4. ve 5. sınıf öğrencileriyle sınırlandırılmıştır. Çalışmamız, adı geçen okulda, 4. sınıfta öğrenim gören 17, 5.sınıfta öğrenim gören 16 olmak üzere toplam 33 öğrencinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Sınıfların kalabalık, şubelerin çok olmasından ve bire bir görüşme yönteminde fazla zamana ihtiyaç duyulacağından dolayı öğrenci sayısı 33 ile sınırlı tutulmuştur.

5. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Nitel araştırma; gözlem, görüşme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanılarak, olay ve algıların doğal ortamında ortaya konmasına yönelik, verilerin sayılar şeklinde olmadığı, araştırma konusunun tüm yönleriyle anlama ve tanımlama çabasında olan nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.⁶⁵

Araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve çeşitli aşamalarının bu yaklaşım çerçevesinde tutarlı olmasına rehberlik eden bir strateji olarak tanımlanan nitel araştırma deseni, araştırma

⁶⁴ Mehmet Emin Ay, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım, Timaş yay. 2010, İst. s. 42.

⁶⁵ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, a.g.e. s. 39.

etkinliklerinin birbiriyle tutarlı ve amaca uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi açısından araştırmacıya rehberlik eder. Nitel araştırma desenleri araştırmacıya esnek bir yaklaşım sağlayarak belirli bir odak çerçevesinde araştırmanın çeşitli aşamalarının birbiriyle tutarlı olmasına katkıda bulunur.⁶⁶

Araştırmacının katılımcı rolü ve aynı zamanda veri toplama aracı sorumluluğu üstlenmesinden dolayı bu roldeki eylem araştırması çalışmamızın desenini oluşturmaktadır.

Eylem araştırması uygulamasında, sorunların tespitinde ve uygulanmasında çaba gösterenler ortaya çıkan sorunların anlaşılmasına ve bu sorunların çözülmesine yönelik olarak uygulayıcıların tek başlarına ya da bir araştırmacı ile birlikte uygulama sürecini içeren çalışmaları yürütmektedirler. Araştırma ile uygulamayı bir araya getiren ve araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılmasını kolaylaştıran bir araştırma yaklaşımıdır. Eylem araştırmalarında esnek bir yaklaşım söz konusudur. Süreç odaklı olduğundan sürecin kendi ortamı içinde uzun bir süre çalışılması ve odaklanılan soruna ilişkin veri toplanması söz konusudur.⁶⁷

Sorunun anlaşılmasıyla çözüm seçenekleri ortaya çıkacak, elde edilen veriler çerçevesinde değerlendirmeler yapılarak uygun alternatifler seçilecektir.

Araştırmacı olay ve olguları yakından izleyip katılımcı tavır sergilemesi varsayımıyla, 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin soyut kavramları nasıl anlamlandırdıklarını, anlamlandırırken ne gibi beklenti içine girdiklerini görmek ve bu beklentilere cevap bulabilmek adına eylem araştırması modeli tercih edilmiştir. Verilerin toplanmasında yararlanılan örneklem grubunun görev yapmakta olduğumuz ilköğretim okulu olması, eylem araştırmasının gereklerinden olan araştırmacının veriye yakınlığı ve süreci yakından tanınması şartının uygunluğunu sağlamıştır. Çalışmamız eylem araştırması türlerinden uygulayıcının aynı zamanda araştırmacı olduğu yaklaşım türüne girmektedir.

Araştırmamızda probleme uygun model tespit edildikten sonraki basamaklar bu modelin rehberliğinde uygulanmıştır. Uygulayıcı aynı zamanda araştırmacı olarak sürdürdüğümüz çalışmada, öğrencilerin soyut kavramları anlama, sorulan sorulara verilen cevaplarda bir takım problemlerle karşılaştık. Bu problem durumu belirlendikten sonra araştırmaya temel teşkil edecek kavramsal çerçeve oluşturulmuş, gerekli kaynak taraması

⁶⁶ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, a.g.e. s. 69.

⁶⁷ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, a.g.e. s. 78.

yapıldıktan sonra araştırmacının karşılaştığı her karanlık noktayı anında soracağı sorularla aydınlatma imkânına sahip olduğu görüşme yöntemi seçilmiştir. Verilerin analizi yapıldıktan sonra çalışmanın sonunda problemin çözümüne yönelik çeşitli öneriler sunularak çalışma, eylem araştırması modelinin çizdiği yol izlenerek tamamlanmıştır.

6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmamızı yaparken bölümlere göre kullandığımız yöntemler farklılık göstermektedir. Birinci bölümü oluşturan kavramsal çerçeve başlığı altında ‘Allah, melek, cennet ve cehennem’ kavramlarının tahlili ile ilgili sözlük çalışması yapılmıştır. Gelişim dönemleriyle ilgili dokümanlar taranarak araştırmamızın konusuyla ilgili veriler toplanmış, çalışmamızda bize kaynaklık etmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünü oluşturan verilerin elde edilmesinde bireysel görüşme yöntemine başvurulmuştur. Sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniği olan görüşmede amaç, güveni arttırarak araştırma verisi toplamaktır. Görüşmede ses tonu, mimikler ve soruları cevaplama gösterilen istek, söylenenlerin değerlendirilmesinde önemli ipuçları niteliğindedir.⁶⁸

Görüşme tekniği, insanların olay ve olgulara bakış açısını doğal ortamlarda gerçekleştirmesinden dolayı uygun bir metoddur. Görüşme tekniğinin yüz yüze olması, soruların cevapsız kalmayacağı, sözlü olması ki bu da anlaşılmayan soruların tekrarlanması açısından önemli bir avantajdır. Görüşme tekniğinde avantajların olduğu gibi dezavantajlar da bulunmaktadır. Konunun dışına çıkılması, zaman kaybı, görüşmecinin doğal olmaması gibi durumlar görüşme tekniğinin dezavantajlarıdır.

Deneyimler, tutumlar, düşünceler, niyetler, yorumlar ve zihinsel algılar gibi gözlenemeyeni anlamaya çalıştığımız görüşme, yapılandırılmış görüşme ve yapılandırılmamış görüşme olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bir yanda, önceden belirlenmiş bir dizi soru ve yanıt içeren yapılandırılmış görüşme, diğer yanda açık uçlu sorular içeren yapılandırılmamış görüşme yer alır.

Yapılandırılmış görüşmede amaç, görüşülen bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki paralelliği ve farklılığı saptamak ve buna göre karşılaştırmalar yapmaktır. Yapılandırılmamış görüşme türünde ise, keşfe yönelik bir görüşme süreci yer almaktadır. Bu türde önceden belirlenmiş sorular ve beklentiler yoktur. Patton, bu görüşmeler dışında üç görüşme

⁶⁸ Zeki Arslantürk, *Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yay., İst., 2004, s. 117.

yaklaşımından söz eder: Sohbet tarzı görüşme, görüşme formu yaklaşımı ve standartlaştırılmış açık uçlu görüşme tarzı.⁶⁹

Araştırmamızda, 10-12 yaş grubu öğrencilerinde soyut dini kavramları anlama düzeyi, gözlem yöntemi ile incelenerek, açık uçlu soruların yer aldığı, merak edilen bilgi ve değişkenlerin türüne uygun olduğu düşünülerek bire bir görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Görüşme yapılırken yer olarak sessiz, öğrencinin kendisini rahat hissedeceği okul bahçesindeki kamelya seçilmiştir. Görüşmeler, ders saati içerisinde öğrenciler teker teker çağrılarak yapılmıştır.

Araştırmamızı yaparken konuşmalar ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan konuşmalar her öğrenci için açılan dosyaya yazılmıştır. Konuyla alakalı her bir soru için başlık açılmış olup, açılan başlık altına öğrenci isimleri, parantez içinde sınıfı ve yaşı, sonra ise öğrenci görüşü yazılmıştır. İkinci sorudan itibaren, öğrenci ismi yanında parantez içinde verilen ilk rakam sınıfı, ikinci rakam ise yaşını göstermektedir. Mehmet (4 : 10) örneğinde olduğu gibi.

7. EVREN VE ÖRNEKLEM

Çalışmamızın evrenini Ahmetli Gazi İlköğretim Okulu 4. ve 5. sınıfta öğrenim gören 145 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmamızın örneklemine, Manisa'nın Ahmetli ilçesinde yer alan Gazi İlköğretim Okulu 4.sınıftan 17 öğrenci, 5. sınıftan 16 öğrenci olmak üzere seçilen 33 öğrenci oluşturmaktadır.

8.ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ

Araştırmamızın yeri olarak görev yapmakta olduğumuz Manisa'nın Ahmetli ilçesi Gazi İlköğretim Okulu seçilmiştir.

Araştırmamız, 4. ve 5. sınıftan seçilen 33 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmamıza katılan 4.sınıf öğrencileri 7 kız 10 erkek olmak üzere toplam 17 kişi; 5.sınıf öğrencileri ise 8 kız 8 erkek olmak üzere toplam 16 kişidir. Araştırmamız toplamda 33 öğrenci ile yapılmıştır.

⁶⁹ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, a.g.e. s. 121

Araştırmamıza katılan 4. sınıf öğrencileri 2002 yılında doğan öğrenciler, 5.sınıf öğrencilerinden Hasan Kadir hariç diğer bütün öğrenciler 2001 yılında doğan öğrencilerdir. 5.sınıf öğrencisi Hasan Kadir ise 2000 yılı doğumludur.

10-12 yaş gurubunu kapsayan 4. ve 5. sınıf öğrencileri bilişsel gelişim olarak somut işlem döneminde dirler.

Öğrencileri seçerken özelliklerin heterojen olmasına özen gösterdik. Bundan dolayı her kişilikten, her düzeyden öğrenci seçilmiştir. Başarılı öğrenci-başarısız öğrenci, aktif öğrenci-pasif öğrenci, memur çocuğu-çiftçi çocuğu, yerli halkın çocuğu-doğu kökenli olanların çocuğu, ailesi mutaasıp olan- ailesi mutaasıp olmayan, anne ve babası ayrı olan-anne ve babası bir arada olan gibi.

Örnekleme grubundaki öğrencilerin ailevî yapıları, sosyo- ekonomik düzeyleri arasında farklılıklar vardır. Ekonomik durumu çok iyi olan ailelerin çocuklarının olduğu gibi ekonomik durumu çok zayıf ailelerin çocukları da yer almaktadır. Ekonomik duruma göre verilen cevaplar farklılık göstermektedir.

9. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Öğrencilerle bire bir görüşme sonunda elde ettiğimiz verileri ses kayıt cihazı kullanarak sakladığımızı önceden belirtmiştik. Elde ettiğimiz veriler, öğrencilerin söylediği gibi özgün olarak yazıya aktarılmıştır. Veriler toplandıktan sonra her öğrenci için açılmış olan dosyalardan öğrencilerin sorulara verdiği cevaplar uygun soru başlığı altına yazılmıştır. Bulguların sonunda öğrenci cevap dağılımlarına göre yorumlar yapılmıştır.

Bir problemin çözülebilmesi, bir araştırmanın yürütülebilmesi için gerekli bilgi ve verilerin elde edilmesi yolu olarak görüşme yöntemi seçildiğinde, bunun dikkatle plânlanması gerekmektedir. Bu bağlamda biz de çalışmamızı hazırlarken öğrencilerin verdikleri cevaplara göre aynı, benzer ve farklı cevapları kategorilere ayırdık. Cevaplardaki benzerlik- farklılık durumuna göre sınıf düzeyinde sayılar belirttik. Bazı sorularda bir öğrenci birden fazla cevap verdiği için bazı soru yorumlarında sayılar fazla görünmektedir. Örneğin “Sence Allah denilince aklına neler geliyor?” sorusunda olduğu gibi.

Verilerin analizini yaparken öğrencinin verdiği cevaba bakıp, öğrencinin kişilik özelliklerini, ailevi durumlarını da dikkate alarak değerlendirmelerde bulunduk. Öğrencilerin, verdikleri cevaba göre nasıl anladıklarını ölçtüğümüz çalışmamızda

demografik özelliklerinin değişkenliklerine göre analizlerin yapılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Araştırmamız sonucunda ulaştığımız bulgularla ilgili genel değerlendirme sonuç bölümünde yapılmıştır. Bu sonuçlara göre bazı öneriler getirilmiş, bu öneriler de çalışmamızın son bölümünde yerini almıştır.

10. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Mehmet Emin AY, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?

Murat YILDIZ, Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi

Özkan ÖZE, Allah'ı Merak Ediyorum

Kerim YAVUZ, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi

Mualla Selçuk, Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler

3.BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLARI

Bu bölümde çocuklara Allah, melek, cennet ve cehennem kavramları ile ilgili sorular sorularak çocukların kavramlara yükledikleri anlamları görmeye çalışacağız. 17'si 4.sınıf, 16'sı 5.sınıf olmak üzere 33 öğrenci üzerinde yapılan çalışmanın sonuçları soru başlıkları altında değerlendirilecektir. Bazı sorularda öğrenciler birden çok madde söyledikleri için cevap sayıları farklılık göstermektedir. Örneğin; 'Allah denilince aklına neler geliyor?', 'Allah bize kızgınlığımı nasıl belli eder?', 'Allah, melek, cennet, cehennem ile ilgili bilgileri kimden öğrendin?' gibi soru başlıklarında öğrenciler birden fazla cevap vermişlerdir.

Öğrencilerin Allah, melek, cennet ve cehennem ile ilgili sorduğumuz sorulara verdikleri cevaplara bakarak değerlendirmelerimizi yapalım:

ALLAH KAVRAMI

1-Allah denilince aklına neler geliyor?

Mehmet (4.sınıf 10 yaşında): "İyi biri, temiz insan gibi biri."

Fatma Nur (4.sınıf 10 yaşında): "Bize dürüst olmayı, doğru şeyleri öğreten biri."

Furkan (4.sınıf 10 yaşında): "İyi biri, bizi yaratan, bize nimetleri veren kişi."

Gamze (4.sınıf 10 yaşında): "Herkesi, her şeyi yaratan yüce biri."

Yusufhan (4.sınıf 10 yaşında): "Bizi yaratan, en büyüğümüz, bizi kötülüklerden koruyan, dua ettiğimiz kişi."

Alperen (4.sınıf 10 yaşında): "İyi şeyler geliyor, bize yardım etmesi, her yeri yaratan."

Cemil (4.sınıf 10 yaşında): "Bizi yöneten, cennete giden, cehenneme gönderen, günahlarımızı yazan kişi."

Özlem (4.sınıf 10 yaşında): "Büyük birisi, ihtiyacımız olanları veren birisi, dualarımızı kabul eden biri bize yardım eden biri."

Sedef (4.sınıf 10 yaşında): "Bizi yaratan yüce insan."

Ahmet Can (4.sınıf 10 yaşında): "En büyük olan, tek olan, nimetlerimizi veren."

Berkant (4.sınıf 10 yaşında): “İyilik, ahlak, cennet.”

İsmet (4.sınıf 10 yaşında): “Bir tektir, eşi benzeri yoktur.”

Damla (4.sınıf 10 yaşında): “Bizi yaratan, her şeye sahip eden, bize her şeyi veren.”

Zeynep (4.sınıf 10 yaşında): “Bizi yaratan, evleri yaratan.”

Elif Nur (4.sınıf 10 yaşında): “Dua etmek, namaz kılmak, tövbe etmek.”

Ali Haydar (4.sınıf 10 yaşında): “Kur’an-ı Kerim, ibadet etmek, temizlik, sağlık.”

Yaşar (4.sınıf 10 yaşında): “Sevmek, öpmek, sarılmak.”

Mustafa (5.sınıf 11 yaşında): “Bu dünyayı yaratan, bizi oluşturan, bize nimet veren kişi.”

Bayram (5.sınıf 11 yaşında): “Bizi yaratan.”

Hasan Kadir (5.sınıf 12 yaşında): “Bizi yaratan, evreni yaratan, bize akıl güç veren.”

Emre (5.sınıf 11 yaşında): “Her şeyi yaratan, bizi Kur’an-ı Kerim’e bağlayan kişi.”

Mehmet (5.sınıf 11 yaşında): “Bizi yaratan, akıl veren, bizi iyileştiren, bizi seven, akıl mantık veren.”

Serkan (5.sınıf 11 yaşında): “En büyük, sevmek, tanımak.”

Necati (5.sınıf 11 yaşında): “Bizi yaratan, yöneten, din, cennet.”

Eda Nur (5.sınıf 11 yaşında): “İyilik, mutluluk, sevgi.”

İrem Su (5.sınıf 11 yaşında): “Tarif edemem. Özellikleri saymakla bitmez. Olağanüstü bir şeydir. Doğmamış ve bir çocuk doğurmamıştır.”

Eda (5.sınıf 11 yaşında): “Cennet, melek, iman, ibadet.”

Esra (5.sınıf 11 yaşında): “İnsanları yaratan, en büyük olan, benzeri olmayan tek varlık.”

İlker (5.sınıf 11 yaşında): “Yaratıcı, en büyük tek kişi.”

Ezgi (5.sınıf 11 yaşında): “Kainatı yaratan, çok büyük varlık yarattığı nimetler, cennet, cehennem geliyor.”

Şeyma (5.sınıf 11 yaşında): “Bize yardım eden, bizi yaratan, güzel meyveler veren, iyi bir insan geliyor.”

Meryem (5.sınıf 11 yaşında): “Dünyayı yaratan, bizi yaratan, bizim ona kulluk ettiğimiz biri.”

Bahar (5.sınıf 11 yaşında): “En büyük olan, kocaman, büyük biri.”

Öğrencilerin Allah’la ilgili verdikleri cevaplara baktığımızda Allah denilince akıllarına gelen ilk kelimeler şöyledir: 21 öğrenci, “bizi, evreni, dünyayı, her şeyi Yaratan” demiştir. Bu 21 öğrencinin 10 kişisi 4.sınıf, 11 kişisi ise 5.sınıf öğrencisidir. 10 öğrenci ise “Allah en büyük ve yüce” demiştir. Bu cevabı veren 5 öğrenci 5. sınıf, 5 öğrenci 4.sınıf öğrencisidir. “iyi biri, iyilik” olarak nitelendiren 6 öğrencinin 4’ü 4.sınıf, 2’si 5.sınıf öğrencisidir. “Benzeri yok” diyen 3 öğrencinin 1’i 4.sınıf, 2’si 5.sınıf öğrencisidir. Bu cevapların yanında 5 öğrenci “ bize yardım eden, ihtiyaçlarımızı veren” demiştir. Bu cevabı veren 4 öğrenci 4.sınıf, 1 öğrenci ise 5.sınıf öğrencisidir. “Dualarımızı kabul eden, bize güzel şeyler öğreten, bizi yöneten, bize akıl, mantık güç kuvvet veren” cevabını veren öğrenciler de olmuştur. Ayrıca 4 öğrenci Allah denilince “cennet”i, 1 öğrenci ise “cehennem”i hatırlamaktadır. Cennet diyen 4 öğrencinin 3’ü ile cehennem diyen 1 öğrenci 5.sınıfta öğrenim gören öğrencilerdir. “İbadet, melek ve iman” kelimeleri de verilen cevaplar arasındadır. Allah’ı “sevgi, mutluluk” olarak nitelendiren öğrencilerle birlikte “öpmek, sarılmak” olarak nitelendiren 4.sınıf öğrencileri de bulunmaktadır.

Öğrencilerin cevaplarını değerlendirdiğimizde bilinenlerin dışında ilginç olan cevaplardan “öpmek, koklamak, sevgi, mutluluk” gibi cevapları veren öğrencilerin içine kapanık, sessiz, yalnızlığı tercih eden öğrenciler olduğunu gördük. Bu öğrencilerin ailevi durumlarına baktığımızda; ya anne-baba ayrı ya da baba iş için şehir dışında işlerin yoğunluğundan ilgilenemeyen bir anne olduğu gözlemlenmektedir. Ailelerinden gereken sevgiyi göremeyen çocuklar, sevgi eksikliği yaşadıklarından ve sevmeye, öpülmeye, sarılmaya, koklanmaya olan özlemlerini bu şekilde dile getirmişlerdir. Allah’ı sevdiği insanla eşdeğer tutup aslında anneye, babaya sarılmak, onları öpmek istediğini dolaylı olarak söylemiştir.

2-Allah sence neye benziyor?

Mehmet (4 : 10): “İyi biri, müslüman gibidir. Erkektir. Çünkü erkekler güçlüdür.”

Fatma Nur (4 :10): “Güzel birisidir. İyi kalplidir. Yaşlı padişahlar gibi giyinen bir erkektir.”

Furkan (4 : 10): “Genç bir erkek gibidir.”

Gamze (4 : 10): “Allah hiçbir şeye benzemez.”

Yusufhan (4 : 10): “Çok büyük, düşünemeyeceğim kadar büyük. Çok güçlü kuvvetli, hacıların giydiği elbiseler gibi elbise giyen bir erkek olabilir.”

Alperen (4 : 10): “Çok iyi biri, iyi kalpli, mavi gözlü genç bir erkek. Genç biri çünkü yaşlı olsaydı vefat ederdi ama Allah vefat etmez.”

Özlem (4 : 10): “Allah hiçbir şeye benzemez.”

Sedef (4 : 10): “Bizden çok önce doğduğu için yaşlı biri olabilir.”

Ahmet Can (4 : 10): “İyi güzel biri. Allah’ın cinsiyeti yoktur. O hiçbir şeye benzemez.”

Berkant (4 : 10): “Yaşlı biridir. Çünkü uzun yıllardır yaşıyordur, vardır.”

İsmet (4 : 10): “Büyük, çok güçlü cinsiyeti yoktur. Güçlü olduğunu bizi yarattığından anlıyoruz.”

Damla (4 : 10): “İnsan gibi çok güçlü, hep bizimle olan bize sahip çıkan biri gibidir.”

Zeynep (4 : 10): “Melek gibi iyi birisi, güzel yüzlü genç bir erkektir.”

Elif Nur (4 : 10): “Hiçbir şeye benzemiyor. O’nun eşi ve benzeri yoktur.”

Ali Haydar (4 : 10): “Doğmamış, annesi babası olmayan, eşi benzeri olmayan biri.”

Yaşar (4 : 10): “Hiç düşünmedim.”

Mustafa (5 : 11): “Sakallı, mavi gözlü, kaşları her tarafı beyaz olan, başında kep gibi bir şey, üzerinde yakaları yeşil beyaz pelerini olan yaşlı bir kişi olduğunu düşünüyorum. Yaşlı biridir. Çünkü çok uzun süredir yaşıyordur.”

Bayram (5 : 11): “Pas parlak yüzlü, kocaman yüce, insan gibi olmayan, insana benzemeyen .Hacıların taşıdıkları o şeyden çok çok daha uzun ve büyük gökdelenden de büyük ve iridir. Çünkü biz onun gözünde karınca kadar küçücüğüz.”

Hasan Kadir (5 : 12): “Allah hiçbir şeye benzemez.”

Emre (5 : 11): “Hayalet gibi.”

Mehmet (5 : 11) : “İyi birisine benziyor. İnsan gibi saçları, kaşları beyaz sakallı yaşlı bastonu olan biri. Yaşlıdır çünkü yıllarca oradadır.”

Serkan (5 : 11) : “Hiçbir şeye benzemiyor.”

Necati (5 : 11) : “Büyük, beyaz sakallı 60 yaşlarında yaşlı birisidir. Tecrübeli birisi olduğu için yaşlıdır.”

Eda Nur (5 : 11) : “Çok büyük bir parmağı ile istediğini yapabilir. Bizlerden farklı nurlu biri. Allah’ı göremeyiz çünkü o soyuttur.”

İrem Su (5 : 11) : “Allah’ı büyük bir melek olarak görüyorum. Çünkü aklımca onu meleğe benzetiyorum. Nur gibi her şeyi başarabiliyor.”

Eda (5 : 11) : “Neye benzediğini bilemeyiz. Hiçbir şeye benzemez kimseye de muhtaç değil. İnsan gibi olsa sıradan olurdu Allah olamazdı o zaman.”

Sevgi (5 : 11) : “İyi biri, genç bir erkektir. Çünkü genç erkekler güçlüdür. Allah da güçlüdür.”

Bahar (5 : 11) : “Orta yaşlı bir erkektir.”

Esra (5 : 11) : “İnsan gibi, sakallı yaşlı biri. Çünkü baya yıldır yaşıyor. Üzerinde hacıların giydiği beyaz pelerin gibi bir şey vardır.”

Meryem (5 : 11) : “Allah hiçbir şeye benzemez.”

Şeyma (5 : 11) : “İnsan gibi. Beyaz elbiseli, beyaz sakallı yaşlı biri gibi düşünüyorum. Çünkü yıllardır yaşıyor o yüzden yaşlanmıştır.”

Ezgi (5 : 11) : “Çok büyük hiçbir şeye benzemez.”

İlker (5 : 11) : “Hiç kimse Allah’ın yüzünü görememiş o yüzden kimse bilmiyor.”

Allah’ın neye benzediği konusunda verilen cevaplara bakacak olursak: 8 5.sınıf, 6 4.sınıf olmak üzere toplam 14 öğrenci “Allah’ın cinsiyeti yoktur. Allah hiçbir şeye benzemez” demiştir. 15 öğrenci ise insana benzetmiştir. Allah’ı insana benzeten 5 5.sınıf, 4 4.sınıf toplam 9 öğrenci Allah’ı yaşlı, sakallı bir erkek olarak tarif etmişlerdir. “Neden yaşlı birisidir?” sorumuza ise 5 öğrenci “çünkü uzun yıllardır yaşıyor.” cevabını vermiştir. Bu cevabı veren 1 öğrenci 4.sınıf, 4 öğrenci ise 5.sınıftır. Yine Allah’ı yaşlı görenlerden 1 5.sınıf öğrencisi ise

tecrübeli olduğundan yaşlı benzetmesi yapmıştır. 4.sınıf öğrencilerinden Sedef ise “bizden çok önce doğduğu için yaşlı” cevabını vermiştir. 4 öğrenciden “genç bir erkek” tarifinde bulunan 3 öğrenci 4.sınıfta, 1 öğrenci ise 5.sınıfta öğrenim görmektedir. “Genç erkek” benzetmesi yapan 4.sınıf öğrencisi Alperen’e “neden genç biri?” diye sorduğumuzda verdiği cevap ilgi çekicidir: “Genç biridir. Çünkü yaşlı olsaydı vefat ederdi ama Allah vefat etmez.” 5.sınıf öğrencisi ise Allah’ın genç olmasını güçlü olmasına bağlamıştır. “Çünkü genç erkekler güçlüdür.” cevabını vermiştir. 5.sınıfta öğrenim gören 1 öğrenci ise “orta yaşlı bir erkektir.” tarifinde bulunmuştur. İnsana benzeten öğrencilerden 5 4.sınıf, 2 5.sınıf toplam 7 öğrenci aynı zamanda Allah’ı “iyi, güzel biri” olarak da nitelendirmişlerdir. İnsana benzeten öğrenciler için Allah’ın cinsiyeti hep aynı. Erkek. Çünkü çocuklar Allah’ı çok güçlü olarak gördüklerinden toplumumuzda güç sembolünü karşılayan ise erkek olduğundan hepsi erkeğe benzetmiştir. 2 öğrenci için Allah “melek gibi”, 1 5.sınıf öğrencisi için ise “hayalet gibi” tasavvur edilmektedir. Yine 1 4.sınıf öğrencisi ise “hiç düşünmedim” cevabını vermiştir.

4. ve 5. sınıf öğrencilerindeki Allah tasavvurunun temelinde antropomorfizm⁷⁰ (Allah’ı insana benzetme) söz konusudur. Somut işlem döneminde olan çocuk soyut Allah tasavvurunu somutlaştırarak insana benzetmektedir.

Çocukların mücerred (görünmeyen) Allah tasavvurunu kazanmasında rol oynayan faktörlerden biri ailedir.⁷¹ Bu bağlamda ailelere şu sorumluluklar düşmektedir: 1-Aileler, çocukların yanında kullandıkları kelimelere dikkat etmelidir. 2- Aileler, çocukların zihinlerinde oluşabilecek yanlış benzetmelere sebebiyet vermemelidir. Örneğin “Allah baba kızar, Allah yakar, Allah seni taş yapar” gibi ifadeleri asla kullanmamalıdır.

9-10 yaşlarından itibaren çocuklar kendisine, ideal bir insan tipi seçme ihtiyacını şiddetle hissedeceği için yetişkinlerin bu konuda dikkatli davranması gerekir.⁷² Kur’an-ı Kerim, çocukla ebeveyninin ilişkisinden bahsedilirken; ‘*yavrucuğum, oğulcuğum*’ ifadelerinin kullanılması⁷³ çocuklara nasıl davranılması gerektiği hakkında bize rehberlik eder.

3-Allah’ı görebilir miyiz? Neden?

Mehmet (4 :10): “Göremeyiz. Çünkü Allah O’nu görmemizi istemez.”

⁷⁰ Ruşen Alaylıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, Arif Bolat Kitabevi, İst. 1968, s. 19

⁷¹ Ay, a.g.e. s.103.

⁷² B. Ziya Egemen, *Terbiye İlminin Problemleri*, Yaprak Basımevi, Ank. 1965, s. 104.

⁷³ Yusuf, 12/5; Meryem, 19/42-45; Lokman, 31/13-16-17.

Fatma Nur (4 :10): “Biz O’nu göremeyiz ama O bizi gizli bir yerden izler.”

Gamze (4 :10):”Göremeyiz. Çünkü Allah çok yücedir.”

Furkan (4 :10):”Hayır göremeyiz. Çünkü Allah görünmez.”

Yusufhan (4 :10): “Çok iyilik yaparsak görebiliriz.”

Alperen (4 :10): “Göremeyiz.Çünkü O çok nurlu biridir. Nurundan gözlerimiz kör olabilir.”

Sedef (4 :10):”Göremeyiz. Çünkü Allah bizden çok çok uzakta.”

Özlem (4 :10): “Hayır göremeyiz. Çünkü Allah görünmez.”

Ahmet Can (4 :10): “Hayır göremeyiz. Çünkü O görünmezdir.”

Berkant (4 :10): “Hayır göremeyiz. Çünkü Allah görünmez.”

İsmet (4 :10):”Allah’ı göremeyiz. Çünkü O görünmez.”

Damla (4 :10): “Allah’ı bu dünyada göremeyiz. Ama çok iyilik yaparsak cennette görebiliriz.”

Zeynep (4 :10): “Allah’ın istediklerini yaparsak, O’na çok dua edersek görebiliriz.”

Elif Nur (4 :10): “Hayır göremeyiz. Çünkü Allah soyuttur.”

Ali Haydar (4 :10): “Allah’ı göremeyiz. Çünkü biz O’nu görebilseydik o zaman İlah olamazdı. Çünkü bizden farkı olmazdı. Somut olurdu.”

Yaşar (4 :10): “Rüyamızda görürüz. Gerçek hayatta göremeyiz.”

Mustafa (5 :11): “Allah’ı göremeyiz. Çünkü Allah’ın nuru güneş gibidir. Eğer O’nu görürsek bayılırız.”

Bayram (5 :11): “Allah’ı gözle görmemiz imkansız. Hz Musa görmek istemiş de daha Allah’ı görmeden nurunu görünce bayılmış.”

Hasan Kadir(5 :12): “Allah görünmez, sonsuzdur.Ama Allah’ın varlığını görmek için doğaya, Allah’ın yarattıklarına bakmak yeterlidir.”

Emre(5 :11): “Göremeyiz. Çünkü hayalet gibidir.”

Mehmet (5 :11): “Hayır göremeyiz. Çünkü Allah çok yukarılardadır.”

Serkan(5 :11): “Göremeyiz. Çünkü O gökyüzünde durur. Biz oraya yetişemeyiz.”

Necati(5 :11): “Allah’ı göremeyiz. Çünkü yer yüzünü bir miktara kadar görebiliriz. Görme yetimiz sınırlıdır.”

Eda Nur(5 :11): “Allah’ı göremeyiz. Çünkü bizim gözlerimiz sadece sınırlı şeyleri görebileceğimiz kadar yaratılmıştır. Allah ise soyuttur.”

İrem Su(5 :11): “Allah’ı göremeyiz. Çünkü O’nun güzelliğini ve kudretini görmeye bizim gözümüz yetmez.”

Eda(5 :11): “Allah’ı bu dünyada asla ve asla göremeyiz. Çünkü Allah hiçbir varlığa benzemez. O bizi görür, duyar. Allah sonsuzdur.”

Sevgi(5 :11): “Fani hayatta göremeyiz. Çünkü Allah’ı görürsek yanarız. Allah görünmezdir.”

Bahar(5 :11): “Allah’ı göremeyiz. Çünkü Allah’ı hiç kimse görmemiştir.”

Esra(5 :11): “Hayır göremeyiz. Çünkü Allah görünmez.”

Meryem(5 :11): “Allah’ı görmek için ölmeliyiz. Ancak ölünce görürüz.”

Şeyma(5 :11): “Allah’ı göremeyiz. Çünkü O görünmez.”

Ezgi(5 :11): “Allah’ı göremeyiz. Çünkü O kendisini istediğine gösterir.”

İlker(5 :11): “Şehit olursak görürüz. Diğer türlü görmemiz zor.”

Araştırmamıza katılan 33 öğrenciden 5’i “Evet görebiliriz”, 28’i ise “Hayır göremeyiz.” demiştir. “Evet” diyen öğrencilerden 4.sınıf öğrencisi Yaşar “rüyamızda görürüz”, 2 4.sınıf öğrencisi “iyilik yaparsak, dua edersek” görürüz, 2 5.sınıf öğrencilerinden ise biri şehit olunca, diğeri ise ölünce görebileceğimizi söylemişlerdir. “Hayır” cevabı veren 28 öğrencinin ise “hayır” nedenleri farklılık göstermektedir. 5 4.sınıf, 4 5.sınıf toplam 9 öğrenci “Allah görünmez.” demiştir. “Uzakta, yukarda olduğu için göremeyiz” diyen 3 öğrencinin 2’si 5.sınıf,1’i 4.sınıf öğrencisidir. 2 4.sınıf, 2 5.sınıf olmak üzere 4 öğrenci ise “soyut olduğu için göremeyiz” cevabını vermiştir. “Nurlu biridir, nurundan bayılırız, kör oluruz, yanarız” diyen 4 öğrencinin 1’i 4.sınıf 3’ü 5.sınıf öğrencisidir. “Bizi gizli bir yerden izler, yücedir” diyen 2 4.sınıf öğrencisinin yanında; “Gözlerimiz görmekte sınırlı” olduğundan göremeyiz diyen 3 5.sınıf öğrencisi bulunmaktadır. “İyilik yaparsak cennette

görürüz, kendini istediğine gösterir” cevaplarıyla birlikte 5.sınıf öğrencisi Emre ise “hayalet gibi” olduğundan Allah’ı göremeyeceğimizi ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin verdikleri cevaplara baktığımızda çoğunluğun cevabı Allah’ın görülemeyeceği yönündedir. Ancak durumlara göre bu durumun değişeceğini düşünenler de vardır. Bu durumda öğrencilere Allah’ı bu dünyada göremeyeceğimizi fakat amellerimizin, sevaplarımızın çokluğuna göre cennete gidersek görebileceğimizi⁷⁴ anlatmamız gerekir. Böylelikle öğrencileri salih amel işlemeye ve dolayısıyla sevap kazanmalarına vesile olmuş oluruz. Bu cevaplar ışığında bazı öğrencilerin soyut işlem dönemi özellikleri gösterdiği gözlemlenmiştir.

4-Allah nerede yaşar?

Mehmet (4 : 10): “Yukarda.”

Fatma Nur (4 : 10): “Mekke’de.”

Gamze(4 : 10): “Her yerde.”

Furkan(4 : 10): “Cennette.”

Yusufhan(4 : 10): “Her yerde.”

Alperen(4 : 10): “Yukarda.”

Sedef(4 : 10): “Cennette.”

Özlem(4 : 10): “Yukarda.”

Ahmet Can(4 : 10): “Kainatta.”

Berkant(4 : 10): “Yukarda.”

İsmet (4 : 10): “Her yerde.”

Damla (4 : 10): “Her yerde.”

Zeynep(4 : 10): “Her yerde.”

Elif Nur (4 : 10): “Her yerde.”

⁷⁴ Abdullah Feyzi Kocaer, *Kütüb-i Sitte Serisi Sahih-i Müslim*, c. 1, h. no.182, Hüner Yay. İst. 2005, s. 138.

Ali Haydar(4 : 10): “Her yerde.”

Yaşar(4 : 10): “Havada. Bizi daha iyi görebilmek için.”

Mustafa (5 : 11): “Yukarda.”

Bayram(5 : 11): “Cennette bizi bekliyor.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Yukarda.”

Emre(5 : 11): “Yukarda.”

Mehmet(5 : 11): “Yukarda.”

Serkan (5 : 11): “Gökyüzünde.”

Necati(5 : 11): “Dünyada yaşıyor ama biz O’nu göremeyiz.”

Eda Nur(5 : 11): “Her yerde.”

İrem Su(5 : 11): “Gökyüzünde.”

Eda(5 : 11): “Ahirette.”

Sevgi(5 : 11): “Yukarıda.”

Bahar(5 : 11): “Yukarıda.”

Esra(5 : 11): “Her yerde.”

Meryem(5 : 11): “Her yerde.”

Şeyma(5 : 11): “Cennette.”

Ezgi(5 : 11): “Her yerde.”

İlker(5 : 11): “Her yerde.”

İslam dininin öğrettiği Allah’ın zaman ve mekandan münezze, her yerde olduğu inancı 10-12 yaş gurubu çocuklarla tam olarak netlik kazanmamıştır. Araştırmamızda “Allah nerede yaşar?” sorusuna alınan cevaplar şu şekildedir: 7 4.sınıf, 5 5.sınıf toplam 12 öğrenci “Allah her yerdedir.” cevabını vermiştir. 4’ü 4.sınıf, 6’sı 5.sınıf olmak üzere 10 öğrenci “Allah Yukarıdadır.” demiştir. “Cennette” diyen 2 4.sınıf 2 5.sınıf 4 öğrenci, “Gökyüzünde,

havada.” cevabını veren 2 5.sınıf 1 4.sınıf öğrencisi bulunmaktadır. Her sınıftan 1’er öğrenci “Allah kainatta, dünyada” cevabını verirken, 4. sınıfta öğrenim gören Fatma Nur adlı öğrenci “Allah Mekke’dedir.” cevabını vermiştir. 5.sınıfta öğrenim gören Eda adlı öğrenci ise “Allah ahirettedir” cevabını vermiştir.

Allah’ın yaşadığı yer konusunda 10-12 yaş gurubu öğrencilerinin Allah’a layık gördükleri mekanlar çoğunluğu oluşturan cevap kategorilerinden “yukarıda, cennette, gökyüzünde, havada” olarak tespit edilmiştir. Çocuk Allah için göktedir derken, O’na kendisinin şimdiye kadar düşünebildiği ve tasavvur edebildiği yüksekliklerde uygun bir yücelik ayırmak istemektedir. Yüce ve ulu bildiği Allah, mekanıyla da yüce ve uludur. Onun için Allah nasıl yüce ise gök de yüce bir yerdir. Böylece, O’na en uygun yer, kuşkusuz gökyüzü seçilmiştir.⁷⁵

5-Allah kimlerle birlikte kalıyor ya da yaşıyor?

Mehmet (4 : 10): “Atautelaila ile yaşıyor.”

Fatma Nur (4 : 10): “Karısıyla yaşıyor.”

Gamze(4 : 10): “Yalnız yaşıyor.”

Furkan(4 : 10): “Meleklerle yaşıyor.”

Yusufhan(4 : 10): “Bizimle yaşar.”

Alperen(4 : 10): “Tek başına yaşıyor.”

Sedef(4 : 10): “Meleklerle yaşıyor.”

Özlem(4 : 10): “Tek başına yaşıyor.”

Ahmet Can(4 : 10): “Peygamberlerimizle kalıyor.”

Berkant(4 : 10): “Yalnız yaşıyor.”

İsmet (4 : 10): “Yalnız yaşıyor.”

Damla (4 : 10): “Bizimle yaşıyor.”

Zeynep(4 : 10): “Hz. Muhammed ve O’nun çocuklarıyla yaşıyor.”

⁷⁵ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Dia, Ank.1983, s.181.

Elif Nur (4 : 10): “Herkesle yaşıyor.”

Ali Haydar(4 : 10): “Meleklerle kalıyor.”

Yaşar(4 : 10): “Ölülerle yaşıyor.”

Mustafa(5 : 11): “Ölülerin ruhlarıyla yaşıyor.”

Bayram(5 : 11): “Melekleriyle yaşıyor. Önceden şeytan da varmış yanında ama sonra o kovulmuş. Çünkü Allah’a secde etmemiş.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Ölülerle kalıyor.”

Emre(5 : 11): “Cennete gidenlerle kalıyor.”

Mehmet(5 : 11): “Peygamberlerle kalıyor.”

Serkan (5 : 11): “Meleklerle yaşıyor.”

Necati(5 : 11): “Meleklerle kalır.”

Eda Nur(5 : 11): “Herkesin yanındadır.”

İrem Su(5 : 11): “Ölülerle ve kendisini sevenlerle kalıyor.”

Eda(5 : 11): “Meleklerle kalır.”

Sevgi(5 : 11): “Peygamberlerle yaşıyor.”

Bahar(5 : 11): “İnsanlarla yaşıyor.”

Esra(5 : 11): “Meleklerle kalıyor.”

Meryem(5 : 11): “Herkesle, bizimle yaşar.”

Şeyma(5 : 11): “Meleklerle kalıyor.”

Ezgi(5 : 11): “Hiç düşünmedim, bilmiyorum.”

İlker(5 : 11): “Herkesle yaşar.”

Allah’ın kiminle yaşadığı sorusuna aldığımız cevap dağılımları şu şekildedir: Çoğunluğu oluşturan cevap kategorilerinden “Meleklerle yaşıyor” ifadesini 6 5.sınıf, 3 4.sınıf

olmak üzere 9 öğrenci kullanmıştır. “Herkesle, bizimle yaşar” diyen 7 öğrencinin 3’ü 4.sınıf, 4’ü 5.sınıf öğrencisidir.

6-Allah’ı seviyor musun? Ne kadar? Neden?

Mehmet (4 : 10): “Çok seviyorum. Müslüman yapıyor. İyi biri.”

Fatma Nur (4 : 10): “Çok seviyorum. Bize doğru şeyleri öğretiyor.”

Gamze(4 : 10): “Her şeyi verdiği için çok seviyorum.”

Furkan(4 : 10): “Çok seviyorum. Çünkü bize nimet verdi, evleri verdi, bizi yarattı.”

Yusufhan(4 : 10): “Düşünemeyeceğim kadar çok seviyorum. Çünkü bizi koruyor. Bizi yarattı. Bize nimetler verdi.”

Alperen(4 : 10): “Çok seviyorum. İyi kalpli biri. Bize yardım ediyor, yemek veriyor.”

Sedef(4 : 10): “Çok seviyorum. Bizi yarattığı için, dünyayı kurduğu için.”

Özlem(4 : 10): “Çok seviyorum. İstedığımız her şeyi bize yaptırıyor, bize veriyor.”

Ahmet Can(4 : 10): “Çok seviyorum. Çünkü Allah bizi yarattı.”

Berkant(4 : 10): “Çok seviyorum. İyiliği, ahlakı öğretiyor. Şeytandan koruyor.”

İsmet (4 : 10): “Çok seviyorum. Bizi yarattı, yemek verdi. Elbise verdi. Araba verdi.”

Damla (4 : 10): “Çok seviyorum. Çünkü bizi yarattı, bize her şeyi verdi.”

Zeynep(4 : 10): “Çok seviyorum. Çünkü bizi yarattı, bize yemekler verdi.”

Elif Nur (4 : 10): “Çok seviyorum. Çünkü kılık kıyafet vermiş, çok nimetler vermiş.”

Ali Haydar(4 : 10): “Çok seviyorum. Sevdiğim için de namaz kılıyorum, oruç tutuyorum, Kur’an okuyorum.”

Yaşar(4 : 10): “Çok seviyorum. Çünkü bana iyilik yapıyor. Derslerimde başarılı olmamı sağlıyor.”

Mustafa(5 : 11): “Çok seviyorum. Çünkü O bizi yarattı. Bize nimet verdi.”

Bayram(5 : 11): “Çok seviyorum. Çünkü O bizim Rabbimiz. Bizi yarattı.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Çok seviyorum. Bizi yarattığı, bize güç, akıl verdiği için çok seviyorum.”

Emre(5 : 11): “Çok seviyorum. Çünkü bizi yarattı, arkadaşlar verdi.”

Mehmet(5 : 11): “Çok seviyorum. Çünkü bizi yarattı, bize akıl, mantık verdi.”

Serkan (5 : 11): “Çok seviyorum. Çünkü dualarımı kabul ediyor.”

Necati(5 : 11): “Çok seviyorum. Çünkü bize yemek, aş veriyor. İyiliğimizi istiyor. İbadet edersek günahlarımızı siliyor.”

Eda Nur(5 : 11): “Her şeyden çok seviyorum. Çünkü bizi yarattığı için. O olmasaydı yaşayamazdık hem bize doğru yolu gösteriyor hem de yanlış yapınca bizi uyarıyor.”

İrem Su(5 : 11): “Kendimden çok. Çünkü istediklerimi veriyor.”

Eda(5 : 11): “Çok seviyorum. Bize bu kadar nimet vermiş. Bizi yaratmış, binaları yapmak için bize güç vermiş.”

Sevgi(5 : 11): “Çok seviyorum. Çünkü bize nimetler verdi.”

Bahar(5 : 11): “Seviyorum. Ne kadar sorusuna (ellerini iki yanına açarak gösteriyor) bu kadar seviyorum. Çünkü Allah bize o kadar nimet verdi.”

Esra(5 : 11): “Çok seviyorum. Bizi yarattı.”

Meryem(5 : 11): “Çok seviyorum. Çünkü beni, ailemi koruyor bizi seviyor.”

Şeyma(5 : 11): “Çok seviyorum. Çünkü bize yardım ediyor, bize meyve veriyor, bizim karnımızı doyuruyor.”

Ezgi(5 : 11): “Bizi yarattığı, bize nimet verdiği, bize cenneti vaad ettiği için Allah’ı çok seviyorum.”

İlker(5 : 11): “Anlatamayacağım kadar çok seviyorum. Çünkü yaratıcımız O bizim.”

Araştırma yaptığımız 33 öğrencinin hepsi “Allah’ı çok seviyorum” ifadesini kullanmıştır. “Neden çok seviyorsun?” sorusunun cevapları ise farklılık göstermektedir. Neden sorusuna öğrenciler birden fazla madde söylemişlerdir. Biz de cevap kategorilerini oluştururken ayrı ayrı ele aldık. Örneğin 4.sınıf öğrencisi İsmet “hem bizi yarattı hem de

yemek, nimet, elbise verdi.” demiştir. Bizi yarattı ile bize nimet verdi ifadelerini farklı kategorilerde değerlendirdik. Öğrenci cevaplarına baktığımızda: 7 4.sınıf, 11 5.sınıf öğrencisi toplam 18 öğrenci Allah’ı sevme sebebi olarak “Bizi yarattığı için, Yaratıcımız olduğu için.” ifadesini kullanmıştır. “Allah bize her şeyi verdi. Ev, araba, nimet, yemek, kıyafet verdi.” diyenlerin sayısı 17. 17 sayısının 9’unu 4.sınıf öğrencileri, 8’ini ise 5.sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. 5.sınıfta öğrenim gören öğrencilerden bazıları sevme sebebi olarak “Bize iyi şeyler öğrettiği için, bize akıl, mantık, güç verdiği için, bizi uyardığı için, dualarımızı kabul ettiği için, bizi koruduğu için, bize yardım ettiği için seviyorum.” ifadesini kullanmışlardır.

İnsan, bekası hususunda kendisine yardım edenleri, tehlikeleri önleyenleri sevdiği gibi, kendisine olmasa bile yardım edenleri, görünen iç güzellikleri ve görünmeyen iç güzellikleri de sever. Bütün bunlar bir arada bulunurlarsa sevgi son haddine ulaşır. Bu vasıflar, Allah Teala’dan başka hiç kimsede bütünüyle toplanamayacağına göre gerçek sevgiye de O layıktır. Çünkü insanı yoktan var eden, yaşatan, kemal sıfatlarını yaratarak onu olgunluğa ulaştıran hep Allah’tır. Sonuç olarak “nefsini bilen Rabbini bilir” hükmüne göre kendi varlığının ne olduğunu düşünen insan görür ki kendisi bizzat mevcut değildir. Allah’ın dilemesiyle ve yaratmasıyla vardır. Bütün bunların tefekkürü insanı Allah sevgisine götürür.⁷⁶

Sevgi, insanın yaratılışından gelen, din duygusunu oluşturan önemli bir etkidir. Bize sayısız nimet veren, dualarımıza icabet eden, bize akıl, irade veren vs. tek sahibi olan Allah elbette ki sevmeye en layık olandır. Allah’ın her zaman yanında olduğunu, onu koruduğunu bilmek çocuğu daha çok Allah’a yaklaştırmakta O’na olan sevgisini arttırmaktadır.

7-Allah bize kızar mı? Kızarsa kızgınlığını nasıl belli eder?

Mehmet (4 : 10): “Kötü davranış yapınca kızar. Ama affederse kızmaz.”

Fatma Nur (4 : 10): “Kötü şeyler yaparsak kızabilir.”

Gamze(4 : 10): “Kızmaz.”

Furkan(4 : 10): “Kötülük yaparsak kızar. Kızınca bizi kötü bir duruma düşürür.”

Yusufhan(4 : 10): “Hatalarımızı görünce bizi uyararak kızabilir. Bir arkadaşımızın içine bir his verir o da bizi uyarır.”

⁷⁶ İmam-ı Gazzalî, *İhyau Ulûmu’ d-Dîn*, Terc. Ali Arslan, Arslan Yay. İst. 1972, c.IV, s. 545.

Alperen(4 : 10): “Kızır. Kötü şeyler Allah’ın istemediği şeyleri yaparsak kızır. Bize bağırabilir. Ya da karşımıza aksilikler çıkarabilir.”

Sedef(4 : 10): “Kötülük yaparsak bize kızır. İyilik yaparsak biz düşecek gibi olsak bizi düşürmez ama kötülük yapmışsak bizi düşürür. Böylece bize kızmış olur.”

Özlem(4 : 10): “Kötülük yaparsak, hırsızlık yaparsak bize kızabilir.”

Ahmet Can(4 : 10): “Kötü davranışlar yaparsak kızabilir, bizi cezalandırabilir. Mesela bir arkadaşımıza yardım etmezsek başka bir zaman taşa takılmamızı sağlar.”

Berkant(4 : 10): “Kızabilir. Nasıl kızacağına dair bir fikrim yok.”

İsmet (4 : 10): “Evet kötülük yaparsak kızır. İçimizden bir sesle mesaj yollayarak kızdığımı gösterir.”

Damla (4 : 10): “Onun istemediği davranışı yaparsak kızır. Yalan söylersek, arkadaşlarımızla dalga geçerse, başımıza bir şeyler gelerek bize kızgınlığımı belli eder.”

Zeynep(4 : 10): “Kötülük yaparsak belki kızır. Bizi uyarır, öldükten sonra hesabını sorar.”

Elif Nur (4 : 10): “Kızmaz affeder. Çünkü o çok affedicidir.”

Ali Haydar(4 : 10): “Affedicidir.Kızsa da affeder.”

Yaşar(4 : 10): “Kızabilir.Bizi derslerimizde başarısız yapar.”

Mustafa(5 : 11): “Onu üzersek kızır. Aklımızdan iyi şeyler geçirir ya da önümüze insan şeklinde melekler getirir. Şunu yapma bunu yap diye bizi uyarır.”

Bayram(5 : 11): “Hata yaparsak kızır.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Kızmaz.”

Emre(5 : 11): “Kötülük yapınca Allah kızır. Aklımızı kullanarak bizi iyi yöne sürmeye çalışır.”

Mehmet(5 : 11): “Kötülük yaparsak bize kızabilir.Kızınca da duamızı kabul etmez.”

Serkan (5 : 11): “Kötülük yaparsak kızır. İşlerimiz yolunda gitmez.”

Necati(5 : 11): “Kızır. Ama sonra tövbe edersek affeder.”

Eda Nur(5 : 11) : “Yanlış yaparsak bize kızar. Bizi yanlışlarımızdan dolayı cezalandırır.”

İrem Su(5 : 11) : “Evet. Kötü yola düşersek kızar. Hareketleriyle bize işaretler gösterir, bizi uyarır.”

Eda(5 : 11) : “Kızır ama sonra affeder.”

Sevgi(5 : 11) : “Günah işlersek kızar.”

Bahar(5 : 11) : “Kötü şeyler yaparsak kızar. Günah yazarak bize kızar.”

Esra(5 : 11) : “Suç işlediğimizde kızabilir.”

Meryem(5 : 11) : “Kızmaz dualarımızı kabul eder.”

Şeyma(5 : 11) : “Bazı yanlışlarımızda kızar. Bize günah yazarak kızgınlığını belli eder.”

Ezgi(5 : 11) : “Kötülük yapınca kızar.”

İlker(5 : 11) : “Kızabilir. Yalan söylediysek işlerimiz rast gitmez.”

15 5.sınıf, 13 4.sınıf öğrencisi olmak üzere toplam 28 öğrenci “Allah kızar.”cevabını vermiştir. “Allah kızmaz.” diyen 5 öğrencinin 3’ü 4.sınıf 2’si 5.sınıf öğrencisidir. “Allah kızmaz” diyen öğrenciler Allah’ın affedici olduğunu, bu yüzden kızmayacağını belirtmişlerdir. “Allah kızar” diyen 28 öğrenci ise “kötülük yaparsak, kötü yola gidersek, kötü davranışlar yaparsak(yalan, hırsızlık, küfür, vs.),hata yaparsak, suç işlersek, O’nu üzersek, Allah’ın istemediği davranışları yaparsak kızar.” demişlerdir. Allah’ın bize nasıl kızacağı sorusuna ise öğrencilere göre cevaplar farklılık arz etmektedir. Şöyle ki: “İşlerimiz yolunda gitmez, aksilikler çıkar.” diyen 6 öğrencinin 4’ü 4.sınıf, 2’si 5.sınıf öğrencisidir. 2’si 4.sınıf, 2’si 5.sınıf öğrencisi toplam 4 öğrenci ise “İçimizden bir sesle bizi uyarır.” demiştir. “Günah yazar” diyen 2 5.sınıf öğrencisinin yanında, “karşımıza melek ya da arkadaş çıkararak bizi uyarır.” diyen öğrenciler de bulunmaktadır. Bu cevapların yanı sıra “insanlar içinde küçük düşürür, dualarımızı kabul etmez, derslerimizde başarısız yapar, bizi cezalandırır.” diyen öğrenciler de bulunmaktadır. Nasıl kızacağına dair fikri olmayan 4.sınıf öğrencisi Berkant ise bir neden söyleyememiştir.

Öğrenciler durup dururken değil kendilerinin yapmış ya da yapacak oldukları davranışlar sonucunda Allah’ın kızacağı bilincindedirler. Bu yüzden de “içinde kötü kelimesi

geçen her şey Allah'ı kızdırır.”düşüncesine kapılmaktadırlar. Allah'ın affediciliği kızsız da yine de ön plandadır.

8-Allah'la ilgili bilgileri kimden öğrendin?

Mehmet (4 : 10): “Kitaplardan öğrendim.”

Fatma Nur (4 : 10): “Annemden ve öğretmenimden öğrendim.”

Gamze(4 : 10): “Annemden, babamdan bide yazın Kur'an Kursuna gittim orada öğrendim.”

Furkan(4 : 10): “Annemden, babamdan öğrendim.”

Yusufhan(4 : 10): “Annemden, babamdan bir de kitaplardan öğrendim.”

Alperen(4 : 10): “Annemden, babamdan ve televizyondan öğrendim.”

Sedef(4 : 10): “Ablamın kitaplarından, öğretmenimden öğrendim.”

Özlem(4 : 10): “Annemden ve camiye gitmiştim orada öğrendim.”

Ahmet Can(4 : 10): “Babamdan öğrendim.”

Berkant(4 : 10): “Öğretmenimden.”

İsmet (4 : 10): “Annemden ve Kur'an Kursundan öğrendim.”

Damla (4 : 10): Kur'an Kursundan öğrendim.”

Zeynep(4 : 10): “Annemden öğrendim.”

Elif Nur (4 : 10): “Ailemden öğrendim.”

Ali Haydar(4 : 10): “Annemden ve yurttaki hocalarımdan öğrendim.”

Yaşar(4 : 10): “Annemden ve eniştemden öğrendim.”

Mustafa(5 : 11): “Annemden ve Kur'an Kursundan öğrendim.”

Bayram(5 : 11): “Annemden, babamdan ve kitaplardan öğrendim.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Annemden, babamdan öğrendim.”

Emre(5 : 11): “Öğretmenimden, annemden, babamdan, dedemden öğrendim.”

Mehmet(5 : 11): Televizyondan, annemden.”

Serkan (5 : 11): “Annemden öğrendim.”

Necati(5 : 11): “Öğretmenimden, annemden ve babamdan öğrendim.”

Eda Nur(5 : 11): “Annemden ve kitaplardan öğrendim.”

İrem Su(5 : 11): “Annemden, babamdan ve öğretmenimden öğrendim.”

Eda(5 : 11): “Öğretmenimden ve annemden öğrendim.”

Sevgi(5 : 11): “Kendim araştırdım öğrendim.”

Bahar(5 : 11): “Annemden öğrendim.”

Esra(5 : 11): “Annemden, babamdan bir de Kur’an mealinden öğrendim.”

Meryem(5 : 11): “Öğretmenlerimden öğrendim.”

Şeyma(5 : 11): “Annemden ve babamdan öğrendim.”

Ezgi(5 : 11): “Öğretmenimden ve annemden öğrendim.”

İlker(5 : 11): “Öğretmenlerimden öğrendim.”

10 4.sınıf, 14 5.sınıf öğrencisi olmak üzere 24 öğrenci Allah’la ilgili bilgileri “Annemden öğrendim.” cevabını vermiştir. “Babamdan öğrendim.” diyen 12 öğrencinin 5’i 4.sınıf, 7’si 5.sınıf öğrencisidir. 7 5.sınıf, 3 4.sınıf toplam 10 öğrenci ise “öğretmenlerimden öğrendim.” demiştir. 5’er öğrenci ise “Kur’an Kursu ve kitaplardan” cevabını vermiştir. Televizyondan, Kur’an’dan, yurttaki hocalarından, eniştesinden ve dedesinden öğrenen öğrenciler de bulunmaktadır. 5.sınıfta öğrenim gören Sevgi ise “Kendim araştırdım.”cevabını vermiştir.

4.sınıfta öğrenim gören öğrencilerin cevaplarını değerlendirdiğimizde daha çok anne, baba yer almaktadır. Bunun sebeplerinden biri 4.sınıf öğrencisinin Din Kültürü ve Âhlak Bilgisi dersiyle yeni tanışmış olmasıdır.

Manevî eğitim ailede başlar. Çocuğa dînî terbiye ve alışkanlıkları kazandırmak, çocuğu manevî ve dînî bir atmosfer içinde yaşatmakla olur. Bu atmosferi anne ve baba

sağlayacaktır. Özellikle annenin tutumu çok önemlidir.⁷⁷ Anne çocuklarla daha çok vakit geçirmektedir. Çocukla samimî, içten iletişimi kuracak ve çocuklarını yönlendirecek kişi şüphesiz annedir. Bu yüzden annenin çocuğa vereceği eğitim ve terbiye çok önemlidir.

MELEK KAVRAMI

1-Sence melekler neye benziyor?

Mehmet (4 : 10): “Çok güzel bir kızdır. Dört tanedir.”

Fatma Nur (4 : 10): “Bence çok güzel bir kızdır.”

Gamze(4 : 10): “Kimseye benzemez. Cinsiyetleri yoktur.”

Furkan(4 : 10): “Beyaz renkte, kanatları olan ama cinsiyeti olmayan bir şeydir.”

Yusufhan(4 : 10): “Kelebek gibi kanatları olan bir varlık gibi geliyor. Annem peygamberlerimizin de melek olduğunu söylemişti.”

Alperen(4 : 10): “Güzel bir kıza benzer. Belki kanatları da vardır tam bilemiyorum.”

Sedef(4 : 10): “Güvercine benzer. Kanatları vardır.”

Özlem(4 : 10): “İnsan gibi ama organları ve cinsiyeti olmayan bir şey.”

Ahmet Can(4 : 10): “İnternette izlemiştim. Kabe'nin üzerinde görünmüş kanatları var sanırım cinsiyeti yoktu.”

Berkant(4 : 10): “Bence kanatları olan, üzerinde beyaz elbisesi bulunan uzun saçlı çok güzel bir kızdır.”

İsmet (4 : 10): “Beyaz biri, nur yüzlü. Herkese iyilik yapan, yardımını seven biri. Bazen erkek bazen kız olabilen. Mesela Azrail erkektir. İnsanların canını alır.”

Damla (4 : 10): “Bence kız gibi. Meleğin çirkini güzeli olmaz. Kanatları vardır. Beyaz kıyafetler giyerler.”

Zeynep(4 : 10): “Beyaz yüzlü, beyaz elbiseli genç bir erkektir bence.”

Elif Nur (4 : 10): “Cinsiyetleri yoktur. Nurdan yaratılmışlardır.”

⁷⁷ Kemalettin Erdil, *Aile Okulu*, Diyanet Vakfı Yay. Ank. 1991, s. 79.

Ali Haydar(4 : 10): “Allah ile peygamberler arasında iletişim kuran varlık. Neye benzediğini çok düşünüyorum ama bir türlü bulamıyorum.”

Yaşar(4 : 10): “Beyaza benzerler. Saf ve temizdirler.”

Mustafa(5 : 11): “Allah’ın yarattığı varlıklardır. Kanatları var. Bizim yüzümüz gibi yüzleri var fakat cinsiyetleri yok.”

Bayram(5 : 11): “Paspasrak kanatları var, dalgalı dalgalı çok güzel. Ben meleği gördüm diyor yolda giderken birden kayboluyor. Yüzü bizim yüzümüz gibi değil. Nurlu bir şeydi.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Allah’ın dünyaya gönderdiği gözle göremediğimiz varlıklardır. Küçük, insan gibi kızlara benziyor. Uzun saçlı, kanatları olan güzel bir kız.”

Emre(5 : 11): “Rüyamıza girip şeytanın kötülüklerini bizden uzaklaştıran iyi varlıklardır. Bence melekler kanatları olan, kısa saçlı, çok güzel, beyaz yüzlü bir kızdır.”

Mehmet(5 : 11): “Uçan, bir kere görmüştüm küçücük(baş parmağıyla işaret parmağının arasını göstererek) kanatları var. Küçük olduğu için kedi onu yiyebilir. Yükseklerden uçmazsa bir yere konarsa kedi onu yiyebilir. Çekirge gibi. Nerede yaşarlar sorusuna:

“Sıcak yerlerde yaşarlar soğuk olunca başka yerlere giderler.” cevabını vermiştir.

Serkan (5 : 11): “Kanatları olan uçabilen varlıklardır.”

Necati(5 : 11): “Genç, güzel kanatları olan, uzun saçlı bir kadındır.”

Eda Nur(5 : 11): “Allah’ın yardımcıları. Allah ne derse onu yaparlar hepsinin ayrı görevleri var(dört büyük meleğin görevlerini sayıyor.). Benzedikleri bir şekil yok. Nurdan varlıklardır.”

İrem Su(5 : 11): “Kanatlı bir şey. Biz onları göremeyiz ama içimizden duyarız. Kendi kendimize konuşunca duyarız.”

Eda(5 : 11): “Nurdan yaratılmış yemeyen içmeyen varlıklardır. Küçükken tüyden kanatları olan, bembeyaz gezindiklerini düşünürdüm. Şimdi öğrendim ki cinsiyetleri yokmuş.”

Sevgi(5 : 11): “Hiç düşünmedim.”

Bahar(5 : 11): “Bir tahminim yok.”

Esra(5 : 11): “Güzel kanatlı, genç bir kıza benzer.”

Meryem(5 : 11) : “Kabe’nin üzerinde beyaz bir melek gördüm. Kanatları vardı. İnternette gördüm. Çok küçüktü, cinsiyetini göremedim.”

Şeyma(5 : 11) : “Genç, yakışıklı bir erkektir bence.”

Ezgi(5 : 11) : “Kanatlı, güzel bir kız. Beyaz elbisesi vardır.”

İlker(5 : 11) : “Nurla kaplanmış birisi. Neye benzediklerini tam bilemiyorum ama kanatları olan, cinsiyeti olmayan, bembeyaz bir varlık gibi düşünüyorum.”

“Melek” kavramının ilk sorusu “melekler neye benziyor?” başlığında öğrencilerin verdikleri cevapların dağılımı şöyledir: “Cinsiyetleri yoktur.”cevabını veren 11 öğrenciden 5’i 4.sınıf, 6’sı 5.sınıf öğrencisidir. Her sınıftan 5’er öğrenci toplam 10 öğrenci “güzel bir kızdır.”cevabını vermiştir. Güzel kızın tarifini yaparken de “kanatları olan, beyaz elbiseli, uzun ya da kısa saçlı” ifadelerini kullanmışlardır. 2 öğrenci “Allah’ın elçisi” olarak cevap verirken, 5.sınıfta öğrenim gören Serkan ve İrem Su ise “uçabilen, kanatlı varlıklar” olarak tarif etmişlerdir. Babasını bazı aylarda gören, baba sevgisinden yoksun 4.sınıf öğrencisi Zeynep meleğin tarifini yaparken sanki babasını tarif etmektedir. Zeynep’e göre melek “beyaz yüzlü, beyaz elbiseli, genç bir erkektir.” Aynı okulda görev yaptığımız öğretmen arkadaşımızın 5.sınıfa giden, babasına düşkün kızı Şeyma için melek “genç, yakışıklı bir erkektir.” Melekleri “bazen erkek bazen de kız olabilen” olarak tarif eden 4.sınıf öğrencisi İsmet’e göre ise “insanların canını aldığı için Azrail erkektir.” benzetmesinde bulunmuştur.

4. sınıf öğrencilerinden Yusufhan için melek “Kelebeğe”; Sedef için ise “güvercine” benzer. İlginç cevaplardan bir tanesi de 5.sınıf öğrencisi Mehmet’in cevabıdır. Mehmet’e göre melekler: “Çekirge gibidir. Sıcak-soğuk durumuna göre göç ederler.” Bir keresinde gördüğünü, küçük olduğu için kedilerin yiyebileceğini söylemiştir. 5.sınıfa giden 2 öğrenci meleklerin neye benzediği konusunda fikirleri olmadığını söylemiştir. 4.sınıfta öğrenim gören Yaşar aslında iki kelimeyle özetlemiştir. Yaşar’a göre melekler “Beyaza benzer. Saf ve temizdirler.”

Öğrencilerin, melekleri kız gibi düşünmelerinin ve onlara kız özelliklerini yakıştırmalarının nedenlerinden biri kız çocuklarına verdiğimiz Melek ismidir. Bir diğer neden ise TV’de yayınlanan çizgi filmler, sinema filmleri, dizilerde, reklamlarda yer alan melek karakterini kanatlı kızların temsil etmesidir.

Başta çizgi filmler olmak üzere, bazı çocuk filmleri ve reklamlarda çıplak, kanatlı, elinde çoğu zaman bir müzik enstrümanı, aşk oku ya da başka nesnelere taşıyan karakterler halinde ortaya konan melek ve ruh tasvirleri, çocukların zihin dünyalarında dinî metinlerde tanıtılan melek ve ruh tanımlamalarıyla çelişkiler doğurmaktadır. Bulgularımıza göre çocukların küçümsenemeyecek kadar önemli bir bölümü, filmlerde takdim edildiği gibi meleği, kanatlı çıplak bebek; iyi ruhlu, başında parlak halesi bulunan ve ışık saçan peri; kötü ruhlu, gözleri görmeyen siyah pelerinli korkunç yaratık; şeytanı ise, elinde kanlı çatalı veya tırpanıyla dehşet saçan kara ya da kıvılcık bir silüet olarak algılamaktadır. Doğal olarak bu algılayış tarzı, hem sergilenen figürler aracılığıyla Hıristiyanlıkta yaygın olarak kullanılan somut melek ve ruh inancına yol açması bakımından, hem İslâm kültüründe iman esasları olarak yaygın olan soyut değerler inancıyla çatışmalara yol açması bakımından, tutarlı bir dinî yapılanmanın gelişmesinde önemli bir engel teşkil eder.⁷⁸

Çocuklar televizyonlarda sadece çizgi film gibi kendileri için hazırlanan programları değil yetişkinlere yönelik hazırlanan bir çok dizi filmi de izlemekte ve bunlar da daha çok dinî değerleri hiçe sayan, onlarla çatışan bir kültürel yapıyı oluşturmaya yönelik olduğu içindir ki dinî gelişmelerini olumsuz yönde etkilemektedir.⁷⁹

Dinî inançları şekillenmeye başlayan, söylenenlerden kolaylıkla etkilenen 10-12 yaş dönemindeki çocukları, gelişim özellikleri dikkate alınarak yönlendirmeler yapılmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığının ve Diyanet Vakfı'nın yayınları olmak üzere çizgi filmler izlettirilip, dinî hikayeleri okumaları tavsiye edilebilir. Kur'an-ı Kerim ayetlerinden de örnekler vererek özellikle meleklerin dişilik ve erkeklik özelliklerinin olmadığını⁸⁰ vurgulamalıyız.

2- Melekler ne iş yaparlar?

Mehmet (4 : 10): “Azrail kötü işlere sebep olur.”

Fatma Nur (4 : 10): “Güzel davranışları yapmamızı isterler.”

Gamze(4 : 10): “Allah’ın emirlerini yaparlar.”

Furkan(4 : 10): “Yaptıklarımızı yazarak Allah’a yardım eder.”

⁷⁸ Abdülkerim Bahadır, “Çocukluk Dönemi Din ve Değerler Yapılanmasında Tv Yayınlarının Olumsuz Etkileri ve Çözüm Önerileri”, SÜİFD, Sebat Matbaacılık, Konya 2005, sy. 20, s.42.

⁷⁹ Hüseyin Peker, “Çocuğun Dinî Eğitiminde Medya”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Semineri*, Ensar Neşriyat, İst. 1998, s.168.

⁸⁰ Saffat, 37/149-160

Yusufhan(4 : 10): “Allah’ın yanına gidip insanların yaptıklarını söylerler.”

Alperen(4 : 10): “Sağımızda ve solumuzda dururlar. Yaptıklarımızı yazarlar.”

Sedef(4 : 10): “Allah’ın verdiği görevleri yaparlar.”

Özlem(4 : 10): “Şeytanın kötülüğünden korurlar.”

Ahmet Can(4 : 10): “Allah’ın emirlerini yerine getiriyorlar.”

Berkant(4 : 10): “Yaptıklarımızı yazarlar.”

İsmet (4 : 10): “Allah’ın emirlerini yerine getirirler. Allah’a yardım ederler.”

Damla (4 : 10): “Sevap ve günahlarımızı deftere yazarlar.”

Zeynep(4 : 10): “Yaptıklarımızı yazarlar.”

Elif Nur (4 : 10): “Namaz kılariken yaptıklarımızı yazarlar.”

Ali Haydar(4 : 10): “Yaptıklarımızı yazarlar.”

Yaşar(4 : 10): “İyilik yaparlar.”

Mustafa(5 : 11): “İyilik yapmamızı sağlarlar. İnsan şekline girip bizi uyarırlar.”

Bayram(5 : 11): “İnsanların canını alır.”

Hasan Kadir(5 : 12): “İyilik ya da kötülükleri yazarlar.”

Emre(5 : 11): “Rüyamıza girip bize nasihat eder.”

Mehmet(5 : 11): “Soğuk yerlerden sıcak yerlere göç ederler.”

Serkan (5 : 11): “İyilik ve kötülüklerimizi yazıyorlar.”

Necati(5 : 11): “Allah’a günah ve sevaplarımızı söylerler. Bizi iyiye yönlendirirler. Bize yardım ederler.”

Eda Nur(5 : 11): “Allah’a yardım ederler. Hepsinin ayrı görevleri vardır. (Dört büyük meleğin görevini sayıyor.)”

İrem Su(5 : 11): “Allah’ın yanında durarak, Allah’a yardım ederler.”

Eda(5 : 11): “Azrail, insanların canını alır. Mikail, yağmur, kar falan yağdırır. İsrail, kıyamette sûr’a üfler. Cebrail de peygamberlere Allah’ın mesajlarını getirir.”

Sevgi(5 : 11): “Bilmiyorum.”

Bahar(5 : 11) : “Yaptıklarımızı yazarlar.”

Esra(5 : 11) : “İyilik ve kötülükleri yazarlar.”

Meryem(5 : 11) : “Allah’ı zikrederler. Allah’a yardım ederler. İyi olanları haber verirler.”

Şeyma(5 : 11) : “Allah’ın emirlerini yaparlar. Davranışlarımızı yazarlar.”

Ezgi(5 : 11) : “Allah’ın emirlerine uyarak Allah’a yardım ederler. (Dört büyük meleğin görevini sayıyor.)

İlker(5 : 11) : “Sevaplarımızı ve kötülüklerimizi yazarlar, bizi korurlar.”

Allah’ın emirlerini eksiksiz yerine getiren, O’na itaat eden, gece gündüz Allah’a ibadet eden meleklerin her birinin ayrı ayrı görevleri vardır. Öğrencilerin cevaplarına göz attığımızda ortaya şu sonuçlar çıkmıştır:

8 4.sınıf, 11 5.sınıf toplam 19 öğrenci “Allah’a yardım ederler, yaptıklarımızı yazarlar.” demiştir. “Allah’ın emirlerini yaparlar.” diyen 5 öğrencinin 4’ü 4.sınıf, 1’i 5.sınıf öğrencisidir. “İyilik yaparlar, rüyamıza girip nasihat ederler, Allah’ı zikrederler, şeytanın kötülüklerinden korurlar.” diyen öğrenciler de bulunmaktadır. 5.sınıf öğrencisi Bayram “İnsanların canını alır.” diyerek Azrail meleğinin görevini söylerken, 4.sınıf öğrencisi Mehmet, “Azrail’in kötü işlere sebep olduğunu” söylemiştir. 5.sınıfta öğrenim gören Mehmet adlı diğer öğrenciye göre ise meleklerin görevi “sıcak yerlerden soğuk yerlere göç etmek.” yorumunu yapmıştır. 5.sınıf öğrencisi Sevgi ise “bilmediğini” ifade etmiştir.

Melekler, Allah’ın izniyle bir anda yerleri, gökleri dolaşacak ve istedikleri surete girecek bir kabiliyette yaratılmışlardır. Her bir meleğin, insan kudretinin yetişemeyeceği, yapamayacağı işleri, görevleri vardır. İnsanların canını alan(AZRAİL)⁸¹, vahiy getiren (CEBRAİL)⁸², rızık ve rahmet meleği(MİKAİL)⁸³, kıyametin kopması ve ahiret hayatının başlaması sırasında sûr’a üfleyen(İSRAFİL)⁸⁴, insanların yaptıklarını yazan(KİRAMEN KATİBİN)⁸⁵, insanları kötülüklerden koruyan(HAFAZA)⁸⁶, sürekli Allah’ı tesbih eden,⁸⁷ Allah’ı yücelten, öven,⁸⁸ Peygamber’e salat ve selam getiren,⁸⁹ müminler için dua ve

⁸¹ Nisa, 4/ 97; En’am, 6/ 61; Enfâl, 8/ 50; Muhammed, 47/ 27; Secde, 32/ 11

⁸² Bakara, 2/ 97; Tahrim, 66/ 4

⁸³ Bakara, 2/ 98

⁸⁴ Neml, 27/ 87; Zümer, 39/ 68; Kâf, 50/41; Kamer, 54/6

⁸⁵ Zuhruf, 43/ 80; Kâf, 50/ 17-18; İnfitar, 82/ 11

⁸⁶ En’am, 6/ 61

⁸⁷ Saffat, 37/ 166.

⁸⁸ A’râf, 7/206, Ra’d, 13/13

istiğfarda bulunan,⁹⁰ türlerini ve sayılarını Allah'tan başkasının bilemeyeceği daha bilemediğimiz bir çok melek vardır.

3-Herkesin bir meleği var mı? Varsa ne iş yaparlar?

Mehmet (4 : 10): “Olabilir bilemiyorum.”

Fatma Nur (4 : 10):” Herkesin meleği vardır. Bunlar içimizden gelen kötü şeyleri iyiye çevirir.”

Gamze(4 : 10): “Evet herkesin meleği vardır. Yaptığımız iyilikleri kötülükleri yazarlar.”

Furkan(4 : 10): “Evet vardır. Kendi yaptığımızı yazar.”

Yusufhan(4 : 10): “Vardır. Herkesin meleği kendini korur.”

Alperen(4 : 10): “Herkesin meleği ne yaptıysak onu yazar.”

Sedef(4 : 10): “Herkesin meleği insana doğruyu gösterir. Kötülük yapmamıza engel olurlar.”

Özlem(4 : 10): “Evet vardır. Besmele çekersek bizi şeytanın kötülüklerinden korurlar.”

Ahmet Can(4 : 10): “Herkesin meleği olabilir. Her zaman bizi izlerler. Kötü davranışlarımızı Allah'a bildirirler.”

Berkant(4 : 10): “Bir tane vardır. O da yaptıklarımızı kaydeder.”

İsmet (4 : 10): “Sağımızda ve solumuzda vardır. Sağımızdaki bize iyilik yaptırır, solumuzdaki bizi kandırmaya çalışır.”

Damla (4 : 10): “Evet vardır. Sevap ve günahlarımızı yazarlar.”

Zeynep(4 : 10): “Herkesin meleği var. Yaptıklarımızı yazarlar.”

Elif Nur (4 : 10): “Herkesin meleği var. Ne yaparsak onları yazarlar.”

Ali Haydar(4 : 10): “Vardır. Sağımızdaki sevaplarımızı solumuzdaki günahlarımızı yazarlar.”

Yaşar(4 : 10): “Evet vardır. İyilik yaparlar.”

Mustafa(5 : 11): “Evet vardır.Yanımızda dururlar. Sağımızda ve solumuzda dururlar. İnsan şekline girerler bizi kötülük yapmamamız için uyarırlar.”

Bayram(5 : 11): “Hayır yoktur. Sadece Allah'ın melekleri var.”

⁸⁹ Ahzab, 33/56

⁹⁰ Mümin, 40/ 7-9; Şûrâ, 42/5

Hasan Kadir(5 : 12): “Evet solumda vardır. Yaptıklarımı yazıyor.”

Emre(5 : 11): “Evet bir tane var. Beni iyi yerlere sürüklüyor. Bana Kur’an okutuyor. Yaramazlık yapınca rüyama giriyor, beni uyarıyor.”

Mehmet(5 : 11): “Belki vardır bilmiyorum.”

Serkan (5 : 11): “Evet vardır. Yaptıklarımızı yazarlar.”

Necati(5 : 11): “Evet vardır. Bizi iyiye yönlendirirler. Bize yardım ederler.”

Eda Nur(5 : 11): “Evet vardır. Sağımızda ve solumuzda yaptıklarımızı yazarlar. Bizi kötülüklerden korurlar.”

İrem Su(5 : 11): “Evet vardır. Sevap ve günahlarımızı yazarlar.”

Eda(5 : 11): “Evet vardır. Sağımızda ve solumuzda yaptıklarımızı yazarlar.”

Sevgi(5 : 11): “Bilmiyorum. Bir fikrim yok.”

Bahar(5 : 11): “Herkesin meleği var. Onlar bizim yaptığımız iyilikleri ve kötülükleri yazarlar. Sonra Allah’a söylerler.”

Esra(5 : 11): “Evet vardır. İyiliklerimizi ve kötülüklerimizi yazarlar.”

Meryem(5 : 11): “Evet var. İnsanların yaptıklarını yazarlar, onları uyarırlar.”

Şeyma(5 : 11): “Evet vardır. Allah’ın emriyle yaptığımız davranışlarımızı yazarlar.”

Ezgi(5 : 11): “Herkesin meleği vardır. İyiliklerimizi ve kötülüklerimizi yazan meleklerimiz vardır.”

İlker(5 : 11): “Evet vardır. Bizi kötülüklerden korur. İyilikleri ve kötülükleri yazar.”

Öğrencilere sorduğumuz “Herkesin meleği var mıdır? Varsa ne iş yaparlar?” sorusuna aldığımız cevaplar şöyle olmuştur. 15 4.sınıf, 14 5.sınıf olmak üzere 29 öğrenci “Evet vardır.”cevabını vermiştir. Sadece 5.sınıf öğrencisi Bayram “Hayır yoktur. Sadece Allah’ın melekleri vardır.” cevabını vermiştir. 3 öğrenci ise bilmiyorum, fikrim yok” demiştir.

Meleklerin ne iş yaptığı konusundaki cevap dağılımı şu şekildedir: 20 öğrenci “sağımızda, solumuzda olup yaptıklarımızı yazarlar.”cevabını vermiştir. 20 öğrencinin 9’u 4.sınıf, 11’i 5.sınıf öğrencisidir. Bu öğrencilerin tamamı ismini bilmeden Kiramen Katibin meleğinin görevini yaptığı işi söylemişlerdir. Yalnız bazı öğrencilerde de sağdaki meleğin iyi olduğu, iyi şeyler yaptırdığı, solumuzdaki meleğin ise bizi kandırmaya çalıştığı, kötü olduğu

düşüncesinde oldukları gözlemlenmiştir. Örneğin 4.sınıf öğrencisi İsmet bu düşüncede olan öğrencilerden biridir. İsmet “ sağımızdaki melek bize iyilik yaptırır, solumuzdaki bizi kandırmaya çalışır.” demiştir. Öğrencileri böyle düşünmeye sevk eden düşünce, hiç şüphesiz televizyonda yayınlanan filmler, insanları güldürmek için hazırlanan programlardaki skeçlerden kaynaklanmaktadır. Skeçlerde sergilenen oyunlarda, gösterilen filmlerde insanın sağında hep bir melek, solunda ise kırmızı renkte elinde kanlı çatal bulunan şeytan yer almaktadır. Bundan dolayıdır ki çocuklar sağdaki meleği iyi, soldakini ise kötü olarak düşünmektedir. Yukarıdaki açıklamamızda, televizyonun çocukların düşünce yapısına, İslamî kavramları yorumlayış biçimine verdiği zararı bir kez daha görmekteyiz.

4. ve 5. sınıfta öğrenim gören 2’şer öğrenci “şeytanın kötülüklerinden koruduğunu” söylerken, 3’ü 4.sınıf, 2’i 5.sınıf 5 öğrenci ise “iyilik yaptırırlar.”cevabını vermiştir. 2 öğrenci “kötülük yapacağımız zaman bizi uyarırlar.”cevabını vermiştir. 3 öğrenci ise “bilmiyorum, fikrim yok” demiştir.

4-Meleklere görebilir miyiz? Neden ya da Nasıl?

Mehmet (4 :10): “Göremeyiz. Çünkü görünmezler.”

Fatma Nur (4 :10): “Göremeyiz. Çünkü melekler bize öğüt verdikleri için görünmeyerek bizim güzel şeyler yapmamızı sağlarlar.”

Gamze (4 :10): “Hayır göremeyiz. Çünkü melekler nurdan yaratılmışlardır.”

Furkan (4 :10): “Göremeyiz. Çünkü Allah görmemizi istemez.”

Yusufhan (4 :10): “İyilik yapıp cennete gidersek görebiliriz.”

Alperen (4 :10): “Hayır görünmezler. Çünkü melekler bize iyilik yaptırır görünmezler.”

Sedef (4 :10): “Hayır göremeyiz. Çünkü onlar görünmez.”

Özlem (4 :10): “İyilik yapınca görebiliriz.”

Ahmetcan (4 :10): “Hayır. Çünkü onlar sağ ve sol kolumuzun üstünde vardır ama onları göremeyiz.”

Berkant (4 :10): “Hayır göremeyiz. Çünkü melekler çok küçüklerdir.”

İsmet (4 :10): “Melekleri göremeyiz. Çünkü onlar Allah’ın yardımcısıdır.”

Damla (4 :10): “Göremeyiz. Çünkü melekler Allah’ın yanındadır. Allah’ı göremediğimiz için onları da göremeyiz.”

Zeynep (4 :10):”Göremeyiz. Çünkü melekler Allah’ın yanındadır.”

Elif Nur (4 :10): “Göremeyiz. Çünkü onlar nurdan yaratılmışlardır. Gözlerimiz kamaşır.”

Ali Haydar (4 :10): “Hayır göremeyiz. Çünkü biz peygamber değiliz.”

Yaşar (4 :10): “Rüyamızda görürüz.”

Mustafa (5 :11): “İnsan şekline girdiklerinde görebiliriz.”

Bayram (5 :11): “Cennette görebiliriz.”

Hasan Kadir(5 :12): “Gözümüzle göremeyiz. Çünkü nurludurlar.”

Emre(5 :11): “Ancak rüyamızda bize nasihat ederken görebiliriz.”

Mehmet (5 :11): “Allah’ın sadık kulları oldukları için göremeyiz.”

Serkan(5 :11): “Melekleri göremeyiz. Sadece ölürken Azrail Meleğini görürüz.”

Necati(5 :11): “Öldükten sonra görürüz.”

Eda Nur(5 :11): “Melekleri göremeyiz ama yanımızda olduğunu, yaptıklarımızı yazdıklarını biliriz.”

İrem Su(5 :11): “Allah’ın yanında oldukları için göremeyiz.”

Eda(5 :11): “Melekler nurdan yaratıldıkları için göremeyiz.”

Sevgi(5 :11): “Göremeyiz ama onlar bizi görür.”

Bahar(5 :11): “Melekleri göremeyiz. Çünkü nurludurlar.”

Esra(5 :11): “Melekleri göremeyiz. Çünkü melekler yukarıda iyiliklerin olduğu yerdedir.”

Meryem(5 :11): “Melekleri göremeyiz. Çünkü Allah onları görmemiz için yaratmamıştır. Onlar yaptıklarımızı yazar.”

Şeyma(5 :11): “Göremeyiz. Çünkü onlar nurdan yaratılmışlardır.”

Ezgi(5 :11): “Melekler her taraftadır. O yüzden göremeyiz.”

İlker(5 :11): “Nurdan yaratıldıkları için göremeyiz.”

Soyut kavramları algılama düzeylerini ölçmeye çalıştığımız öğrencilere bu kez de melekleri görüp göremeyeceğimizi sorduk. Aldığımız cevapları önce evet ve hayır olmak üzere iki kategoride topladık. Daha sonra sorduğumuz “neden” sorusunun cevaplarını ise ayrı ayrı cevap kategorilerinde topladık. “Hayır” cevabını veren öğrenciler çoğunlukta. Bu öğrenciler 13’ü 4.sınıf, 12’si 5.sınıf olmak üzere toplam 25 öğrencidir. 33 öğrencinin 4’ü 4. sınıf, 4’ü 5.sınıf olmak üzere 8 öğrenci “evet” cevabını vermiştir. Evet cevabını veren öğrencilere “nasıl görürüz?” sorusunu sorduk. Aldığımız cevaplar şu şekildedir: 4.sınıfta öğrenim gören öğrencilerden Özlem “iyilik yapınca görebiliriz.” derken, Yusufhan ise “iyilik yapıp cennete gidince görürüz.”cevabını vermiştir. 5.sınıf öğrencisi Bayram da “cennette görebiliriz.” cevabını veren öğrencilerimizden. 4.sınıf öğrencisi Yaşar ile 5.sınıf öğrencisi Emre “rüyalarımızda görürüz” demişlerdir. “Öldükten sonra, insan şekline girdiklerinde görebiliriz.” cevabını verenler de olmuştur.

“Hayır göremeyiz” cevabını veren öğrenciler, “neden göremeyiz?” sorusunu sorduğumuzda farklı cevaplar verilmiştir. Aldığımız cevaplar şöyledir: 9 öğrenci “görünmez oldukları için” cevabını vermiştir. 9 öğrencinin 6’sını 5.sınıf öğrencileri oluşturuyor. 4’ü 5.sınıf, 2’si 4.sınıf toplam 6 öğrenci ise “nurlu, nurdan yaratıldıkları için göremeyiz.” cevabını vermiştir. “Allah’ın yanında oldukları için göremeyiz.”diyen 5 öğrencinin 3’ü 5.sınıf, 2’si 4.sınıfta öğrenim görmektedir. “Allah görmemizi istemez, Allah’ın sadık kuludur, peygamber olmadığımız için göremeyiz.” cevabını veren öğrenciler de bulunmaktadır. Bunların yanında 4.sınıf öğrencisi Berkant, “çok küçük oldukları için” göremeyeceğimizi ifade ederken, 5.sınıf öğrencisi Serkan ise “Melekleri göremeyiz. Sadece ölürken Azrail’i görebiliriz.”cevabını vermiştir.

Aldığımız cevaplara göre öğrencilerin çoğunun hâlâ somut işlem döneminde oldukları soyut işlem dönemine geçemedikleri gözlemlenmiştir.

5-Meleklerle ilgili bilgileri nereden öğrendin?

Mehmet (4 : 10): “Kitaplardan, öğrendim.

Fatma Nur (4 : 10): “Annemden ve öğretmenimden öğrendim.”

Gamze(4 : 10): “Annemden, babamdan, Kur’an Kursuna gittim orada öğrendim.”

Furkan(4 : 10): “Annemden, babamdan öğrendim.”

Yusufhan(4 : 10): “Annemden, babamdan bir de kitaplardan öğrendim.”

Alperen(4 : 10): “Annemden, babamdan, internetten ve televizyondan öğrendim.”

Sedef(4 : 10): “Öğretmenimden öğrendim.”

Özlem(4 : 10): “Annemden ve camiye gitmişim orada öğrendim.”

Ahmet Can(4 : 10): “Babamdan, internetten öğrendim.”

Berkant(4 : 10): “Öğretmenimden ve internetten öğrendim.”

İsmet (4 : 10): “Annemden ve Kur’an Kursundan öğrendim.”

Damla (4 : 10): “Kur’an Kursundan öğrendim.”

Zeynep(4 : 10): “Annemden öğrendim.”

Elif Nur (4 : 10): “Annemden ve babamdan öğrendim.”

Ali Haydar(4 : 10): “Annemden ve yurttaki hocalarımdan öğrendim.”

Yaşar(4 : 10): “Annemden öğrendim.”

Mustafa(5 : 11): “Annemden ve Kur’an Kursundan öğrendim.”

Bayram(5 : 11): “Annemden, babamdan ve kitaplardan öğrendim.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Annemden, babamdan öğrendim.”

Emre(5 : 11): “Öğretmenimden, annemden, babamdan, dedemden bir de internetten öğrendim.”

Mehmet(5 : 11): “Televizyondan, annemden öğrendim.”

Serkan (5 : 11): “Annemden öğrendim.”

Necati(5 : 11): “Öğretmenimden, annemden ve babamdan öğrendim.”

Eda Nur(5 : 11): “Annemden ve kitaplardan öğrendim.”

İrem Su(5 : 11): “Annemden, babamdan ve öğretmenimden öğrendim.”

Eda(5 : 11): “Öğretmenimden ve annemden öğrendim.”

Sevgi(5 : 11): “İnternette öğrenim.”

Bahar(5 : 11): “Annemden öğrenim.”

Esra(5 : 11): “Annemden, babamdan bir de kitaplardan öğrenim.”

Meryem(5 : 11): “Öğretmenlerimden, internette öğrenim.”

Şeyma(5 : 11): “Annemden ve babamdan öğrenim.”

Ezgi(5 : 11): “Öğretmenimden ve annemden öğrenim.”

İlker(5 : 11): “Öğretmenlerimden öğrenim.”

7’si 5.sınıf, 5’i 4.sınıf olmak üzere toplam 12 öğrenci meleklerle ilgili bilgileri ‘anne ve babasından’ öğrendiğini söylemiştir. Sadece “annemden öğrenim” ifadesini kullanan öğrenci sayısı, 4’tür. 4.sınıf öğrencisi Mehmet, “Kitaplardan öğrenim.”derken, 4.sınıf öğrencisi Yusufhan ile 5.sınıf öğrencisi Bayram ve Esra “anne, babamdan öğrenim” cevaplarının yanına “kitaplardan da öğrenim” ifadesini eklemiştir. “Öğretmenimden, öğretmenlerimden, televizyondan, internette öğrenim.” diyen öğrenciler de bulunmaktadır.

Kız öğrencilerden bazıları, annelerinin sohbete gittiğini, sohbette anlatılanları eve gelince kendilerine anlattığını ifade etmişlerdir. 5.sınıf öğrencilerinden Eda ve Eda Nur, “Annemin sohbette öğrendiklerini bana anlatmasıyla öğrenim.” diyor. Anne faktörünün önemli olduğunu vurgulamıştık. Özellikle kız çocukları için annenin ayrı bir yeri vardır. Eğer ki anne kızını iyi yetiştirir, iyi terbiye ederse geleceğin annesi olan kızı da evladını ona göre yetiştirecektir. Böylece daha bilinçli, daha bilgili bireyler yetişmiş olacaktır.

CENNET KAVRAMI

1- Sence cennet nedir?

Mehmet (4 : 10): “İyi insanların olduğu yer.”

Fatma Nur (4 : 10): “Dürüst davranan, iyilik yapan, iyi insanların gittiği yer.”

Gamze (4 : 10): “İyilik yapanların, Allah’ı sevenlerin, ibadet edenlerin gittiği yer.”

Furkan (4 : 10): “Her istediğinin olduğu bir yer. İyilik yaparsan cennete gidersin.”

Yusufhan (4 : 10): “İyi insanların, kalpleri temiz olanların gittiği yer.”

Alperen(4 : 10): “İyi kalpli olanların ödüllendirildiği yer.”

Sedef(4 : 10): “Çok güzel bir yer.”

Özlem(4 : 10): “İyilik yaparsak, insanları mutlu edersek, merhametli olup çevreyi kirletmezsek gideceğimiz yer.”

Ahmet Can(4 : 10): “Her istediğimizin olduğu yerdir.”

Berkant(4 : 10): “Âhlaklı olanlar, Allah’ın istediklerini yapanlar cennetle ödüllendirilir.”

İsmet (4 : 10): “Güzel bir yer. Arabaların olduğu, iyilerin gittiği bir yerdir.”

Damla (4 : 10): “Güzel, yeşillikli, ağaçların, kuşların olduğu güzel bir yerdir.”

Zeynep(4 : 10): “İçinde güzel şeylerin olduğu bir yerdir.”

Elif Nur (4 : 10): “İbadet yapanların, güzel iş yapanların, iyi kişilerin gittiği bir yerdir.”

Ali Haydar(4 : 10): “Allah’ın bizi ödüllendirdiği yer.”

Yaşar(4 : 10): “Elma ağaçlarının, meleklerin, yemyeşil otların, suların, şelalelerin olduğu güzel bir yer.”

Mustafa(5 : 11): “Allah’ın dediklerini yapan, iyilerin, ibadet yapanların gittiği yer.”

Bayram(5 : 11): “Mesela yüzünü değiştirmek istiyorsun, yüz pazarlarından yüz alabildiğin, istediğin her şeyin bir anda önüne geldiği bir yer.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Vefat eden sevdiklerimizin olduğu bir yer.”

Emre(5 : 11): “İstediğin her şeyi yaptığın, istediğin şeyleri yediğin bir yer.”

Mehmet(5 : 11): “İyi insanların gittiği yer.”

Serkan (5 : 11): “Aklından geçen şeylerin hemen ortaya çıktığı bir yer.”

Necati(5 : 11): “Çok güzel bir yer, insanların sevdiği bir yer.”

Eda Nur(5 : 11): “Çok güzel bir yer. Peygamberimizin olduğu, her yerin çiçeklerle olduğunu düşünüyorum. Kevser ırmağının olduğunu duymuştum.”

İrem Su(5 : 11): “İyileri, iyi insanları Allah’ın yanına aldığı yer.”

Eda(5 : 11): “İyi müminlerin gittiği, istedikleri şeyleri yapabileceği bir yer.”

Sevgi(5 : 11): “Güzel bir yer. Sevdiğimiz şeylerin olduğu yer.”

Bahar(5 : 11): “Güzel bir yer. Güzel şeyler var. Renkli renkli kuşlar vardır. Ağaçlar, çiçekler vardır.”

Esra(5 : 11): “Çok güzel bir yer.”

Meryem(5 : 11): “İyilerin gittiği, en güzel şeylerin olduğu bir yer.”

Şeyma(5 : 11): “Öbürkü dünyada gittiğimiz çok güzel bir yer. Meyve ağaçları var, evler vardır. Dünyaya benzer ama dünyadan daha büyük ve daha güzel bir yerdir.”

Ezgi(5 : 11): “Dünyada yaptığımız iyiliklerin karşılığını aldığımız, ödüllendirildiğimiz yer.”

İlker(5 : 11): “Çok iyi güzel bir yer.”

“Allah’ın dediklerini yapan, iyilik yapan, ibadetlerini yapan, iyi insanların gittiği yer” cevabını veren 11 öğrencinin 7’si 4.sınıf, 4’ü 5.sınıf öğrencisidir. “Çok güzel bir yerdir.”cevabını veren 12 öğrenciden bazısı, “meyve ağaçlarının, kuşların, şelalelerin, ırmakların, meleklerin, çiçeklerin ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in de” olduğunu eklemiştir. Hatta 4.sınıf öğrencisi İsmet araba sıkıntısı çektiklerinden olacak ki arabaların da olduğunu söylemiştir. 4 öğrenci için cennet “ istediğimiz her şeyin olduğu, istediğimiz her şeyi yiyebileceğimiz bir yer.” anlamına gelmektedir.

3’ü 4.sınıf, 1’i 5.sınıf toplam 4 öğrenci için cennet, “iyi kalpli olanların, Allah’ın istediklerini yapan âhlaklı insanların ödüllendirildiği yer” anlamına gelmektedir. 5.sınıf öğrencisi Hasan Kadir için cennet, “vefat eden sevdiklerinin gittiği yer”i ifade etmektedir.

‘Cennet’ kavramı, öğrencilerin genel düşüncesine göre, bol ağaçlıklı, yeşili çok, güzel binaları olan, insanı hayran bırakan, bakılınca huzur veren bahçeleri çağrıştırmakla birlikte, güzelliklerin, huzurun ve mutluluğun yaşanacağı başka bir dünyayı akla getirmektedir.

Öğrencilere göre ‘cennet’ kavramı iyiliğin, güzelliğin sembolüdür. Öldükten sonra insanın dünyada yaptığı iyiliklerin karşılığını alacağı güzel bir yer. Öğrenciler düşünebildikleri, algılayabildikleri kadarıyla somut objelere dayanarak açıklama gayreti içindedirler.

2- Sana göre cennet nasıl bir yerdir?

Mehmet (4 : 10): “Çok güzel bir yerdir.”

Fatma Nur (4 : 10): “Özlediğimde annemi, babamı, kardeşlerimi hemen görebileceğim bir yerdir. Çok güzeldir. İstedğim her şeye sahip olduğum bir yer diye düşünüyorum.”

Gamze(4 : 10): “İrmaklar vardır, kuş sesleri vardır. İrmaklar şakır şakır şakırdar, insanı dinlendirir.”

Furkan(4 : 10): “İstedğim her şeyin olduğu bir yer.”

Yusufhan(4 : 10): “Yeşillikli, Allah’ı görebileceğimiz, kendimize ait bir evin olduğu, sevdiğimiz insanların olduğu, bir de oradaki olanları öğrenmek için bir okulun olduğunu düşünüyorum.”

Alperen(4 : 10): “İyi bir yerdir. Çünkü iyi kalpli insanlar vardır.”

Sedef(4 : 10): “Çok güzel bir yer. Ağaçların, çiçeklerin, kuşların olduğu bir yer, bir de böcekler de var.”

Özlem(4 : 10): “Düşüncelerimizin anında olduğu, susadığımızda su demeden suyun geldiği güzel bir yerdir.”

Ahmet Can(4 : 10): “Her istediğimizin olduğu, güzel bir yerdir.”

Berkant(4 : 10): “Evlerin, havuzların olduğu bir yerdir.”

İsmet (4 : 10): “Güzel bir yerdir. Arabaların olduğu, iyilerin gittiği güzel bir yer.”

Damla (4 : 10): “Güzel, yeşillikli, ağaçların, kuşların olduğu bir yer.”

Zeynep(4 : 10): “Ağaçlar var. Meyve ağaçları; ayva, mandalina, elma. Kuşlar, kelebekler böcekler var.”

Elif Nur (4 : 10): “Çiçeklerin, meyve ağaçlarının olduğu bir yer.”

Ali Haydar(4 : 10): “Herkesin istediği her şeyi yapabildiği bir yerdir.”

Yaşar(4 : 10): “Elma ağaçları var. Melekler var. Otlar yemyeşil, sular, şelaleler var.”

Mustafa(5 : 11): “Kuşların, ağaçların, bitkilerin, suların olduğu, hayvanların olduğu hayvanlardan da ceylan ve kelebek var. Kedi ve köpekler yok. Çünkü onlar sürekli kavga ediyorlar. Kavga edenler cennete giremez.”

Bayram(5 : 11): “Mesela yüzünü değiştirmek istiyorsun hemen yüz pazarlarına gidip yüz alabiliyorsun. Kırmızı ve yeşil olan iki su akıyor. Kırmızı cehennem, yeşil cennet. Sonunda Allah bizi bekliyor. İstedığın her şeyin bir anda önüne geldiği, daha sayamadığım çok şey.

Hasan Kadir(5 : 12): “Bembeyaz ağaçların olduğu bir yer.”

Emre(5 : 11): “Her yer bembeyaz. İstedğini yiyip içiyorsun, Allah’la konuşuyorsun. Ben en çok Allah’ı merak ediyorum. Aslında bizim gibi bir insan diye düşünüyorum. Ama bizden daha yücedir. Biz O’nu göremeyiz ama yukarı gidince görebiliriz.”

Mehmet(5 : 11): “Mezarların olduğu bir yer.”

Serkan (5 : 11): “Şelale olan, çiçekler, kelebekler olan bir yer.”

Necati(5 : 11): “Playstation, teleskop, çantaların olduğu çok güzel bir yer.”

Eda Nur(5 : 11): “Peygamberi görmek isterdim. Oyuncak orada benim işime yaramayacağı için oyuncak istemem.”

İrem Su(5 : 11): “Sonsuz yol. Ağaçlarla dolu. Gökyüzü masmavi. İnsanların istedikleri her şeyi yapabildikleri bir yer.”

Eda(5 : 11): “Bembeyaz güvercinler, şırl şırl akan şelaleler, yemyeşil çimenler var.”

Sevgi(5 : 11): “Yiyecekler var, su var, kitaplar var. İyi olan insanlar var.”

Bahar(5 : 11): “Güzel bir yer. Güzel şeyler var. Kuşlar vardır, renkli renkli kuşlar. Ağaçlar, çiçekler vardır. Ayrıca akarsuların olduğu, mandalina, erik ağaçlarının olduğu, yemyeşil çimenlerin olduğu, çiçeklerin olduğu çok güzel bir yer. Peygamberleri, melekleri görebileceğimiz bir yer. Özellikle ben peygamberimiz (s.a.v.)i görmeyi çok istiyorum.”

Esra(5 : 11): “Elmalardan daha büyük olanları var. Güzel hayvanların olduğu,ağaçların olduğu bir yer.”

Meryem(5 : 11): “Meyve ağaçları, kuşların olduğu, istediğimiz her şeyin olduğu güzel bir yer.”

Şeyma(5 : 11): “Meyve ağaçları var. Evler vardır. Dünyaya benzer ama dünyadan daha büyük ve daha güzeldir. Sisli, dumanlı, büyük insanların toplandığı bir cennet hayal ediyorum.”

Ezgi(5 : 11): “Çok güzel, meleklerin olduğu, her istediğimizi yapabileceğimiz bir yer.”

İlker(5 : 11): “Meyveler var. Kevser Irmağı var. İsteddiğimiz her şey vardır.”

Kur'an-ı Kerim, cennetin bazı özelliklerini şu şekilde anlatıyor: ‘Cennet, yalnızca bağ, bahçe, ırmak gibi şeyler değil, her türlü nimetin, güzelliğin, huzurun, köşkerin, meskenlerin, hizmetçilerin bulunduğu bir yerdir. Genişliği gökler ve yerler kadardır.⁹¹ Koparılması kolay meyveler,⁹² lezzetli içecekler, baldan, süttten ırmaklar⁹³ gibi daha sayamayacağımız bir çok nimet yer almaktadır.

Öğrencilerin saydıkları cevaplar arasında cennet, “İstedğimiz her şeyi yapabileceğimiz, yiyeceğimiz, istediğimiz içecekten içeceğimiz; ırmaklar, ağaçlar, kuşlar, kelebeklerle dolu; ceylanların olduğu, çok güzel bir yer” olarak tasvir edilmiştir. Bu cevapların dışında ilginç olan cevaplara baktığımızda; 5.sınıfta öğrenim gören Mehmet için cennet, “mezarların olduğu yerdir.” 5.sınıf öğrencilerinden İrem Su için ise cennet “sonsuz yolu” ifade etmektedir. Oyuncaklara, özellikle de bilgisayar oyunlarına düşkün olan 5.sınıf öğrencisi Necati için ise cennet “oyuncaklarla, bilgisayar oyunları ile dolu bir yer.” Bayram ise “cennetteki yüz pazarlarından bahsediyor.” 5.sınıf öğrencilerinden Mustafa için “cennette kedi ve köpekler yer almaz. Çünkü bu ikisi sürekli kavga eder. Kavga edenler cennete giremez demiştir.”

Öğrenciler tarafından aklımıza gelen güzelliklerinin hepsinin olduğu bir yer olarak tasvir edilen cennet, saflığı ve temizliği anlattığından olacak ki her şeye beyaz yakıştırması yapılmıştır. Bunlar: Beyaz ağaç, beyaz güvercin, beyaz yerlerdir. 5.sınıfta öğrenim gören Şeyma ise bu güzelliklerin yanında “sisli, dumanlı bir yer hayal ettiğini” söylemiştir. Cennet tasavvurunda öğrencilerinin ilgi ve ihtiyaçlarının belirleyici rol oynadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

3-Cennet nerededir ya da nerede olacaktır?

Mehmet (4 : 10): “Cennet göktedir.”

⁹¹ Al-i İmran, 3/ 133; Zümer, 39/ 20; Tevbe, 9/ 72

⁹² Rahman, 55/ 54

⁹³ Tûr 52/ 21; Saffat, 37/ 47

Fatma Nur (4 : 10): “Cennet yiyeceklerin, çiçeklerin, güzelliklerin olduğu yerdedir.”

Gamze(4 : 10): “Allah’ın olmasını istediği yerdedir.”

Furkan(4 : 10): “Havadadır.”

Yusufhan(4 : 10): “Gkyzndedir.

Alperen(4 : 10): “Cennet anaların ayakları altındadır.”

Sedef(4 : 10): “Gkyzndedir.

Özlem(4 : 10): “Hiç bilmeyiz. Allah bilir.”

Ahmet Can(4 : 10): “Kainatın sonunda, Ahirettedir.”

Berkant(4 : 10): “Allah’ın, meleklerin ve iyilerin yaşıadığı yerde. Çünkü Allah iyi olanları cennete götürür.”

İsmet (4 : 10): “Allah’ın evindedir.”

Damla (4 : 10): “Allah’ın yanındadır.”

Zeynep(4 : 10): “Cennetin nerede olduğunu bilemeyiz. Allah bilir.”

Elif Nur (4 : 10): “Allah’ın yanındadır.”

Ali Haydar(4 : 10): “Allah’ın istediği yerdedir.”

Yaşar(4 : 10): “Cennet ryadadır. Sonra gerçekleşir. Vefat etmeden önce rüya olur, öldükten sonra gerçekleşir. Çünkü vefat ettikten sonra bazıları oraya gider.”

Mustafa(5 : 11): “Allah’ın yanındadır..

Bayram(5 : 11): “ok yukarılarda .İstediğimiz kadar tırmansak da bulamayız. Çünkü biz faniyiz.”

Hasan Kadir(5 : 12): “br dünyadadır.”

Emre(5 : 11): “Yukarıdadır.”

Mehmet(5 : 11): “Yukarıdadır.”

Serkan (5 : 11): “Gkyzndedir.”

Necati(5 : 11): “Uzaydadır.”

Eda Nur(5 : 11): “Allah’ın yanındadır.”

İrem Su(5 : 11): “Allah’ın yanındadır.”

Eda(5 : 11): “Ahirettedir.”

Sevgi(5 : 11): “Yukardadır.”

Bahar(5 : 11): “Yukardadır.”

Esra(5 : 11): “Allah’ın olduğu yerdedir.”

Meryem(5 : 11): “Allah’ın yanındadır.”

Şeyma(5 : 11): “Öbürkü dünyadadır.”

Ezgi(5 : 11): “Bulutların üzerindedir.”

İlker(5 : 11): “Allah’ın yanındadır.

“Cennet nerede?” sorusuna aldığımız cevapların çoğunluğunu “gökyüzünde, gökte, bulutların üzerinde, yukarıda” cevapları oluşturmaktadır. Bu da Allah’ın gökyüzünde, yukarıda olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. 6 5.sınıf, 3 4.sınıf olmak üzere 9 öğrenci ise cennetin “Allah’ın yanında” olduğunu söylemiştir. 4 öğrenci “ahirette” cevabını verirken, 4 öğrenci “Allah’ın istediği yerde, Allah bilir” cevabını vermiştir. “Güzelliklerin olduğu yerde, uzayda, rüyada” cevabını veren öğrenciler de bulunmaktadır. Bu cevapların yanında 4.sınıf öğrencisi İsmet, “Allah’ın evindedir.” ifadesini kullanırken, yine 4. sınıf öğrencilerinden Alperen ise “cennet anaların ayakları altında” cevabını vermiştir.

Öğrencilerin verdiği cevaplara bakıldığında hepsinin kafasında şekillenen bir cennet yeri var. Çoğu öğrencinin “cennet; yukarıda, göktedir.” cevabı Allah’ın orada olduğu düşüncesindedir. “Allah yukarıda” ise cennet de oradadır.” inancı içine girmektedirler. Cennetin yeri konusunda da öğrencilerin çevrelerinden duydukları ve çevresinden gördüklerinin de etkisi altında kaldıkları inkar edilemez.

4-Cennete kimler gidebilir?

Mehmet (4 : 10): “İyilik yapanlar gider.”

Fatma Nur (4 : 10) : “Yalan söylemeyip, dürüst davranırsak cennete gideriz.”

Gamze(4 : 10) : “İyilik yapanlar, Allah’ı sevenler, ibadet edenler gider.”

Furkan(4 : 10) : “İyilik yaparsak, yalan söylemezsek cennete gideriz.”

Yusufhan(4 : 10) : “İyi insanlar, kalpleri temiz olan, kötülük yapmayan insanlar gider.”

Alperen(4 : 10) : “İyi kalpli olanlar gider.”

Sedef(4 : 10) : “İyi olanlar gider.”

Özlem(4 : 10) : “İyilik yapanlar, insanları mutlu edenler, merhametli, çevreyi kirletmeyen insanlar gider.”

Ahmet Can(4 : 10) : “Annesini, babasını üzmeyen, iyi ameller işleyenler gider.”

Berkant(4 : 10) : “Ahlaklı olanlar, Allah’ın istediklerini yapanlar cennetle ödüllendirilir.”

İsmet (4 : 10) : “İyilik yapanlar, yaşlılara yardım edenler gider.”

Damla (4 : 10) : “İyilik yapanlar gider.”

Zeynep(4 : 10) : “İnsanlar için güzel şeyler düşünenler, iyilik yapanlar gider.”

Elif Nur (4 : 10) : “İbadet yapanlar, güzel, iyi kişiler gider.”

Ali Haydar(4 : 10) : “Herkes cennete gidemez. İbadet edemeyen gidemez.”

Yaşar(4 : 10) : “İyiler gider.”

Mustafa(5 : 11): “Allah’ın dediklerini yapanlar gider.”

Bayram(5 : 11) : “Ölenler gider. Ama her ölen değil. İyilik yapan, zekat veren, namaz kılan, ibadetlerini yapan kişiler gider.”

Hasan Kadir(5 : 12) : “İyi insanlar gider.”

Emre(5 : 11) : “İbadet edenler gider.”

Mehmet(5 : 11) : “İyi ahlaklı insanlar gider.”

Serkan (5 : 11) : “İyiler gider.”

Necati(5 : 11) : “Çok sevap işleyenler gider.”

Eda Nur(5 : 11): “İyilik yapan, küfür etmeyen insanlar gider.”

İrem Su(5 : 11): “İyiler gider.”

Eda(5 : 11): “İyi müminler gider.”

Sevgi(5 : 11): “İyi insanlar gider.”

Bahar(5 : 11): “İyilik yapanlar gider.”

Esra(5 : 11): “İyilik yapanlar gider.”

Meryem(5 : 11): “İbadet yaparak cennete gideriz.”

Şeyma(5 : 11): “Kötü davranışlar yapmazsak, ibadetlerimizi yaparsak cennete gideriz.”

Ezgi(5 : 11): “İyilik yapanlar gider.”

İlker(5 : 11): “İyiler gider.”

Öğrencilere göre: “İyilik yapan, insanlara iyi davranan, Allah’ı seven, dürüst olan, ibadetlerini yapan, annesini babasını üzmeyen, yaşlılara yardım eden, âhlaklı olan insanlar kısaca Allah’ın istediği gibi olan insan cennete gidebilir.”

Kur’an’ın anlattığı cennet, yalnızca İslam dinine inanan, Allah’ın buyruklarını yerine getirenler için hazırlanmıştır. Cennet, Allah’ın inanan müminler için hazırladığı, içinde ebedî kalacakları saadet yurdudur. Ölümünden sonra rahat, mutlu, huzurlu bir hayat yaşamak isteyen bu dünyada hazırlığını ona göre yapmalıdır.

5-Cennete gitmek için neler yapmalıyız?

Mehmet (4 : 10): “Kötü davranış yapmamalıyız.”

Fatma Nur (4 : 10): “Dürüst davranmalı, sevap işlemeliyiz.”

Gamze(4 : 10): “Allah’ın emirlerine ve yasaklarına uymalıyız.”

Furkan(4 : 10): “Bol bol iyilik yapmalıyız.”

Yusufhan(4 : 10): “İyilik yapmalı, şeytanın dediklerini dinlememeliyiz. Dua etmeliyiz.”

Alperen(4 : 10): “Allah’ın sevdiği, iyi şeyleri yapmalıyız.”

Sedef(4 : 10): “İyilik yapmalıyız.”

Özlem(4 : 10): “Merhametli olmalı, iyilik yapmalıyız. Çevremizi temiz tutmalıyız. Ben cennete gitmek için bunları yapıyorum. Cennete gitmeyi çok istiyorum. Cennette bana ait bir odam olmasını, o odayı istediğim gibi düzenlemeyi istiyorum.”

Ahmet Can(4 : 10): “İyi davranışlar yapmalı, annemizi babamızı üzmemeliyiz. Öğretmenlerimizi üzmemeliyiz.”

Berkant(4 : 10): “Ahlaklı olmalı, Allah’a inanmalıyız.”

İsmet (4 : 10): “İyilik yapmalı, yaşlı insanlara yardım etmeliyiz.”

Damla (4 : 10): “Herkesle iyi davranmalı, eşyalarımızı herkesle paylaşmalıyız.”

Zeynep(4 : 10): “İyilik yapmalı, evleri olmayan, paraları olmayan insanlara yardım etmeliyiz.”

Elif Nur (4 : 10): “İbadet etmeliyiz. Kötü söz söylememeliyiz.”

Ali Haydar(4 : 10): “Cennete gitmek için bol bol ibadet etmeliyiz. Ben cennete gitmek için oruç tutuyorum, namaz kılıyorum. İnşallah giderim.”

Yaşar(4 : 10): “Kötü söz söylememeli, çokça ibadet etmeliyiz.”

Mustafa(5 : 11): “İyilik yapmalıyız.”

Bayram(5 : 11): “İyilik yapmalı, zekat vermeli, namazımızı kılmalıyız.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Küfür etmemeli, ibadet yapmalı, zekat vermeliyiz.”

Emre(5 : 11): “İyilik yapmalı, ibadet yapmalıyız.”

Mehmet(5 : 11): “İyilik yapmalıyız.”

Serkan (5 : 11): “İyilik yapmalıyız.”

Necati(5 : 11): “İyilik yapmalıyız. Arkadaşlarımızla iyi geçinmeliyiz.”

Eda Nur(5 : 11): “İyilik yapmalı, birbirimize küfürlü kelimeler kullanmamalıyız.”

İrem Su(5 : 11): “Güzel davranışlar yapmalıyız. Arkadaşlarımızla iyi geçinmeliyiz.”

Eda(5 : 11) : “İyilik yapmalı, sevap işlemeliyiz. Kimseyi incitmemeliyiz.”

Sevgi(5 : 11) : “İyilik yapmalıyız. Kimseyi üzmemeliyiz.”

Bahar(5 : 11) : “Çok çok iyilik yapmalıyız.”

Esra(5 : 11) : “İyilik yapmalı, sevap işlemeliyiz.”

Meryem(5 : 11) : “İbadet yaparak cennete gidebiliriz.”

Şeyma(5 : 11) : “Kötü davranışlardan kaçınmalıyız. İbadetlerimizi yapmalıyız.”

Ezgi(5 : 11) : “Allah’a ibadet etmeli, hiç kimseye kötülük yapmamalıyız.”

İlker(5 : 11) : “Sevap işlemeliyiz.”

Öğrenciler, cennete gitmek için “iyilik yapmalı, ibadet yapmalı, ahlaklı, iyi, güzel, davranışlar yapmalı, Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirmeliyiz.” cevaplarını vermişlerdir. Öğrenci cevaplarından dikkatimizi çekenler arasında 4.sınıf öğrencilerinden Özlem, “kendisine ait bir odasının olmasını, o odayı da istediği gibi düzenlemeyi istemektedir.” Özlem kalabalık bir ailenin çocuğu olduğundan olacak ki kendisine ait bir odanın olmasını arzulamaktadır.

Allah’ın salih kulları için hazırladığı cennete kavuşmak isteyen Allah (c.c.)’nin istediği gibi bir hayat yaşar. Allah müşriklere cenneti haram kıldığını,⁹⁴ inkârcıların da cennete asla giremeyeceğini söylemiştir.⁹⁵

Allah (c.c.) bütün insanları ‘selam yurdu’ olan cennete çağırıyor.⁹⁶ Bu çağrıya kulak verenler, dünya hayatını Allah’ın istediği gibi yaşayarak, her türlü kötülük ve isyandan uzak dururlar. Böylece Allah’ı razı ederek cenneti kazanırlar.

6-Cennetle ilgili bilgileri kimden öğrendin?

Mehmet (4 : 10): “Kitaplardan öğrendim.”

Fatma Nur (4 : 10) : “Annemden ve öğretmenimden öğrendim.”

Gamze(4 : 10) : “Annemden, babamdan ,Kur’an Kursundan öğrendim.”

⁹⁴ Maide, 5/ 72.

⁹⁵ A’raf 7/ 40.

⁹⁶ Yunus, 10/ 25.

Furkan(4 : 10): “Annemden, babamdan öğrendim.”

Yusufhan(4 : 10): “Annemden, babamdan bir de kitaplardan öğrendim.”

Alperen(4 : 10): “Annemden, babamdan ve televizyondan öğrendim.”

Sedef(4 : 10): “Öğretmenimden öğrendim.”

Özlem(4 : 10): “Annemden ve camiye gitmişim orada öğrendim.”

Ahmet Can(4 : 10): “Babamdan öğrendim.”

Berkant(4 : 10): “Öğretmenimden öğrendim.”

İsmet (4 : 10): “Annemden ve Kur’an Kursundan öğrendim.”

Damla (4 : 10): “Kur’an Kursundan öğrendim.”

Zeynep(4 : 10): “Annemden öğrendim.”

Elif Nur (4 : 10): “Ailemden öğrendim.”

Ali Haydar(4 : 10): “Annemden ve yurttaki hocalarımdan öğrendim.”

Yaşar(4 : 10): “Annemden ve eniştemden öğrendim.”

Mustafa(5 : 11): “Annemden ve Kur’an Kursundan öğrendim.”

Bayram(5 : 11): “Annemden, babamdan ve kitaplardan öğrendim.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Annemden ve babamdan öğrendim.”

Emre(5 : 11): “Öğretmenimden, annemden, babamdan, dedemden öğrendim.”

Mehmet(5 : 11): “Televizyondan, annemden öğrendim.”

Serkan (5 : 11): “Annemden öğrendim.”

Necati(5 : 11): “Öğretmenimden, annemden ve babamdan öğrendim.”

Eda Nur(5 : 11): “Annemden ve kitaplardan öğrendim.”

İrem Su(5 : 11): “Annemden, babamdan ve öğretmenimden öğrendim.”

Eda(5 : 11): “Öğretmenimden ve annemden öğrendim.”

Sevgi(5 : 11) : “Öğretmenimden öğrendim.”

Bahar(5 : 11) : “Annemden öğrendim.”

Esra(5 : 11) : “Annemden, babamdan bir de Kur’an mealinden öğrendim.”

Meryem(5 : 11) : “Öğretmenlerimden öğrendim.”

Şeyma(5 : 11) : “Annemden ve babamdan öğrendim.”

Ezgi(5 : 11) : “Öğretmenimden ve annemden öğrendim.”

İlker(5 : 11) : “Öğretmenlerimden öğrendim.”

Anne ve babanın çocuğa model oluşturmada, örnek olmada önemli bir yeri vardır. Çocuk, annesinin, babasının öğrettikleriyle hayata başlamaktadır. Dolayısıyla kendisi de bu öğrendikleri bilgilere ilâve olarak edindiği yeni bilgilerle dînî bir kimlik oluşturmada önemli bir mesafe almış olacaktır. Bunun içindir ki ailedeki eğitim temeldir. İslam terbiyesi alan ailelerde yetişen çocuklar, İslam’ın şartlarını bilen özelliktedirler ve dînî kavramlar konusunda kendisini geliştirmiş yapıya sahiptirler.

Günümüzde Kur’an Kurslarının çeşitli etkinlik ve faaliyetleriyle çocuklar, din konusunda hem bilgileniyor hem de bilinçleniyorlar. Böylece ailelerinde yeterince alamadıkları bilgileri alma imkanına sahip oluyorlar. Öğrencilerin verdiği cevaplara baktığımızda da bunu görmekteyiz.

Çocuğuna yeterince zaman ayıramayan, dînî eğitimin evde verilmeyip ‘ne de olsa okulda veriliyor’ düşüncesinde olan ailelerin çocukları ise din ile ilgili konuları “öğretmenlerinden öğrendiklerini” ifade etmişlerdir.

Her ümidi örgün eğitim kurumlarına, okullara bağlamak doğru bir düşünce değildir. Okul bilgi verir. Bilginin davranış haline dönüşmesi, bilgili kişinin iyi ahlaklı, karakterli kişi olması, o bilgilerin duygularla bütünleşmesine bağlıdır. Duygular ise, okul çağından çok insanda vardır ve belli yönlerde şekil almaya başlamışlardır. Eğitim için okul çağını beklemek, okulun başarısını tehlikeye atmak demektir. Okul, duyguların davranışlar şeklinde somutlaşmakta olduğu bir dönemde onları bilgi ile bağdaştıracak, bu yolla yararlı olacaktır. Eğer okul öncesinde duygular geliştirilmemiş ve doğru yönlendirilmesine çalışılmamışsa, okulun verdiği bilgiler büyük çapta iğreti kalacak, çocuk onları ezberleyecek, fakat kendisine mal edemeyecektir. İyiyi-kötüyü, doğruyu-yanlış, güzeli-çirkini teorik olarak öğrenip,

öğrendiklerini benimseyemeyen bireyler olarak kalacaklardır.⁹⁷ Bu yüzden diyoruz ki: Ailedeki eğitim temeldir. Çocuğun temelini sağlamlığını aile oluşturur.

CEHENNEM KAVRAMI

1-Cehennem nedir?

Mehmet (4 : 10): “Kötü insanların olduğu yerdir.”

Fatma Nur (4 : 10): “Kötü davranışlarda bulunanlar, dürüst olmayanların gitti yerdir.”

Gamze (4 : 10): “Cimrilerin, kötü insanların gittiği kötü bir yerdir.”

Furkan (4 : 10): “Kötülerin gittiği ateşli bir yerdir.”

Yusufhan (4 : 10): “Allah’a inanmayanların ceza gördükleri yerdir.”

Alperen (4 : 10): “Kötü insanlar, kötülük yapanlar gider.”

Sedef (4 : 10): “Kötülük yapanların gittiği yerdir.”

Özlem (4 : 10): “Yaptığın kötülük kadar yandığın bir yerdir.”

Ahmet Can (4 : 10): “Kötü davranışlarda bulunanların gittiği bir yerdir.”

Berkant (4 : 10): “Kötü söz söyleyen, Allah’a inanmayanlar orada yanarlar.”

İsmet (4 : 10): “Kötülükleri çok olanlar gider.”

Damla (4 : 10): “Kötülük yapanlar gider.”

Zeynep (4 : 10): “Ateşli bir yerdir.”

Elif Nur (4 : 10): “Kötüler gider.”

Ali Haydar (4 : 10): “Kötülük yapan insanların yandığı bir yerdir.”

Yaşar (4 : 10): “Ateş gibi şeylerin olduğu bir yerdir.”

Mustafa (5 : 11): “Kötülük yapan, küfredenlerin, alay edenlerin gittiği yerdir.”

Bayram (5 : 11): “Dünyada kötülük yapan insanların yandığı yerdir.”

⁹⁷ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1988, s.131

Hasan Kadir(5 : 12): “Küfredenlerin gittiği yerdir.”

Emre(5 : 11): “Kötülük yapanların gittiği yerdir.”

Mehmet(5 : 11): “Pek duymadım.”

Serkan (5 : 11): “Kötülerin gittiği yerdir.”

Necati(5 : 11): “Allah’ı sevmeyenlerin, kötülük yapanların, insanların kötülüğünü isteyenlerin, hayvana tapanların gittiği yerdir.”

Eda Nur(5 : 11): “Kötü davranış sergileyen insanların gittiği yerdir.”

İrem Su(5 : 11): “Kötü yola düşenlerin korktuğu kötü bir yerdir.”

Eda(5 : 11): “Kötü insanların, kafirlerin, müşriklerin ceza gördükleri, azap odası gibi bir yerdir.”

Sevgi(5 : 11): “Kötülük yapan kötü bir yerdir.”

Bahar(5 : 11): “Kötülerin gittiği çok kötü bir yerdir.”

Esra(5 : 11): “Kötülerin gittiği sevimsiz bir yerdir.”

Meryem(5 : 11): “Kötü insanların gittiği yerdir.”

Şeyma(5 : 11): “Kötülerin olduğu bir yerdir.”

Ezgi(5 : 11): “Kötülerin cezalarını çektikleri yerdir.”

İlker(5 : 11): “Kötülerin gittiği yerdir.”

İsmi söylenince bile insanların içini ürperten ‘cehennem’ öğrenciler açısından da pek hoş bir yer değildir. 26 öğrenci cehennemi, “Kötülük yapan, kötü insanların gittiği yer.” olarak tarif etmişlerdir. “Allah’a inanmayan, ateşe tapan, cimrilerin gittiği ateşli bir yerdir.” cevabını veren öğrenciler de bulunmaktadır. 5.sınıf öğrencilerinden Eda ise özetleyerek “azap odası” diyor.

Öğrencilerin verdiği cevaplardan anladığımız kadarıyla cehennem, kötülüğü oluşturan, ateşin olduğu, kötü bir yer olarak tasvir edilmiştir.

2-Cehennem nasıl bir yerdir?

Mehmet (4 : 10): “Kötü bir yerdir.”

Fatma Nur (4 : 10): “Ateşin olduğu, sevdiklerimizden istediklerimizi göremeyeceğimiz bir yerdir.”

Gamze(4 : 10): “Yangınların, ateşlerin olduğu bir yerdir.”

Furkan(4 : 10): “Ateş vardır. Ateş oradaki insanları yakar.”

Yusufhan(4 : 10): “Ateşli, günahı olanların yandığı, kötü kalpli insanların ceza gördüğü, Allah’a inanmayanların gittiği bir yerdir.”

Alperen(4 : 10): “Ateş var. Hayalet gibi adamlar var. Ses çıkarıyor. Bazıları ateşe düşüyor. Kötü bir yerdir.”

Sedef(4 : 10): “Ateş var. Bir de şeytan var. Orada kötülük yapıyor. Şeytan her kılığa girip insanları kandırıyor. Kötülük yapacağı zaman gözlerinde ateş oluyor.”

Özlem(4 : 10): “Kötülüklerimizle karşılaşırız. Kötülüklerimiz karşımıza çıkar bize hesap sorar.”

Ahmet Can(4 : 10): “Ateş var. Cehennemde ateş bize acı çektirir.”

Berkant(4 : 10): “Yangınlı bir yer. Günahı çok olanlar yanarlar. Şeytan da vardır. Çünkü şeytan insanları kandırdığı için o da oradadır.”

İsmet (4 : 10): “İnsanların yandığı, yılanların soktuğu, sıcaktan yanıp kavrulan, susuz bir yerdir.”

Damla (4 : 10): “Kıpkırmızı, ateşlerin yandığı bir yerdir. İnsanlar yaptıkları kötülüklerden dolayı acı çekerler.”

Zeynep(4 : 10): “Ateşli bir yerdir.”

Elif Nur (4 : 10): “Ateşli, karanlık bir yerdir.

Ali Haydar(4 : 10): “Ateşli, korkunç bir yerdir. Kötülük yapan insanlar orada yanarlar.”

Yaşar(4 : 10): “Ateş gibi şeyler var. Üstünde de köprüler var. Altında ateş var. Kötüler oradan geçerken ateşe düşerler.”

Mustafa(5 : 11): “Kırmızı ateşin olduğu bir yerdir.”

Bayram(5 : 11): “Bir gün bir yıl gibi geçiyormuş. Ateşten yanan insanlar, duaları okuyamayanların arkasından vurulan kamçılar, cehennem dibine düşen, sonra tekrar yukarı çıkıp tekrar düşen insanların olduğu çok kötü bir yerdir.

Hasan Kadir(5 : 12): “Ateş var. Karanlıktır. Kötü insanlarla doludur. Kötü insanlar yaptıklarından pişman olmuşlardır ama öldükleri için geri gelemezler.”

Emre(5 : 11): “Ateşli bir yerdir. Cayır cayır yanan insanlar, kötülük yapan insanların olduğu korkunç bir yerdir.”

Mehmet(5 : 11): “Belki ateş olabilir bilemiyorum.”

Serkan (5 : 11): “Her yerin yandığı, ateşlerin olduğu kötülerin gittiği bir yerdir.”

Necati(5 : 11): “Altından ateş püsküren yanardağ gibi bir yerdir. Birde hayvanlara tapanların taptığı hayvanlarla karşılaşacaklar. O hayvanlar kendisini yiyecek.”

Eda Nur(5 : 11): “İnsanların ateşe atıldığı, canlarının acıdığı kötü bir yerdir.”

İrem Su(5 : 11): “Her yer kıpkırmızı, ateşli. Melekler yaptığımız kötülüğü soruyorlar. Cevap veremeyip kalakalıyorsun. Öyle bir yer. Korkunç.”

Eda(5 : 11): “Büsbüyük bir çukur. İçinde alev alev yanan ateş. Bugün bizim kullandığımız ateş onun yanında sıfır kalır. İnsanın üstüne giden, insana saldıran, üstünü başını yırtan kaplanların, aslanların olduğu ürkütücü, korkunç bir yerdir.”

Sevgi(5 : 11): “İstemediğimiz şeyler var. Taşlar var. O taşlar kötülük yapanların başına düşer. Sopalar olabilir. İnsanları yaralayanlar, o sopalarla cezalandırılır.”

Bahar(5 : 11): “Ateşli, cayır cayır yanılan bir yerdir.”

Esra(5 : 11): “Ateş olan, iltihap varmış. Onu içiyormuşuz günahımıza göre. Arkamızda odun taşıyormuşuz.”

Meryem(5 : 11): “Ateş vardır. Kötüler cezalarını çektikten sonra cennete giderler. Ateşte yananlar vardır. Yalan dolan vardır.”

Şeyma(5 : 11): “Kötülük yapanların teraziyle yaptıklarının ölçüldüğü, ateşli bir yerdir. Günahkarların cezasını çektiği canlarının acıdığı bir yerdir.”

Ezgi(5 : 11) : “Ateşli, içinde lavların olduğu, kötülüklerin olduğu, günahına göre katmanların olduğu bir yerdir.”

İlker(5 : 11) : “Ateşli, şeytanın olduğu bir yerdir.”

Öğrenciler cehennemi tasvir ederken içinde ateş bulunan kavramları kullanmaya çalışmışlardır. “Ateşli, yangınlı, lavların olduğu, kötü insanların yandığı, günahlarını, cezalarını çektikleri, günahına göre yılanların soktuğu, günlerin geçmek bilmediği, karanlık, korkunç, çok kötü, çukur ve susuz bir yerdir.” Cehennemde şeytanın da bulunduğunu söyleyen öğrenciler bulunmaktadır. “Cehennemde şeytan da vardır. Çünkü şeytan insanları kandırmıştır.”

Öğrencilerin, cehennemle ilgili bir kısım bilgilere sahip olduklarını verdikleri cevaplardan anlıyoruz. Bildiklerini ve düşünebildiklerini somut ifadelerle anlatmaya çalışmışlardır. Cehennemde çekilen azabın nasıl olduğuna ve oradaki zaman mefhumuna insanın aklı yetersiz kalmaktadır.

3-Cehenneme kimler gider?

Mehmet (4 : 10): “Kötü davranışlarda bulunanlar gider.”

Fatma Nur (4 : 10) : “Kötü davrananlar, dürüst olmayanlar gider.”

Gamze(4 : 10) : “Cimriler, kötüler gider.”

Furkan(4 : 10) : “Kötüler gider.”

Yusufhan(4 : 10) : “Allah’a inanmayan, kalplerinde kötülük bulunanlar gider.”

Alperen(4 : 10) : “Kötülük yapanlar, insanlardan kötü olanlar gider.”

Sedef(4 : 10) : “Kötülük yapanlar gider.”

Özlem(4 : 10) : “Kötülük yapan, çevreye zarar veren, yerlere tüküren kimseler gider.”

Ahmet Can(4 : 10) : “Kötülük yapan insanlar gider.”

Berkant(4 : 10) : “Kötü söz söyleyen, Allah’a inanmayanlar gider.”

İsmet (4 : 10) : “Kötülükleri çok olanlar gider.”

Damla (4 : 10) : “Kötülük yapanlar gider.”

Zeynep(4 : 10) : “Kötülük yaparsak gideriz.”

Elif Nur (4 : 10): “Kötüler gider.”

Ali Haydar(4 : 10): “Kötülük yapan insanlar gider.”

Yaşar(4 : 10): “Kötüler gider.”

Mustafa(5 : 11): “Kötülük yapan, küfür eden, insanlarla alay edenler gider.”

Bayram(5 : 11): “İbadetlerini yapmayan insanlar gider.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Kötüler gider.”

Emre(5 : 11): “Kötülük yapan insanlar gider.”

Mehmet(5 : 11): “Kötüler gider.”

Serkan (5 : 11): “Kötüler gider.”

Necati(5 : 11): “Allah’ı sevmeyenler, kötülük yapanlar, insanların kötülüğünü isteyenler, hayvana tapanlar gider.”

Eda Nur(5 : 11): “Kötü söz söyleyen, Allah’a şirk koşan, ibadet yapmayan kimseler gider.”

İrem Su(5 : 11): “Kötü yola düşenler gider.”

Eda(5 : 11): “Kötü insanlar, kafirler, müşrikler gider.”

Sevgi(5 : 11): “Kötülük yapanlar gider.”

Bahar(5 : 11): “Kötü sözler söylersek gideriz.”

Esra(5 : 11): “Kötüler, çok kötüler gider.”

Meryem(5 : 11): “Kötü insanlar gider.”

Şeyma(5 : 11): “Allah’ın emirlerine uymayanlar, ibadet yapmayanlar gider.”

Ezgi(5 : 11): “Kötüler gider.”

İlker(5 : 11): “Kötü insanlar gider.”

Öğrenciler cehenneme, “Allah’a inanmayan, Allah’ı sevmeyen, Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirmeyen, Allah’a ibadet yapmayan, hayvana tapan, kötü davranışlarda bulunanlar, Allah’ın istemediği davranışları yapan, kötü insanların gideceğini” ifade

etmişlerdir. Öğrenciler, “Kötülük yapan, kötüler gider.” diyerek Allah’ın yasakladığı her şeyi içinde barındıran davranışlardır hükmünü ortaya koymuşlardır.

İslam inancına göre Allah’ı tanımayan, sevmeyen,⁹⁸ Allah’ı inkar edenler,⁹⁹ Allah’a ortak koşan, şüpheci, nankör kimseler,¹⁰⁰ gibi kötü hasletleri kendinde bulunduran herkes cehenneme gidecektir.

4-Cehennem nerededir?

Mehmet (4 :10): “Yerdedir.”

Fatma Nur (4 :10): “Cehennem, ateşin olduğu bir yerdedir.”

Gamze (4 :10): “Allah’ın dilediği bir yerdedir.”

Furkan (4 :10): “Havadadır.”

Yusufhan (4 :10): “Yedi kat yerin dibindedir.”

Alperen (4 :10): “Cehennem ıssız bir yerdedir. Allah’a uzak yerlerdedir.”

Sedef (4 :10): “Yerin altındadır.”

Özlem (4 :10): “Allah’tan başkası bilemez.”

Ahmetcan (4 :10): “Kainatın sonundadır.”

Berkant (4 :10): “Şeytanın ve kötülerin yaşadığı yerdedir. Çünkü Allah kötü olanları kötülerin yanına götürür.”

İsmet (4 :10): “Şeytanın yanındadır.”

Damla (4 :10): “Şeytanın evindedir.”

Zeynep (4 :10): “Rüyadadır.”

Elif Nur (4 :10): “Allah’ın yanındadır.”

Ali Haydar (4 :10): “Allah’ın istediği yerdedir. Eğer bizim istediğimiz bir yerde olursa cehennemin hiçbir anlamı kalmaz.”

⁹⁸ Zariyat 51/ 56.

⁹⁹ Maide 5/ 12.

¹⁰⁰ Kâf 50/ 24-26.

Yaşar (4 :10): “Rüyadadır. Vefat eden bazıları oraya giderek rüyaları gerçekleştirir.”

Mustafa (5 :11): “Allah’ın yanındadır. Allah, kötülere iyi yapmaya çalışıyor.”

Bayram (5 :11): “Yerin dibindedir.”

Hasan Kadir(5 :12): “Öbür dünyadadır.”

Emre(5 :11): “Yerin altındadır.”

Mehmet (5 :11): “Ölünce belki gideriz. Bilemiyorum.”

Serkan(5 :11): “Yerin altındadır.”

Necati(5 :11): “Yerin altındadır.”

Eda Nur(5 :11): “Allah’ın yanındadır.”

İrem Su(5 :11): “Öbür alemindedir.”

Eda(5 :11): “Ahirettedir.”

Sevgi(5 :11): “Kötülük yaptığımız yerdedir.”

Bahar(5 :11): “Allah’tan çok uzakta bir yerdedir.”

Esra(5 :11): “Cehennem mezardadır. Mezarın en kötü yeridir.”

Meryem(5 :11): “Kötü insanların olduğu bir yerdedir.”

Şeyma(5 :11): “Allah’ın istediği yerdedir.”

Ezgi(5 :11): “Bulutların üzerindedir.”

İlker(5 :11): “Şeytanın olduğu yerdedir.”

Cenneti, güzellikler içine yerleştiren öğrenciler , cehennemi de bir o kadar kötü yerler ya da kötü kişilerle birebir örtüştürerek tasvir etmişlerdir. Öğrencilerin 7’si cehennem “yerde, yerin altında” cevabını vermiştir. 6 öğrenci ise “kötü insanların olduğu yerde, şeytanın yanında, şeytanın evinde” cevabını vermiştir. “Allah’ın istediği yerde” diyen 3 öğrenciye karşı, “Allah’ın yanında” diyen 3 öğrenci bulunmaktadır. 5.sınıfa giden 3 öğrenci cehennemin “ahirette” olduğu cevabını verirken, 4.sınıf 2 öğrenci ise “rüyada” olduğunu söylemiştir. Bu cevapların yanında “Allah bilir, bulutların üzerinde, havada, kainatın sonunda” cevapları da

verilmiştir. 4.sınıf öğrencilerinden Alperen, “cehennem ıssız bir yerde” derken, Zeynep ve Yaşar “rüyada” olduğunu söylemiştir. 5.sınıf öğrencilerinden Bahar “Allah’tan çok uzak yerde olduğunu” söylerken, Esra ise “mezarda olduğunu, mezarın da en kötü yerinde olduğunu” belirtmiştir.

Cehennem istenilmeyen, sevilmeyen, kötü yerler arasında gösterilmektedir. Nerede olduğu konusunda ise öğrenciler cehennemi Allah’tan hep uzak tutmuşlardır. Bu nedenle yerin altında, şeytanın yanında, Allah’ın uzağında ifadelerini kullanmışlardır.

5-Cehennemle ilgili bilgileri kimden öğrendin?

Mehmet (4 : 10): “Derste öğretmenimden öğrendim.”

Fatma Nur (4 : 10): “Annemden ve öğretmenimden öğrendim.”

Gamze(4 : 10): “Annemden, babamdan ve Kur’an Kursundan öğrendim.”

Furkan(4 : 10): “Annemden, babamdan öğrendim.”

Yusufhan(4 : 10): “Annemden, babamdan, kitaplardan öğrendim.”

Alperen(4 : 10): “Annemden, babamdan ve öğretmenimden öğrendim.”

Sedef(4 : 10): “Ablamın kitaplarından, öğretmenimden öğrendim.”

Özlem(4 : 10): “Annemden ve camiden öğrendim.

Ahmet Can(4 : 10): “Babamdan öğrendim.”

Berkant(4 : 10): “Öğretmenimden öğrendim.”

İsmet (4 : 10): “Annemden ve Kur’an Kursundan öğrendim.”

Damla (4 : 10): “Kur’an Kursundan öğrendim.”

Zeynep(4 : 10): “Annemden bir de öğretmenimin sorduğu sorulardan öğrendim.”

Elif Nur (4 : 10): “Annemden ve babamdan öğrendim.”

Ali Haydar(4 : 10): “Annemden ve yurttaki hocalarımdan öğrendim.”

Yaşar(4 : 10): “Annemden öğrendim.”

Mustafa(5 : 11): “Annemden ve Kur’an Kursundan öğrendim.”

Bayram(5 : 11): “Annemden, babamdan ve kitaplardan öğrendim.”

Hasan Kadir(5 : 12): “Annemden, babamdan öğrendim.”

Emre(5 : 11): “Öğretmenimden, annemden, babamdan, dedemden öğrendim.”

Mehmet(5 : 11): “Annemden öğrendim.”

Serkan (5 : 11): “Annemden öğrendim.”

Necati(5 : 11): “Öğretmenimden, annemden ve babamdan öğrendim.”

Eda Nur(5 : 11): “Annemden ve kitaplardan öğrendim.”

İrem Su(5 : 11): “Annemden, babamdan ve öğretmenimden öğrendim.”

Eda(5 : 11): “Öğretmenimden ve annemden öğrendim.”

Sevgi(5 : 11): “Derste öğretmenimden öğrendim.”

Bahar(5 : 11): “Annemden öğrendim.”

Esra(5 : 11): “Annemden, babamdan bir de Kur’an mealinden öğrendim.”

Meryem(5 : 11): “Öğretmenlerimden öğrendim.”

Şeyma(5 : 11): “Annemden ve babamdan öğrendim.”

Ezgi(5 : 11): “Öğretmenimden ve annemden öğrendim.”

İlker(5 : 11): “Öğretmenlerimden öğrendim.”

Cevapların dağılımına baktığımızda, eğitimde ve çocuk terbiyesinde anne faktörünün önemini bir kez daha görmekteyiz. Bunun yanında Kur’an Kursları da öğrenciler için ayrı bir öğrenme yeri olarak dikkat çekmektedir. 4.sınıf öğrencilerinin verdikleri cevaplara baktığımızda aile faktörünün önemini görmekteyiz. Sınıf öğretmeni yeri geldikçe öğrencilere din hakkında bilgi verdiği sürece öğrenciler bilgilenmektedirler. 4.sınıf öğrencileri Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini yeni almaya başladıkları için Din dersi öğretmeninden dînî konularda bilgileri zaman içerisinde almaktadırlar. Fakat 5.sınıf öğrencilerin verdiği cevaplara baktığımızda ise “öğretmenimden öğrendim.” cevabı yoğunluk kazanmaktadır.

Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenine çok görevler düşmektedir. Din dersi öğretmeni, her şeyden önce öğrencilere kendisini ve dersini sevdirmelidir. Öğrencileri sürecin içerisine katarak onları aktif kılarak dersleri işlemelidir.

SONUÇ

İnsan psikolojisini bilmek toplum yönetiminde vazgeçilmez bir esas olduğu gibi, çocuğun ruhî yapısını tanımak da psikolojik bir prensiptir. Nasıl ki, çiftçi toprağını, heykeltıraş işlediği mermerin cinsini ve özelliğini tanımak zorundaysa, çocukların geleceğini şekillendirecek olan eğitimciler de öğrencileri her yönüyle tanımak mecburiyetindedirler.

Öğrenci merkezli eğitim sisteminde, öğrencinin kendisinin sevildiğini bilmesi onda özgüvenin artmasını sağlayacaktır. O halde Allah'ın kendisini sevdiğine inanan çocukların bu inançları yeri geldikçe kuvvetlendirilmelidir.

Akıl sahibi olan, iradesini kullanabilen her insanın geçmişten günümüze öğrenme isteği duyduğu “Allah, melek, cennet ve cehennem” kavramlarının merak edilmesi bizi bu çalışmaya teşvik etti. Araştırmamıza 10-12 yaş gurubunu içine alan, 4. ve 5. sınıf öğrencilerini seçmemizdeki gaye, bu dönem öğrencilerinin düşüncelerini değiştirmeden, somut anlam ve kavramlarla ifade edebilme yeteneklerinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma ile somut işlemler dönemindeki öğrencilerin soyut kavramlara yükledikleri anlamları öğrenme amacımız gerçekleşecek dolayısıyla soyut işlemler dönemine geçişte bir ön hazırlık, başka bir ifadeyle iki dönem arasında köprü vazifesi kurulmuş olacaktır.

Araştırmamız somut işlem döneminde olan 4.ve 5. sınıf öğrencilerinden seçtiğimiz 33 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere sorduğumuz sorulara aldığımız cevaplara baktığımızda, bazı öğrencilerin soyut işlem dönemi özelliklerini gösterdiği görülse de çoğunluğunun somut işlem döneminde olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle öğrenciler, Allah ve melek kavramlarıyla ilgili cevapları verirken bu durum açıkça görülmüştür. Çıkardığımız sonuçları kavram kavram ele alacak olursak şöyle sonuçlar çıkmıştır:

Allah kavramıyla ilgili sonuçlar:

1- 10-12 yaş gurubu öğrencilerinde Allah'ın neye benzediği konusunda öğrencilerin az bir kısmı Allah'ın eşi ve benzerinin olmadığını, hiçbir şeye benzemediğini söylemiştir. Çoğu öğrenci ise antropomorfizm dediğimiz Allah'ı insana benzetmişlerdir. Allah'ı insana benzeten öğrencilerin çoğunun doğu kökenli, maddî durumu zayıf olan öğrenciler olduğu görülmüştür. Dini eğitim almış, mutaasıp ailede yetişen ve yaz tatilini Kur'an Kursuna giderek değerlendiren öğrenciler ise Allah'ın hiçbir şeye benzemediğini ifade ederek soyut olan Allah kavramına yine soyut anlam yüklemiştir. Bu durum ise bize öğrencilerin aile yapılarının, sosyo-ekonomik düzeylerinin Allah tasavvurlarında etkilerini açıkça ortaya koyduğunu göstermektedir.

2- Öğrenciler, Allah'ın varlığını zorunlu bir varlık olarak görmektedirler. İhtiyaç duyulduğu ölçüde Allah'ı, eksiklikleri gideren, duaları kabul eden, nimet veren, kötülükler karşısında koruyucu, yaşatan, gerekli bütün ihtiyaçları karşılayan olarak görmektedirler. Özellikle maddi durumu zayıf olan öğrenciler için Allah'ın varlığı sıkıntılı ve ihtiyaç anında sıkıntıları gideren güvenli bir sığınak olduğu görülmüştür. Maddi durumu iyi olan öğrenciler için Allah'ın varlığı şükür kapısı olarak görülmüştür. Anne baba sevgisinden mahrum çocuklar için ise Allah'ın varlığı sevgi kapısı olarak görülmektedir. Bu da demek oluyor ki bu dönem öğrencilerinin ihtiyaçları, bizleri Allah'ın varlığı konusunda belirleyici rol oynadığı sonucuna götürmektedir.

3- Öğrenciler Allah'ı belli ve sayılı yerlerde tasavvur etmektedirler. Allah'ın nerede olacağı konusunda verdikleri cevaplarda Allah'ın sınırsız büyüklüğü, eşsiz kudreti, yüceliği verilen cevaplarla paralellik göstermiştir. "Allah çok büyüktür o yüzden yukardadır, gökyüzündedir" gibi ifadeler kullanan öğrenciler konu hakkındaki düşüncelerini desteklemişlerdir.

4- Araştırma yaptığımız 33 öğrenciden 14 öğrencinin verdiği cevaplar doğrultusunda soyut işlem dönemi özelliği gösterdiği görülmüştür.

5- Öğrencilerin bilgileri öğrenmede ailelerinden etkilendikleri, aile içerisinde kullanılan kavramlarla bilgilerini şekillendirdikleri sonucuna varılmıştır.

Melek kavramıyla ilgili sonuçlar:

1- Meleklerin neye benzediği konusunda öğrencilerin kitle iletişim aracı olan televizyonda yayınlanan reklam, dizi ve çizgi filmlerde melek suretinin kız şeklinde gösterilmesi, öğrencilerin, cinsiyeti olmayan meleklerle ilgili düşüncelerini menfi yönde etkilemiştir.

2- Meleklerin ne iş yaptığı konusunda öğrencilerin, çevrelerinden öğrendiklerine kendi bilgilerini de ekleyerek konuyla ilgili bilgi sahibi oldukları sonucuna varılmıştır.

3- Melek kavramı, öğrenciler için beyaz, saf, temiz ve iyiliği temsil eden varlık olarak görülmektedir. Biz bunun altında yatan etkeni, öğrenmenin ilk basamağı olan ailede, meleklerin günahsız, saf, temiz olarak öğretilmesinden olduğunu düşünmekteyiz.

4- 33 öğrenciden 11 öğrencinin melek kavramıyla ilgili sorulara verdikleri cevaplarla soyut işlem dönemi özelliği gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Cennet ve Cehennemle ilgili sonuçlar:

1- Öğrencilerin cevaplarının genelinde, cennetin istenilen, arzulanan, iyi ve çok güzel bir yer olduğu, cehennemin ise istenilmeyen, ateşli, kötü bir yer olduğu sonucuna varılmıştır.

2- Cennet ve cehennemi tasvir ederlerken öğrencilerin, bildiklerinden yola çıkarak bu kavramları somut anlamlarla anlatmaya çalıştıkları görülmüştür.

3-Toplumu dinini yaşamaya teşvik etme noktasında ailedeki eğitimin önemli bir yeri vardır. Bu bağlamda çocukların ailelerinden etkilendikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

4- Cennet ve Cehennem ile ilgili sorulara aldığımız cevaplara baktığımızda öğrencilerin bu kavramlarla ilgili bilgi sahibi olduğunu, 33 öğrenciden 31'nin kavramlar hakkında doğru bilgiler verdiğini gördük.

Bu çalışmamızda üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir sonuç olarak, çalışmamızın muhatabı olan 10-12 yaş gurubu öğrencilerinin “Allah, melek, cennet ve cehennem” kavramlarına yükledikleri anlamlarda ailenin tartışılmaz ve üzerinde önemle durulması gereken bir unsur olarak karşımıza çıktığı sonucuna vardık. Bizi bu sonucuna götüren, bu dönem öğrencilerinin verdiği her cevapta aile yapıları, yaşam tarzları, eğitim düzeyleri gerçeğini konuya yansıtmiş olmaları ve bu gerçekten esinlenmiş olmalarıdır. Tabii olarak insan sosyal bir varlık olmanın gereği olduğundan çevreden ve benzeri unsurlardan etkilense de aile faktörünün yadsınamaz bir gerçek olduğu sonucu aşikardır.

Çalışmamızın sonucunda varsayımlarımız doğrulanmıştır.

ÖNERİLER

İlköğretim 10-12 yaş gurubunda bulunan 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin, soyut kavramlara yükledikleri anlamlar konusundaki eksiklikleri giderme yolunda tespitlerimiz şunlardır:

1- Çocuklara soyut kavramlar anlatılırken görülenden görülmeyene, somuttan soyuta anlatım metodu uygulanmalıdır. Çocuklara “Allah, melek, cennet ve cehennem”in iyi tarafları gösterilip, bunlar çocuğa sevdirmelidir. Öğrencilere baskıyla öğretim yaptırılmamalıdır. Efendimiz (s.a.v.)’in de dediği gibi “sevdiniz nefret ettirmeyiniz, kolaylaştırınız zorlaştırmayınız.” anlayışından yola çıkarak sevgi ve kolaycılık anlayışı ön plânda tutulmalıdır.

2- Aileler çocuklarının soyut kavramlarla ilgili sordukları soruları çok somutlaştırmadan olduğu gibi anlatmaya çalışmalıdır.

3- Somut işlem döneminde olan öğrencilere soyut kavramları nasıl anladıklarından yola çıkarak konunun anlaşılması açısından resimler çizdirilebilir.

4- Soyut kavramların doğrudan ezberletilmesi yerine, şarkılarla, şiirlerle ve bu kavramların özelliklerini anlatan oyunlarla öğretilmeye çalışılabilir.

5- Çocukların ilgisini çeken dînî bilgileri öğretici çizgi filmler hazırlanıp, öğrencilere izlettirilebilir.

6-Gelişim dönemleri dikkate alınarak televizyonda çocukların sunacağı dînî programlar hazırlanabilir.

7- Dînî bilgilerin doğru öğretilmesinde ailenin yerinin önemli olduğu bilinciyle önce çocuğun ilk öğretmeni sayılan annelere olmak üzere babaları da içine alan seminerler verilebilir.

8- Öğrencilere yönelik din eğitiminde temel vazife üstlenen ve son derece hassas bir zemini oluşturan ailede bilinçli bir din eğitimi için model alma, oyunlaştırma çalışmaları sıkça uygulanabilir.

BİBLİYOGRAFYA

- AKSEKİ, Ahmet Hamdi**, *Din Dersleri*, Doğan Güneş Yay., İst., 1970.
- ALAYLIOĞLU, Ruşen**, *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, Arif Bolat Kitabevi, İst., 1968, s. 19.
- ARSLANTÜRK, Zeki**, *Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yay. İst., 2004.
- AY, Mehmet Emin**, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, Timaş Yay., İst., 2010.
- AYDIN, Mehmet Zeki**, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Nobel Yay., Ank., 2004.
- BACANLI, Hasan**, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yay., Ank., 2004.
- BAHADIR, Abdülkerim**, *Çocukluk Dönemi Din ve Değer Yapılanmasında TV Yayınlarının Olumsuz Etkileri ve Çözüm Önerileri*, SÜİFD, Sebat Matbaacılık, Konya, 2005, sy.20, s.27-42.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem**, *Eğitim Psikolojisi*, Feryal Matbaa, Ank., 2000.
- BİLGİLİ, Fatih Menderes**, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, Beyan Yay., İst., 2005.
- BİLGİN, Beyza**, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ank., 1988.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit**, *Eğitim Psikolojisi*, Binbaşıoğlu Yay. Ank., 1982.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit**, *Öğrenme Psikolojisi*, Binbaşıoğlu Yay., Ank., 1976.
- BULUT, Zübeyir**, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7.sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*, İlke Yay., Ank., 2011.
- ECE, Hüseyin K.**, “Cennet”, *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan Yay., İst., 2006, s. 99-103.
- ERDİL, Kemalettin**, *Aile Okulu*, Diyanet Vakfı Yay., Ank., 1991.
- EGEMEN, B. Ziya**, *Terbiye İlminin Problemleri*, Yaprak Basımevi, Ank. 1965.
- GAZALİ, İmam**, *İhyau Ulümü'd-Din*, Terc. Ali Arslan, I-IV, Arslan yay., İst., 1972, 545.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan**, “Cehennem”, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İst., 1984, s. 51-53.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, “*Cennet*”, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İst., 1984, s. 55-57.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, “*Melek*”, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İst., 1984, s. 243-244.

HARMAN, Ömer Faruk, “*Cehennem*”, *DİA*, İst., 1993, VII, 225-233.

JERSİLD, Arthur, *Çocuk Psikolojisi*, Çev.Gülseren Günçe, Sevinç Matbaası, Ank., 1971.

KARAGÖZ, İsmail, “*Allah*”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet yay., Ank., 2001, s. 23.

KARAGÖZ, İsmail, “*Cehennem*”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet yay., Ank., 2001, s. 87.

KARAGÖZ, İsmail, “*Cennet*”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet yay., Ank., 2001, s. 96.

KARAGÖZ, İsmail, “*Melek*”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet yay., Ank., 2001, s. 421.

KOCAER, Abdullah Feyzi, *Kütüb-i Sitte Serisi:2 Sahîh-i Müslim Muhtasarı/ Metinsiz*, I-II, Hüner Yay., İst., 2005, 138.

OKTAYLAR, Hasan Can, *Öğretmen Adayları İçin KPSS Eğitim Bilimleri Gelişim Psikolojisi*, Yargı yay., Ank., 2009.

ÖZCAN, Abdülkadir, “*Allah*”, *DİA*, İst., 1989, II, 471-502.

ÖZERVARLI, M. Sait, “*Melek*” *DİA*, Ank.,2004, XXIX, 37-42.

PARS, Vedide Baha, *Eğitim Psikolojisi*, Meb Yay., İst., 1971.

PEKER, Hüseyin, *Çocuğun Dini Eğitiminde Medya*, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Semineri, Ensar Neşriyat, İst., 1998, s.168.

PIAGET, Jean, *Çocukta Zihinsel Gelişim*, Terc. Hüsen Portakal, Cem Yay., İst., 2004.

SERİNSU, Ahmet Nedim, “*Allah*”, *Dini Terimler Sözlüğü*, Meb Yay., Ank., 2009, s.17.

SERİNSU, Ahmet Nedim, “*Cehennem*”, *Dini Terimler Sözlüğü*, Meb Yay.,Ank. ,2009, s.46.

SERİNSU, Ahmet Nedim, “*Cennet*”, *Dini Terimler Sözlüğü*, Meb Yay., Ank., 2009, s.48.

SERİNSU, Ahmet Nedim, “*Melek*”, *Dini Terimler Sözlüğü*, Meb Yay., Ank., 2009, s. 229.

- TOPALOĞLU, Bekir**, *Allah İnancı*, İSAM, İst., 2006.
- TOPALOĞLU, Bekir**, “*Cehennem*”, DİA, İst., 1993, VII, 225-233.
- TOPALOĞLU, Bekir**, “*Cennet*”, DİA, İst., 1993, VII, 374-387.
- UÇAR, Abdullah**, *Evrenin Sırları ve Allah*, Adım Matbaası, Konya, 2010.
- ULUTÜRK, Veli**, *Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Anlatıyor?*, Silm Ofset Matbaa, İzmir, 1985.
- YVGOTSY, L.S.**, *Düşünce ve Dil*, Terc. S. Koray, Toplumsal Dönüşüm Yay., İst., 1998.
- YAVUZ, Kerim**, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Diyanet Yay., Ank., 1983.
- YAVUZER, Haluk**, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İst., 1998.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi**, *Kur'an-ı Kerim Yüce Meali*, Merve Yay., İst., 2002.
- YILDIRIM, Ali - ŞİMŞEK, Hasan**, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay. Ank. 2011.
- YILDIZ, Murat**, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2007.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay**, *Ruh Sağlığı, Ahlak Değerleri ve Din Eğitimi*, Türkiye I.Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı Yay. Ank., 1981.